

z a l i v

- Bertrand Russell O narodnosti
Vladimir Dedijer O Betrandu
Russellu
- Pavle Merku Slovenška glasba (1)
Alojzij Res Pisma Bevku
- Branko Marušič Goriška Furlanija
v delih Štefana Kociančiča
- Irena Žerjal Pučnik Tragedijica
na grobljah
- Ivan Stari Slovensko delavstvo
1914-1918
- Igor Gallo In memoriam
- Tomaš Janovic Zgodba o sonati
in fughi
Zgodba o kopitu
- Radoslava Premrl Moj brat Janko
Vojko
- Boris Pahor Iz dnevnika
- Sergij Verč O Prigodi ubogega
kristjana
- Marko Prosen Spominsko obnav-
ljanje preteklosti
Na rob k proučevanju
o slovenskem izvoru
Peta knjiga zbornika
Vrednot
- Dokumenti Ujeti sindikat
Pismo »Večeru«
Pismo »Vjesniku«
- *** Ljubljanska pošta
- Portret Bertranda Russella
Russellovo pismo Borisu Pahorju

zali v

maj 1970 ■ šte v. 22-23

Revija za književnost in kulturo;
izhaja štirikrat na leto, odprta je vsaki
razsodni slovenski besedi, za katero si upa
avtor prevzeti odgovornost. Člani uredniškega
odbora se prištevajo med sodelavce. Njih
imena so navedena zgolj zato, da se ustreže
formalnosti.

Rokopisi ostanejo v lasti revije.
Registrirana na sodišču v Trstu, pod št. 317

Uredili.

*Danijela Nedoh, Milan Lipovec, Boris Pahor,
Irena Žerjal - Pučnik*

Odgovorni urednik:
Milan Lipovec

Naslov uredništva:
Danijela Nedoh

Campo S. Giacomo 9, tel. 56-435 - TRST
Celoletna naročnina 2000 lir. Za druge države
5 dolarjev

Poštni tekoči račun št. 11/9236, D. Nedoh
Campo S. Giacomo 9 - Trst - Trieste

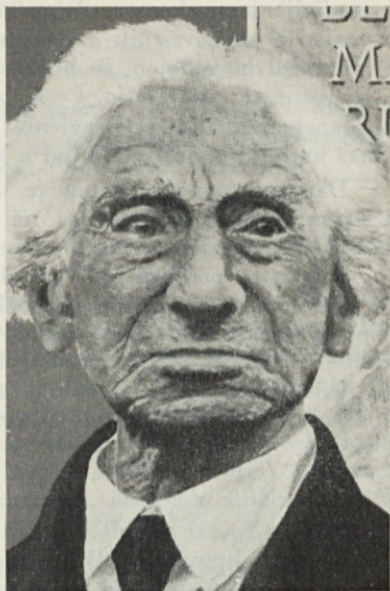
Revijo so podprli:

*dr. ing. Peter Merku, Marija Bogataj, dr.
Sonja Mašera, Stanko Pertot, Ema Tomažič,
J. M. Slobodan Polojaz, Ugo Margon,
dr. Dorče Sardoč, Leopold Ažman, Pavla
Volčič, Evelina Pahor, Edvard Furlani, N.
N., Just Colja, dr. Drago Martelanc, Boris
Cek, g. Hočev ar, dr. Vladimir Turina, J. G.,
Polda Gruden, Marjan Komjanc, Z. Mozetič,
R. B., Jože Kumer, Boris Možina, dr. Vera
Sardoč, Alojz Udovič, N.R., prof. Vera Vesel,
dr. Edmund Žetko*

Cena posamezne številke
400 lir

Tiskala Tiskarna Graphis

BERTRAND RUSSELL

○
NARODNEM
VPRAŠANJU

Ne bomo imeli dobre mednarodne ureditve, dokler se meje držav ne bodo, kolikor le mogoče, krile z etničnimi mejami.

Ni lahko razložiti, kaj je narod. Lahko pa je najti profesorje, ki bodo znali dokazati — ko govore o jeziku, zgodovini ali rasi kakega spornega prebivalstva — če pripada ali ne posebni naciji. Čisto v skladu s težnjami, katerim ti profesorji služijo.

Narodnostni čut je dejstvo, s katerim bi morale vse oblasti računati. Če ga zatirajo, se čut krepi in postaja vir nemira. Neškodljiv je lahko samo tedaj, ko se mu da prosta pot, seveda dokler ne postane nasilen. Različnost izobrazbe, običajev

in tradicije je v glavnem dobra stvar, ker narodom omogoča ustvarjanje raznovrstnih izrednih osebnosti. Narodni ponos bi lahko bil blagodejen, če bi pomenil tekmovanje v stvareh, ki so važne za civilizacijo. Če bi bili ponosni na naše pesnike in znanstvenike ali na pravičnost in humanost naše družbe, bi nas narodni ponos spodbujal h koristnim iniciativam.

Današnji narodni ponos je usmerjen skoro izključno v razširjenje narodnega ozemlja, na možnost uveljavljanja svoje volje kljub opoziciji drugih narodov, na oblast in zatiranje.

V tem ga podpira tudi morala skupnosti. Za devet desetih ljudi je jasno, da ima vedno lasten narod prav, ko pride v spor z drugim narodom. Četudi ne bi imel prav v kaki podrobni konkretni zadevi, predstavlja lasten narod vedno veliko plemenitejše ideale od onih, ki jih ima tuji narod in je zato vsako povečanje oblasti lastnega naroda le v prid vsemu človeštvu.

Ker pa so vsi narodi v enaki meri prepričani o tem, zato vztrajno zahtevajo uveljavljanje lastne teze v vsakem sporu, o katerem mislijo, da imajo vse možnosti zmage. Dokler obstajajo taka gledanja, ne moremo upati v iskreno mednarodno sodelovanje.

Dokler gospodarijo našim čustvom sovraštvo, sumničnje in strah, ne moremo upati, da se bomo rešili tiranije nasilja in brutalnosti. Ljudje se morajo začeti zavedati skupnih interesov človeštva in zavreči tako imenovane interese, zaradi katerih se narodi razdvajajo. Ni potrebno, niti zaželeno, da bi odpravili izobrazbo, šege in tradicije različnih narodov. Te razlike omogočajo vsakemu narodu, da na svojstven način prispeva k skupni civilizaciji sveta.

Ne moremo želeli kozmopolitizma, tiste zamorjene narodne karakteristike, ki jo srečujemo pri uslužbencih spalnih vozov in turističnih objektov, ljudi, katerih posebnosti so se zabrisale zaradi vsakodnevnega kontakta s pripadniki

vseh mogočih narodnosti. To pomeni nekaj izgubiti, ne pa pridobiti. Duh internacionalizma, ki bi ga želeli, bi moral biti nekaj, kar bi narodni zavesti dodali, ne pa odvzeli.

Kjerkoli obstaja narodna zavest, kot n. pr. v Gallesu ali na Irskem, bi morali tisti, ki so prizadeti, sami odločati o svojih lokalnih zadevah, brez posredovanj od zunaj.

(Political ideals)

Je treba razlikovati med kulturnim in političnim nacionalizmom. S stališča kulture je enoličnost sodobnega sveta žalostno dejstvo. V luksuznih hotelih ne najdete absolutno ničesar, kar bi vam razodevalo, na katerem kontinentu prebivate po vsem svetu so popolnoma enaki. Če hočete res videti tuje dežele, morate potovati skromno. V pogledu kulture lahko marsikaj povemo v prid nacionalizmu. V prid ohranitve razlik v literaturi, umetnosti, jeziku in sploh v vseh zadevah kulture.

Če pa obravnavamo politični nacionalizem, je brezdvomno zlo. Zdi se mi, da ni mogoče izreči niti besedice v njegov prid.

Na vprašanje, ali se mu ne zdi, da je današnji nacionalizem bolj nasilen kakor nekoč, je Russel odgovoril:

Tega je kriva izobrazba. Včasih mislim, da bi bilo bolje, če bi ljudje ne znali pisati ne brati. Velika večina, ko se nauči brati in pisati, postane dostopna za propagando. V vsaki deželi pa nadzoruje propagando državna oblast in je taka, kakor si jo oblast želi. Oblast pa želi, da smo vedno pripravljeni postati ubijalci, brž ko nam to ukaže.

(Bertrand Russell speak his Mind)

(Odlomke izbral in pripravil prof. Ubald Vrabc)

INTERVJU

O

RUSSELLU

Kakšno je bilo po vašem mnenju stališče Bertranda Russella do boja majhnih narodov za neodvisnost in za ohranitev specifičnosti svoje kulture?

Bertrand Russell je živel skoraj eno celo stoletje, zato se je njegovo stališče do boja majhnih narodov razvijalo. V začetku je sledil angleškimi fabijancem, posebno Sidneyu in Beatrici Webb pa Bernardu Shawu, ki so zagovarjali abstraktno zamisel o poenotenju sveta. Med njimi so nedvomno bili idealisti, a pridružil se jim je tudi kak britanski imperialist. Ne smemo pozabiti, da so bili fabijanci za časa burske vojske na strani britanskih obožanih sil. Geslo o združevanju sveta je služilo samo za prikrievanje osvajalnih teženj britanskega imperializma. Vsak odpor proti nasilnemu združevanju so krstili za nacionalizem. V njem so videli partikularizem in ne sredstvo za obrambo pred imperializmom in izraz pravice za samobiten razvoj, za samobitno kulturo.

Kdaj je Russel začel opuščati takšna stališča?

Za Russella je bistveno, da je s časom postajal zmeraj bolj odločen. Kolikor bolj so se nasprotstva po svetu večala, toliko bolj je on postajal bojevit. Tako je šele v zadnjem desetletju spoznal pravo bistvo imperializma in hegemonije nad majhnimi narodi.

Za katere primere se je posebno zanimal?

Razumel je smisel tako klasičnega kakor kulturnega genocida. Pokazal mi je na primer bogato korespondenco s Hruščovom o kulturnem genocidu nad Judi v Sovjetski zvezi, a razumel je tudi težak položaj Arabcev, kar lahko ugotovimo iz njegove oporoke... Zavzel se je za boj proti rodomoru v Vietnamu...

Kako je gledal na Slovence?

Ko smo v Londonu, konec 1966. leta razpravljali o pripravah za njegovo sodišče za ugotavljanje ameriških vojnih zločinov v Vietnamu, je bilo Russella ganilo dejstvo, da je bil v Jugoslaviji prvi in edini odbor za pomoč sodišču osnovan v Ljubljani. Decembra 1966 je poslal temu odboru pismo, v katerem med drugim pravi: »Vietnamsko ljudstvo doživlja veliko nasilje in se bojuje proti neizmerni brutalnosti. Veseli nas, da slovensko ljudstvo, majhen narod z bogato kulturo in dolgo trajajočim bojem za neodvisnost, lahko razume in podpira vietnamsko ljudstvo v njegovih težkih trenutkih...«

Je mogoče še kdaj Russell govoril o slovenskem narodu in o njegovem boju za obstanek?

Mislím, da neposredno ni, a zanj je izrazit naslednji primer. Ko smo razpravljali o statutu sodišča, se je pojavilo vprašanje o uradnem jeziku sodišča. Nekdo je trdil, naj bi v statutu sprejeli načelo, da bodo uradni jeziki sodišča jeziki krajev, kjer bodo sedeži sodišča, ti pa naj bi bili tam, kjer prebivajo trije njegovi predsedniki: Russell, Sartre in jaz. Neki francoski pravni izvedenec je bil že določil, da so uradni jeziki angleški, francoski in srbohrvaški, a Russell je vzdignil roko. Jaz sem ga prehitel: »Živim v Ljubljani,« sem rekel, »glavnem mestu Slovenije, kjer ima sedež edini odbor za pomoč sodišču, in čeprav je moj materni jezik srbohrvaški, menim, da moramo vzeti kot uradni jezik slovenski, ker sem prebivalec Ljubljane.«

Russel je dodal: »Vzeli ste mi besedo z jezika...«

Russell je držal besedo. Generalnemu tajniku sodišča Ralphu Schoenmanu je naročil, naj se listi z glavo sodišča tiskajo v angleškem, francoskem in slovenskem jeziku, kakor lahko ugotovite iz priloženega lista. Tako se je Russell v praksi bojeval za načelo jezikovne enakopravnosti majhnih narodov.

Prosili smo dr. Vladimira Dedijera za kratek intervju o preminulem velikem filozofu Bertrandu Russellu. Vladimir Dedijer nam je odgovoril in nam poslal nekatere zanimive podatke, ki se tičejo razmerja znanega filozofa do Slovencev. Dodati pa moramo, da je prav Dedijerova zasluga, če se je Russell ukvarjal z nami. Kakor smo v Zalivu že omenili (števil. 8-9, december 1967, str. 199), je Dedijer upal, da bo Josip Vidmar postal član mednarodnega sodišča za vojne zločine, a so bili politični forumi v Ljubljani proti takemu sodelovanju. Navdušila pa se je za Russellovo sodišče slovenska visokošolska mladina, ki je tudi ustanovila odbor za pomoč sodišču, o katerem je govor v intervjuju.

Neka oblika filozofije je danes vsakomur potrebna, razen manj razsodnim. Brez solidne znanstvene podlage pa je skoro gotovo, da imamo opravka z nespametno filozofijo. Zato je danes človeški rod ločen v različnih taborih fanatičnih tekmecev in je seveda vsaka skupina trdno prepričana, da so neumnosti z njihovo produkcijsko značko edino zveličavne, medtem ko so izdelki nasprotne strani vsega obsojanja vredni.

Dogmatizem je sovražnik miru in nepremostljiva pregrada za demokracijo.

(B. Russell: *Unpopular Essays*)

PISMA BEVKU

16.

Zgb. 4/VI.19

Dragi Francè!

Dolgo sem odlašal z dnevnim sklepom, da bi Ti pisal obširno pismo. Toda tako razbitega duševnega razpoloženja že dolgo nisem imel, kot ga imam tu. Vsako intenzivnejše delo, vsako razglabljanje je tu nemogoče. Š par tovariši sem nekoliko podebatiral načrt, (114) ki sva ga gojila v Ljubljani in čutil sem, da bi šli vsi, ki jim je resno do dela in ne do koritarstva, za nami. Dijaštvo se nahaja v moreči letargiji, visi med nebom in zemljo in ne čuti tal pod nogami. Vsi vedo, da po sedanji poti ne gre več naprej. Kovač je menda pisal župniku Bajcu (115) v Šentjanž, o katerem vsa oba prepričana, da je naših misli, o popolni reorganizaciji. On bi nam še najlažje preskrbel potrebni kapital. Morda bo šlo.

Kaj je s Teboj? Si napisal še kaj za »Njivo«? (116) V ponedeljek ali torek pride k Tebi jurist Vovk (117) iz Trsta. Napravi mu kaj in zberi gradivo pri onih, ki so obljubili (dr. Puntar, (118) Narte, (119) Majcen (120) in mu izroči. Kdo je prevedel Gorkijevo »Na patrolji« v »Slovincu«? (121) Če si ti, prepishi in mu tudi daj.

Simon Gregorčičeva knjižnica (122) me tirja knjige, ki sem jih tebi izročil, oziroma pustil zate v »Brezalkoholni« (123). Te prosim, nesi jih *takoj* nazaj, ali pa podaljšaj rok, ker sicer bom imel sitnosti. Ne zabi!

Kaj je novega v ljubljanskem gnezdu? Piši!

Tvoj

Res Alojzij

Zgb. Vseučilište

Kuverta ni ohranjena.

(114) Težko je tu reči, za kak načrt tu gre, tudi pisatelj Bevk se tega ne spominja. Utegnili pa bi biti tu zarodki kasnejše Naše založbe. (115) Kovač (?), Ludvik Bajc je bil tedaj župnik v Sentjanžu na Dolenjskem (roj. 1878 v Hruševju pri Postojni. (116) Tržaška socialistično usmerjena leposlovna revija, ki je izhajala le eno leto (1919) in jo je izdajal Višji svet strokovnih in kulturnih delavskih organizacij. Izšlo je 17 števil. (117) Dr. Viktor Vovk (1893-1968), planinec. O njem glej: Planinski vestnik 1968, str. 227-29 (Ludvik Zorzut), ter str. 547-53 (Tine Orel). Verjetno je — po Bevku — tudi prevajal Gorkega. (118) Glej opombo 15. (119) Velikonja. (120) Stanko Majcen (1888-), pisatelj. (121) Prevajalec črtice Gorkega je še danes neznan. (122) Ena izmed ljubljanskih ljudskih knjižnic. (123) Takrat v Unionu.

17.

Trst, 11.XII.19.

Dragi moj!

Odkar sva se zadnjič poslovila, so se zgodile z mano prečudne reči. Obsojen na večno romanje in nemir sem se znašel lepega dne v Firenzi, (124) sam samcat med tujimi ljudmi. Toda kmalu sem se udomačil in se pričel poglobljati v italijanskega duha. Seznanil sem se z nekaj inteligenti, napredoval v znanju jezika — ko sem naenkrat čutil, da je listnica prazna. Dva tedna sem kosil in

večerjal obenem, a ko pričakovane pomoči od nikoder ni hotelo biti, sem se vrnil domov.

Po Božiču se vrnem, naj stane kar hoče. V enem mesecu, ko sem bil doli, sem toliko profitiral, da je bilo odtehtano vse moje pomanjkanje in glad. Rad, rad bi Te obiskal vsaj za dan, a vožnja stane toliko, da me strese mraz. Svojih doživljajev ti ne morem opisati — razgovarjati bi se morala več ur, da bi vdobil pojma, kako se živi, misli, govori in dela v deželi citron in Leonarda da Vinci.

Kako je s Teboj? Radi stavke počivaš in čutiš ljubljansko (125) blato do grla. Ne menjal bi s Teboj. Koli-kokrat te išče moja misel, željna razgovora, kresanja in poglobljanja! Trdno upam, da se vrneš, vrneš tja, kamor edinole spadaš — k morju, (126) ki Te bo obogatelo in oplodilo. Pridi!

Kaj pravijo literatje in slikarji? Zadnjič je bil tu Pavel Golia, (127) a mi ni vedel povedati ničesar. Ali si dal v tiskarno moj rokopis? (128) Prosim Te, naloži moj honorar v Jadransko banko na moje ime. Knjižico pa shrani Ti. Prilagam Ti 40 lir (320 K), ki jih izroči Dolinarju (129) in povej mu, da naročam 3 odlivke Jakopičeve glave. (130) O počitnicah jih pridem ponj. Piši mi na moj florentinski naslov: Via S. Orsola 4/III. in mi (kasneje prečrtana beseda) bodi pristrčno pozdravljen Ti in vsi znanci!

Tvoj Gigi

Kuverta ni ohranjena.

(124) Kako in kdaj je točno Res prišel iz Zagreba v Firenze, ni znano. SBL poroča o letu 1923 (!). (125) Bevk je bil nekaj časa v uredništvu Slovenca in Večernega lista. (126) Na Primorsko, v Trst. (127) Pavel Golia (1887-1959), slovenski pesnik. (128) Verjetno gre za kak Resov prispevek v tržaško ali goriško časopisje. (129) Lojze Dolinar (1893 -), slovenski kipar. (130) Lojze Dolinar je portretiral Jakopiča v seriji znanih portretov.

Dragi moj!

Na Dunaj sem odposlal vse (131) in pa priloženo pismo, da boš vedel kako in kaj. Pred odpošiljatvijo sem znova prebral Tvoje stvari (ki so dobre) in pa Joannesa, (132) ki me je prevzel vsega. Spomnil sem se pljunkov, ki so jih izmetali nanj gotovi ljudje in sem sklenil, da mu napišem predgovor (133). Ali je prav? Pošljem Ti ga čimprej iz Florence, da ga ti oddaš po pregledu Jasperju, (134) Wien III. Thongasse 12. Vidi naj ga tudi Pregelj (135).

Gildo (136) je menda že poslal za tisk 500 Lir. Dobro je. Le za tvoje novele (137) je svetoval, naj jih izdamo v 1500 izvodih, ker itak lahko ponatisnemo, kar bo še večja reklama. Jaz sem se mu vdal. Saj nisi hud? Za Plebanusa sem določil tudi inicijalke in pa rdeč naslov na naslovni strani (samo ime romana) (138). tudi Kralju (139) sem pisal (velikost 14x18). Glej, da prideš v Florenco!

Da si mi iskreno pozdravljen

Tvoj

Gigi

Kuverta: Gospod / Francè Bevk / Gorica / Via Carducci 2. Poštni pečat: Sant'Antonio . . . Borst, datum nečitljiv. V pismu ohranjeni tudi 3 odtisi klišejev, ki jih je objavila Mladika, in sicer na straneh

(131) Tu ima v mislih obe zbirki, ki ju je kot prvi nameravala izdati pravkar ustanovljena Naša založba, in sicer Bevkovo zbirko novel Faraon ter Pregljevega Plebanusa Joannesa. Obe knjigi je Mladika napovedala v svoji prilogi na str. 5 in sicer »v nekaj dneh izideta . . .« (letnik III/1922). Pregljeva knjiga je izšla še z letnico 1921, medtem ko nosi Bevkova že letnico 1922. (132) Pregljev roman Plebanus Joannes. (133) Res se je kasneje premislil. Bodisi že kakorkoli, predgovora v knjigi ni. Niti kasneje, ko je že izšla, in sicer v drugi izdaji v Kranju (1925). Tretjo izdajo je

delo doživelo šele v Izbranih delih III, Celje 1964, z obširnimi komentarjem Franceta Koblarja. Pač pa je Res napisal nadvse navdušen prikaz tega dela v Mladiki III/1922, str. 93. (134) Tiskarna Mirosłava Jasperja na Dunaju. Tja so dali tiskati zaradi nizkih tiskarskih stroškov, pa tudi zaradi kvalitete tiskarskega dela. (135) Pregelj je bil tedaj profesor na gimnaziji v Kranju. (136) Gildo je Engelbert Besednjak (1894-1968). Iz nekaterih njegovih ohranjenih pisem je razvidno, s kakšnim zanimanjem in ljubeznijo je spremljal razvoj in rast primorskih književnikov. (137) Zbirko Faraon. (138) Inicialke v Pregljevem romanu ni, tudi naslov na naslovni strani ni tiskan v rdeči barvi. Morda pa misli Res tu na ovojno stran, kjer je Kralj uporabil rdečo barvo. Za inicialke je po vsej verjetnosti bil tudi naprošen Tone Kralj, ki je bil takrat poleg Bevka, Resa in še katerega izredno aktiven umetniški oblikovalec podobe slovenske knjige na Primorskem. (139) Tonetu Kralju. Format knjižic se nekoliko razlikuje od tu citiranih mer (17,8x12,8).

19.

Firenze, 18.XI.21.

Dragi Francè!

Ali si prejel Kraljevo risbo? (140) Čakam Tvojega odgovora. Ko izide »Mladika«, (141) pošlji mi jo sem. Bral sem v »Edinosti« nekaj opazk k Tvojemu članku o kulturnih delavcih. Dobro! Napiši še enega, ki naj bo dopolnilo prvega in se vljudno zahvali vsem. Sporoči mi, ali je »Učiteljski list« (142) priobčil moj članek, če ga ni, priobči ga Ti v »Straži« in v »Edinosti« s sledečo opazko pod čr o (! črto): »Ta članek sem najprvo poslal uredništvu »Učiteljskega lista«, ki ga pa ni priobčilo. Zato ga objavljam na tem mestu s popravkom, da je število učiteljev-naročnikov »Mladike« poskočilo na . . ., ki je pa vseeno premajhno, da bi smatral članek za neaktualen in brez podlage«.

Prosim Te še nekaj. Pošlji mi za gotovo:

- 1) Dostojevskega štev. »Slovenca«
- 2) Grešnika Lenarta (143)
- 3) Trije labodi (144)

- 4) »Dom in svet« (g. Tomažič Ti ga rad izroči zame) zadnjo štev.
- 5) »Zbornik za umetnostno zgodovino« (Izidor Ti ga da za »Edinost« (145))

Ali boš?

Za Božiče Te pričakujem. Vreme je tako lepo in gor-ko, da imam občutek spomladi v srcu. Tako rad bi Te imel pri sebi vsaj za par dni — ali prideš? Nalašč nisem še obiskal muzejev, ne cerkvà — samo da bi bil bolj svež, ko prideš Ti, da bova skupno uživala. Ali prideš? Danes sem prejel naslovno stran »Dantejevega zbornika« (146). Izvršena je z vso nemško vestnostjo, da Ti diha z nezmanjšano silo original.

Kaj si ukrenil gledè »Naše založbe«? (147)

Še nekaj: ali ne bi kot sotrudnik mogel prejemati zastonj »Gor. Straže«? Pošiljaj jo sem do Novega leta. — Ostal sem tudi brez sredstev; pojdi k g. drju Orlu, (148) ki je predsednik »Dijaškega podpornega društva« in vprašaj ga, kaj so ukrenili gledè moje prošnje za podporo. Oglasi si se kmalu

Tvoj

Gigi

Kuverta z naslovom: Gospod / Francè Bevk / Gorizia / Via Carducci 2 / (Venezia Giulia). Znamka za 40 centezimov. Poštni pečat: Firenze ferrovia 20-21 / 18. XI. / 1921.

(140) Misli na risbo za opremo v prejšnjem pismu citiranih knjig. (141) Novembrska ali decembrska številka Mladike 1921. (142) Učiteljski list (leto II, 1921, št. 22, str. III) je prinesel v tem pismu omenjeni Resov članek »Kulturni greh«, v katerem se Res zgraža nad omalovaževalnim odnosom, kakršnega je kazalo primorsko učiteljstvo do revije Mladike in drugih publikacij na Primorskem. V isti številki mu na dolgo odgovarja (»Nekoliko odgovora«) pisatelj Jože Pahor, ki je bil malo prej prevzel uredništvo Učiteljskega lista. (143) Gre za Cankarjevo delo »Grešnik Lenart«, ki je izšlo pri Schwentnerju v Ljubljani leta 1921. (144) Revija »Trije labodje« je izhajala v Ljubljani od 1922. leta dalje.

Bila je glasilo mlajše slovenske moderne generacije med obema vojnama. Urejali so jo A. Podbevšek, J. Vidmar, M. Kogoj. (145) Mišljen je tu kot recenzijski izvod.

(146) V mislih ima kliše Kraljeve opreme za zbornik »Dante«. (147) Verjetno je šlo za kake uradne korake glede delovanja Naše založbe. (148) Dr. Filip Orel.

20.

Dragi! — Česar si me prosil, bi storil rad, a moram prej imeti list v rokah. (149) Vsebino Mladike (150) sem že končal, le na čisto Ti jo prepisem šele, ko se vrnem iz Ljubljane, (v soboto). Prihrani rubriko »Iz naše književnosti« za Jadranski Almanah. (151) Napiši vanjo kratak pregled vsebine. Če ne moreš, storim to jaz. Ponudi naše knjige »Prosveti« (152) (Trst, Via Fabio Filzi 10) s popustom kot trgovcem, a proti takojšnjemu plačilu. Danes sem, hvala Bogu, končal Danteja. (153) O Božiču izide prav zares. (154) A ti? Delaj pridno, da Te ne prehite in reci B. naj gre v Ljubljano glede slovarja. (155) — Če je kaj pošte zame, shrani do sobote, ko se vidiva.

Najlepše pozdrave!

Tvoj Res Alojzij

Bolj. 26./XI.22.

*Dopisnica z naslovom: Gospod / Francè Bevk * Gorica - Gorizia / Via Favetti 11/I. Poštni pečat: Trieste centro 19-20 / 27. XI / 1922 ter Gorizia Centr. 28. 11. 22. Za 25 centezimov.*

(149) Verjetno ga je Bevk prosil za oceno Mladike. (150) Gre po vsej verjetnosti za kazalo letnika, ki nosi prav oznako »vsebina«. (151) Mladika je imela posebno rubriko »Iz naše književnosti«. O Jadranskem almanahu je prinesla oceno izpod Resovega peresa na str. 380-81 (leta 1922). (152) »Prosveta«, matica vseh slovenskih prosvetnih društev v Italiji, ki je med drugo svoje delovanje vključevala tudi oskrbo ljudskih knjižnic s knjigami. (153) Misli na zbornik Dante, in sicer slovensko izdajo, ki je iz-

šla v Ljubljani, medtem ko je italijanska izšla v Gorici kasneje. Slovensko izdajo je napovedal tudi Jadranski almanah 1923 na zadnji strani. (154) Zbornik »Dante« seveda ni izšel za božič, marveč šele kasneje. (155) Gre za Valjavčev slovensko-italijanski slovar, ki pa je izšel šele leta 1924 v Gorici. Tiskan je bil v Ljubljani pri Jugoslovanski tiskarni kakor že njegov predhodnik italijansko-slovenski del (1914). Pravzaprav je šlo le za odkup določenega števila izvodov, ki ga je z novim naslovnim listom posredovala Naša založba, na ščitnem ovitku celo Katoliška knjigarna v Gorici, kasneje.

21.

Firenze, 27/XII 22

Dragi! —

Vesela vest: Dedalo (156) posveti eno številko slov. mod. umetnosti. V ta namen Te prosim, da mi pošlješ *nemudoma* Vybiralov (157) album (Slovenské umeny), da more urednik izbrati, kar mu prija. Sevé, da Ti ga prinesem nazaj, ko se vrnem v Gorico. Dodaj tudi Kraljevega »Kralja Matjaža« (158) in pa Župančičeva »Mlada pota«. (159) Pošlji rekomandirano, in to takoj, ko prejmeš Nestrpno pričakujem novic od Tebe. Ali je »Slovenec« že pisal o Almanahu«. (Edinost? Straža?). Bodi tako dober in pošlji vse, tudi Mladiko in Slovenko. Torej: Slovenské umeny, Kralja Matjaža, Mladiko, Slovenko in Mlada pota. Ostanem tu do Treh Kraljev najmanj! Bog s Teboj.

Tvoj Gigi

Dopisnica. Naslov: Gospod / France Bevk / Gorizia / Via C. Favetti 11/I. Poštni pečat: Firenze - ferrovia 20-21 / 27. XII. / 1922. Znamka za 25 centezimov.

(156) »Dedalo« — italijanska umetnostna revija, ki je izhajala v Rimu pod uredništvom Uga Ojettija od 1920-1933. Poskus kaže, kako je znal Res prodreti kar v sredino umetnostnega in kulturnega dogajanja neke dežele in kako je znal slovensko umetnost

postaviti ob bok italijanski. (157) Bohuš Vybiral, češki prevajalec iz slovenščine in dober prijatelj tudi primorskih Slovencev. Obiskal je Bevka v Gorici. (158) Res misli na knjigo: »Kralj Matjaž. Ilustriral France Kralj. Založil dr. Albin Stelè. Tisk in klišeji Jugoslovanske tiskarne. Ljubljana 1921.« 19x21. Album. Besedilo je ročno pisal ilustrator. (159) Župančičeva zbirka Mlada pota je izšla v Založbi Omladine v Ljubljani leta 1920.

22.

Trst, 27./VII. 23.

Dragi!

Te dni je prišlo ali ima priti pismo zame iz Vidma (160) na Tvoj naslov. Ker je nujno in ker najkasneje v sredo odpotujem, Te prosim, pošlji mi ga ekspresno v Boljunec. Gre za uslugo, ki sem jo obljubil prijateljem in ki jo hočem in moram izpolniti.

Najbrže se vidiva šele 7. ali 8. avgusta. Ali boš še doma? Ako ne, shrani in izroči Tvoji gospé vse, kar pride zame in za Almanah. (161) Opozori Kralja, (162) Rustjo (163) in Doktoriča (164) in Besednjaka, (165) naj storé svojo prokleta dolžnost in Ti izroče prispevke. Opozori tudi Batagelja. (166)

Da si mi zdrav! Pazi na svoje zdravje!

Tvoj

Gigi

Dopisnica. Naslov: Gospod / France Bevk / Gorizia / Via Favetti 11/I. Poštna žiga: Trieste centro / 11-12 / 27. VII. / 1923. Gorizia centro (3 A) / 27. 7. 23. Znamke za 10, 5 in 15 centezimov.

(160) Po vsej verjetnosti gre za kako Trinkovo pismo. (161) Jadranski almanah, drugi letnik, 1924. (162) Dr. Janko Kralj (1898-1945), strokovni pisatelj in politik. (163) Inž. Josip Rustja (1894-1967), javni delavec, kmetijski strokovnjak. (164) David Doktorič (1887-1962), duhovnik, javni delavec in glasbenik. (165) Glej opombo 136. (166) Toneta Batagelja, pesnika (1894 -). — Vsi zgoraj našteti so se s svojimi prispevki pojavili v drugem letnièu Jadranskega almanaha.

SLOVENSKA GLASBA OD POTROŠNEGA BLAGA DO KULTURNE DOBRINE

Ko me je Slovensko katoliško akademsko društvo v Gorici prosilo za prispevek v vrsti predavanj na skupno temo »Sodobni problemi slovenske kulture«, sem skušal strniti nekaj opažanj ter izkustev, ki naj predočijo probleme slovenskega glasbenega ustvarjanja v današnjem času. Predavanje, ki sem ga imel 12. februarja letos, objavljam tu v nekoliko skrčeni in predelani obliki.

I.

Prikaz glasbene umetnosti po razvojnem, to je zgodovinskem vidiku, pa naj se ta prikaz omejuje na določeno zemljepisno področje ali na kratko časovno obdobje, je gotovo koristen; vendar menim, da služi tak prikaz predvsem ljudem, ki se z glasbeno umetnostjo bavijo poklicno. Za vas, ki želite spoznavati mesto slovenskega glasbenega snovanja v današnjem času sredi slovenske kulture in hkrati njegovo

mesto sredi glasbe nasploh in sredi človeških trenj sedanjosti, bi bilo nedvomno bolj privlačno gledati nanj iz širše perspektive in ne omejite se zgolj na one aspekte, ki jih ponavadi upošteva glasbena zgodovina: to so na eni strani tehnološki aspekti, na drugi estetski. Ko bi bil filozof, sociolog in psiholog, bi mogel nedvomno razširiti predmet tega predavanja na zelo zanimiva področja, analizirati pojave, ki jih ne bom mogel brez ustreznega metodološkega orodja izostriti, in priti končno do sinteze, ki bi vam mogla približati današnjo slovensko glasbeno umetnost v vsi mnogostranosti, ki jo ljubitelj te ali one glasbene zvrsti ne more v celoti slutiti.

O tem bom skušal govoriti le empirično kot človek, ki četrto stoletja sledi razvoju slovenske glasbe zelo od blizu. Na ta način bom skušal nadomestiti te pomanjkljivosti s praktičnimi opazkami ter izkustvi. Ti nam bojo morebiti omogočili, da se približamo namenu, ki smo si ga postavili.

V poslednjih desetletjih je glasba postala predmet in žrtev širokopotezne revolucije, ki ji danes lahko merimo obseg, ne pa še vseh posledic. Akustična komunikacijska sredstva so postala primarna sestavina naše vsakdanjosti: poslušati je manj naporno kot brati, zato je tudi delež onih mass-media, ki zaupajo svoje poslanstvo sluhu, neprimerno obsežnejši in vztrajnejši od onih, ki so namenjena našemu vidu. Kapilarna difuzija radia in televizije z bogatim številom diferenciranih programov, razširjenost dobrih plošč po dosegljivi ceni, slušni delež v kinematografiji, zvočna oprema v dramskem gledališču, slušna reklama na toliko novih načinov nas spremljajo skozi dobršen del dneva.

Vsa ta mass-media rabijo za svojo vsakdanjo potrebo ogromne količine glasbe in ta glasba nastaja danes po proizvodjalnih načelih industrije, je torej pravo industrijsko potrošno blago. Industrija, ki tako glasbo proizvaja, in trgovinska mreža, ki jo razpečava, manipulirata tako velike kapitalne, da se lahko merijo z najpomembnejšimi industrijami v državnem obsegu. Kakor izdelki drugih industrij, so tudi proizvodi glasbene industrije ponavadi zelo skrbni. Tehnična

plat je lahko odlična, saj so ti industriji na voljo najnovejši izumi, tako da proizvod lahko zadovoljuje najbolj razvaje-ga in zahtevnega poslušavca. Sicer računa ta industrija pred-vsem na maso potrošnikov, ki nimajo visoko vzgojenega estet-skega čuta pa niti sicer takih kulturnih potreb, da bi moral biti proizvod sploh na kaki umetniški ravni. Večina išče le površno slušno zadoščenje, ki naj zabava, ki naj uspava, ki naj sprosti. Količina glasbe, ki jo mora ta industrija sproti proizvajati, je tako velika, da bi jo pri še tako dobri volji ne mogli povzdigniti zelo visoko. Spretnost posameznih ustvar-javcev, aranžerjev ter izvajavcev je lahko v nekaterih prime-rih velika, temperament je lahko pristen, a v malokaterem primeru lahko govorimo o umetnosti ali o kulturnem poslan-stvu take glasbe. Pa še pri takih primerih lahko prisostvuje-mo naglemu koncu še tako velike nadarjenosti, zakaj služba industriji pogostoma uniči še tako velike talente v kratkem času. Tako imamo na eni strani nepregledno kopico popevk, plesnih, reklamnih in drugih zabavnih skladb, ki so ob zu-nanjem blišču in trušču dejansko zelo borne: njih okus je plehek, njih izrazna napetost enaka ničli, njih harmonijska govorica plitva in skrajno revna, njih ritmična podoba eno-lična do parosizma, njih instrumentalna barvitost kričeča in okorna itd. Sem spada gotovo večina tako imenovane lahke glasbe.

Toda lahki glasbi bi storili krivico, ko bi ji odrekli mož-nost, da postane umetnost, torej kulturna dobrina. In ta go-vor moramo spet raztegniti prav tako na skladatelje kakor na izvajavce. Zadostuje morebiti nekaj imen, da nam je takoj jasno, kako lahko gledamo tudi na zabavno glasbo prizanes-ljivo, ne da bi ji odrekli umetniške oznake samo zato, ker so nas učili, da je ta oznaka lastna le učeni glasbi. Pomislimo na nekaj skladateljev: George Gershwin, Joseph Kosma, Gilbert Be-caud, Piero Umiliani; na izvajavce: Louis Armstrong, Nat King Kole, Edith Piaf, Charles Aznavour.

Tudi med predstavniki novejših struj v lahki glasbi so taki, ki bi jih lahko približali le-tem: tako nikakor ne gre

podcenjevati muzikalne vitalnosti in postave skupine The Beatles. Nekatere njihove realizacije so tako iz kompozicijskega vidika kakor iz izvajavske plati presenetljivo vitalne, nove, zanimive, napadalne, okusne. S svojo iskro glasbo so narekovali modo, ki se je z bliskovito naglico razširila na ves svet in sprožila nastanek nešteti posnemavcev: razlika med visoko ravnijo Beatlesov in brezizrazno plitvino legije posnemavcev je spet enaka razliki med umetniško iskro in povprečnostjo ali celo kulturno podpovprečnostjo večine industrijske proizvodnje.

Toda industrija ne kuje lepih denarcev samo z lahko glasbo. Tudi učena glasba je postala predmet te trgovine. Tu mislim, da je možno razlikovati tri glavne smernice.

Najprej je tu klasična in predvsem romantična produkcija, umetnost zlate dobe glasbe — vsaj po merilih večine občinstva, ki je nekoč obiskovalo ali ki še obiskuje koncertne prireditve. To občinstvo je zdavnaj kristaliziralo svoj okus in svoje tržne zahteve, zato mu je kaj lahko ustreči z bogato produkcijo plošč in magnetofonskih posnetkov, ki se kar dobro prodajajo. Ta glasba je postala celo simbol določene »dobre« družbe; nič čudnega torej, da jo srečamo celo v »Carosellih«, ko je treba prepričati poslušavca, naj pije določen brandy, če hoče drugim in sebi pokazati in dokazati, da spada v to družbo.

Nato je tu industrija, ki hoče učiti in popularizirati vse: tu so tedenske brošure in plošče z zgodovino glasbe, z zgodovino glasbil, z zgodovino opere, z zgodovino popevke, z zgodovino jazza, z velikimi skladatelji, z velikimi pevci itd., prav kakor so na trgu brošure o zgodovini slikarstva, o zgodovinah vseh vrst, o slavnih ljudeh vseh vrst, o kuhinji, o rastlinstvu, o živalstvu, o gobah in o znamkah: enciklopedije s tedenskim nadaljevanjem s svetlimi platnicami, z bogatimi ilustracijami, s preprostimi teksti in razlagami, da jih prebereš med večerjo in »Carosellom«. Vzgojna naloga teh publikacij pri masi kupcev je hvalevredna. Toda plitvost teh publikacij jih uvršča spet prej med potrošno blago kakor med kulturne dobrine.

From: The Earl Russell, O.M., F.R.S.

PLAS PENRHYN,
PENRHYNDEUDRAETH,
MERIONETH.
TEL. PENRHYNDEUDRAETH 242.

23 November, 1963.

Mr. Boris Pahor,
Via San Nicolo 13,
Trieste.

Dear Mr. Pahor,

Thank you for your kind letter of November 8 which I was pleased to receive. We have recently announced the creation of a Peace Foundation about which I enclose a brochure. You will see that it concerns itself with many of the matters which you raise in your letter.

It is our hope that we shall be able to secure very widespread individual financial support in the form of covenants of a set amount for a set period of time. This will be sought simultaneous to our accumulation of large sums. In this way, I am confident that we shall advance quickly towards the achievement of our more ambitious aims. I hope you can assist this and contribute.

With good wishes,

Yours sincerely,

Bertrand Russell

Bertrand Russell

Odgovor filozofa Bertranda Russela na pismo pisatelja Borisa Pahorja.

Končno je industrijska glasba ustvarila nov trg, ko je uvidela možnost, da ji to nese: to je industrija avantgardne glasbe, ki jo lahko spoznamo v simbiozi nekaterih založb, festivalov in kulturnih središč. Industrija je tu strumentalizirala ideje in manifestacije, ki so nastale po pobudi nekaterih avantgardnih skladateljev v petdesetih letih. Nekateri teh skladateljev so danes prave žrtve te industrije, saj so prisiljeni ustvarjati po industrijskih načelih in zahtevah vedno »nove« nove, nova dela, nove senzacije, da ti industriji omogočijo stalni stik s svojim tržiščem.

Iz tega obširnega uvoda izhaja zavest, da je danes industrija dejavna na vseh področjih glasbenega ustvarjanja in poustvarjanja in da je lahko glasba vseh vrst predvsem potrošno blago.

Kaj se pred tem rešuje in kaj postane kulturna dobrina? Odgovor je lahek in preprost: na vsakem področju je le osebnost ustvarjavca ali poustvarjavca tista, ki se povzdigne do take višine in se s tem izogne suženjstvu masovne potrošnje.

Nevarnosti je veliko: umetnik mora brezpogojno tudi jesti. In danes si težko predstavljamo umetnika, ki se odpove hladilniku, avtomobilu in po možnosti vsaj skromnemu tekočemu računu v banki, da se izolira in ustvarja. Becketov je zelo malo.

A še težje je sredi današnjega kaosa najti in ohraniti ravnotežje; vedeti, komu in čemu ustvarjaš. Pišeš morebiti za nevidnega in neznanega kupca plošč? Za enako nevidnega in neznanega človeka, ki v svoji sobi poslušá radio? Človeški kontakt med ustvarjavcem in občinstvom se je zrahljal.

Sodobni skladatelj računa danes prvenstveno na specializirane koncerte, na specializirane festivale, kjer je hkrati prisoten kot ustvarjavec in kot občinstvo. To so festivali, ki jim prisostvujejo specializirani skladatelji, specializirani kritiki, specializirani predstavniki založb in radiotelevizijskih omrežij. To je spet paša specializirane industrije. In vendar — dagaja se čudež. Na takem festivalu slišiš sto del. Pri osemdesetih ali še več več: to je plitvo, to je potrošno blago.

Pri devetnajstih delih ali še manj več: to je zanimivo, dobro, to je vsaj vredno izpričevalo dobe in dobrih hotenj, to nedvomno zasluži oznako kulturne dobrine. Pri enem delu več: to je velika umetniška storitev. Pri prvih osemdesetih delih so si vsi prisotni edini in z zehanjem ter neprizadetostjo potrjujejo splošno mnenje. Pri onih devetnajstih delih nastajajo neskončne debate in si kritiki niso edini. Pri edinem delu pa vsi vzklikajo k čudežu. Pravkar opisani pojav festival-ske produkcije je posledica izolacije, v kateri so se našli v poslednjih dveh desetletjih skladatelji učene glasbe. Hkrati pa je to tudi vzrok še globlje in nevarnejše izolacije.

In spet velja: samo izredno močna osebnost, ki ve, kaj hoče povedati in čemu ustvarja, raste do veličine.

To je na splošno situacija. Skušajmo zdaj ugotoviti, kakšna je pozicija slovenske glasbe danes.

(Se nadaljuje)

Čeprav so dogmatiki vsega sveta prepričani, da jim je znana edino prava resnica, se vendar boje, da bi ljudje kljub temu verjeli neresnico, če bi jim bilo dovoljeno poslušati razloge nasprotnikov.

(B. Russell: *Unpopular Essays*)

TRAGEDIJICA

NA

GROBLJAH

SPOZABA

Kar si je Stojan bil predstavljal o Anitinem in Rokovem nadaljnem poteku noči, je bilo skoraj povzeto po njegovih mislih. Rok je v resnici ironično prebiral Stojanova pisma v mehkih sedežih, ona pa ni točno vedela, kaj naj počne s sabo in s svojo ideologijo. Resda je pripadala eni izmed levičarskih strank v mestu, toda tako Rok kot Anita nista bila predana svoji ideji in medtem ko je Anita doživela težke krize zaradi zamotanosti sveta, je znal Rok s prečudovitimi zamahi plavati od stranke do stranke, odvisno je bilo le od tega, kakšne uspehe je dosegala. Ljubezen do lagodnega življenja je bila prevelika, da bi ga ne mikalo. Anita mu je bila prijetna dogodivščina, toda zaigral je z njo resnično čustveno vez, medtem ko je ona mislila, da je našla ideal in popolnost v življenju. Zato se je k njemu preselila. Prvotno navdušenje je kmalu minilo. Izkazalo se je, da Rok še zdaleč ni noben ideal in tudi ni nič kazalo, da bi kdaj bil ali lahko postal. Bil je celo zelo lažniv in plitek. Idila se je sprevračala v mržnjo. Tako je kmalu prišel čas, ko je zapustila njegovo stanovanje in se počutila neznosno. Izvržena. Poražena. Kot bi

prišla iz bitke, ki se v njenem življenju nikoli ne sme ponoviti. Nanesla ji je okvare. Zaigrala je mladost. Svoja najlepša leta. Rok ali okoliščine so jo rešile ene skrajnostne ideologije ter jo pahnile v klešče enakih skrajnosti. Bolje — pahnila se je sama. Kot toliko drugih žensk. Skozi konopec ideologij s konopcem, ki ga konec koncev lahko zaplete. Nikoli več ni imela namena eksperimentirati s svojo prihodnostjo.

Sveta hladnost, sveta zadržanost, sveto premišljevanje ji je ključalo v mislih, ko je znova in znova čutila odvečnost, v katero je bila padla.

Cesta je bila seveda svobodna, toda odmisлити preteklost in zadnji poraz je bila najskrivnostnejša uganika. Zakaj nekaj je veljalo — svoboda je bila njegova ljubezen, druge ženske, zaradi katerih ga je morda zasovražila, so bile samo spretnejše. Ne — občudovanje in ljubezen sta se pričela drugje. V knjigarni. Neke jeseni. Oplazil jo je pomemben pogled, ko je prebirala knjige. Ko je iskala nekaj med policami, jo je dohitel topel glas.

»Bili smo pri knjigah.«

»Iz knjig smo izšli.«

Odmev toplega glasu je bil enak.

»V knjigah shrepenimo.«

»Smo knjižni molji?«

Sunkovito jo je pogledal. Bila je nova spozaba. Spodrsaljaj. Smeh, ki ga ni udržala. Pogled, ki ga ni hotela razumeti. Morda preveč.

»Pustimo ozire.«

»Zame je bilo samo spozaba. Mislim na vse, kar sem rekla.«

»V knjižnici!«

»V knjigarni! Pa naj bo!«

»To se vam pripeti kvečjemu na ulici. Gledaš ljudi in nimaš druge koncentracije.«

- » Pouličarjem se pripeti.«
- » Nesrečo mi prinašajo zaprti prostori.«
- » Meni tudi. Se radi spozabite?«
- » Enkrat na deset let.«

» To je malo. Na desetletje se pije kavo. Ali pa konjak. Greva?«

» Motite se. Ne bom se tako dolgo spozabljala. Ni v moji naravi. Rada imam gore. Duh po smoli, Vonj po smrekah. Raskavost debel. Vdiranje neba. Plivkanje. Prostranost. Tu je vse stlačeno. «

» In sneg?«

» Belina je dolgočasna barva.«

Je pomislila na melanhonijo? Topli glas, Rokova prirojena nežnost, vse se je skladalo z minljivostjo vsega, kar je tisti hip mislila, čeprav ni prezrla njegovih prevarantskih oči. Na drugo ni bilo misliti, zakaj krčevito jo je zgrabil za zapestje, tako krčevito, da je zaznala hrepenenje. Zato je prvi spozabi sledila še hujša in spet nova. Bila je že dolgo potepuh, ki ne zna biti ne ljubezen ne prijateljica, še manj navdih. Nikoli ni opravljala pravega poklica. Imela je mnogo znancev, a nič prijateljev. Takrat je bila potepuh brez kompleksov. Dom je bil razdrobljen po koščkih. Našla ga je tudi v Rokovi družini. Sprejeli so jo kot starega prijatelja. Ponavljalo se je vzhičeno pajdaštvo, samo da je tista družba spremenila njeno potepuštvo v zavezništvo. Z Rokom ni smela biti potepuh. Čakala je nanj v njegovem stanovanju, prirejala večerje, hodila na maškaradne plese, razstave in shode. Ob Roku je pozabila velikomestne ulice in širino parkov, svetlobo samotnih obrežij in globino Gardskega jezera. Ni več sanjala o otokih, kjer je ribarila s sumljivimi družčinami. Razblinile so se sanje o norih vožnjah. Življenje se je spremenilo. Rok se je nasmihal njenim metamorfozam. Dal ji je čutiti ljubezen brez obljub. Bilo je, kot bi rekel: ustvaril bom iz tvojega potepuštva ljubezen. Nenasitno, ro-

mantično, na kakršno se je pilepila. Rokova ljubezen je bila možata, toda vedno in dokončno brez obljud. Kmalu je Anita spoznala, da ne sme od njega ničesar več pričakovati. Postala je blesteč potopisec. Začela se je umikati. Bežati pred njim. Lepega dne se ji je prikazal v stanovanju. Molče mu je skuhalo kavo.

»Ne bodi jezna, Anita. Ljubezen se izniči. Ostanetisto, kar je bilo v resnici. Človeška vez. Najdenje brez spozabe.«

»Nočem trpeti, Rok. Ljubim te. Ljubim do malikovanja.«

»Vem.«

»Če že vse veš... zakaj me ne pustiš pri miru?«

»To bo prešlo. Ni me pač treba ljubiti. Gre za nekaj drugega: nam, predvsem meni, si potrebna. To sem ti prišel povedat. Potreben nam je tvoj ženski glas, ko bomo odpirali debate o študentskih gibanjih. Potrebni bodo tvoji govori s tvojo trpkio ironijo. Potrebujemo misli, do katerih se dokoplješ samo ti. Potrebujemo tvojo prodornost. V ostalem — nihče ne bo več ugrabljat tvoje intimnosti.«

»Rok!«

V kriku je bila njena groza. Mislila je že, da bo pričela histerično metati lonce, skodelice in kozarce vanj, toda magija njegovoga posmehljivega pogleda jo je dokončno ukrotila. In upanje, tenko upanje, ki ga je videla v njegovih omamnih očeh — v njegovi topli roki, tisto upanje je bilo odvratno podkupovanje njenih živcev. Tistega dne je odkrila, kako se kupujejo ženske govornice. Tistega dne ji je bilo, da bi bruhalo, toda istočasno se je v njej dvignila radovednost — kakšne so bile skrivnostne deklice, ki so polnile Rokove tihe trenutke? Rešena je bila, ker je radovednost vendarle premagala histerijo. In potem — tisto strašno obnašanje vseh, ko se je k njim vrnila, ko ji je Rok ganljivo segel v roko: naše kohezijsko mesto potrebuje tvoj glas.

Mesto, ki je vladalo vsemogočim osebkom vsevrstnih okusov z bogastvom, širokopotezno kulturo, razvratnostjo, demokracijo, birokracijo, ideologijami in religijami. Da jo je potrebovalo v tistem trenutku, ko je morala bežati pred razdejanjem, ki ji ga je prinašal on! Bežati bi morala takoj in nikoli upati v čustva. Umakniti se v plezarjenje po špičastih vrhovih. Ne, ni je potrebovalo tisto mesto! Potreboval jo je on, Rok, kot prijatelja. Potrebovala jo je njegova družba za njen glas. Bilo ji je, kakor da so jo že vzeli v vrtinec, jo zvrtnčili do dna ter jo vrgli na rob, v prostranost. Rok je bil samo zagozda, v katero se je zvrtnčila, tudi ona eden izmed koleščkov, ki ga stroj rabi samo občasno. Toda — branila jo bodo polja. Branili jo bodo zaselki. Saj bo tudi tam, v svoji tihi vasici, označeni nekje v velikanskih mapah, nikoli več pa ne bo v spotiko in žalostni opomin vladajočim magnatom, ki so imeli vseskozi vzroke, da z njo obračunajo. Tam ne bo več povod. Umaknila se bo. Tako je mislila, še preden je bila vržena iz Rokovega stanovanja. Ko je bila dvakrat poražena, dokončno na robu.

OTOŽNOST

Aniti je bilo jasno, da je zabredla v mreže čistega cinizma, kjer je mislila, da blesti nova ideologija. Prekmalu je spoznala, kako prefinjeno preračunljiv zna biti Rok. Poleg tega pa še trdne zidove njegovih prijateljskih družčin, ki so Roka naravnost oboževale, saj jim je z najlahkotnejšo logiko tolmačil relativizem vrednot. In ona, ki ga je občutila kot najhujše leglo amorfnosti, amorfnosti do obupa in nesmisla, je v njihovih očeh postajala orjaško smešna z vsako svojo besedo, z vsako kretnjo. Cinizem je moral zares biti nalezljiv v družbi, ki je do obisti poznala katolištvo, pretehtala evangelije kot resnični zgodovinski

IN MEMORIAM

Iz Slovaščine prevedla Avgusta Smolej

V kamnitem mestu zaslužnih

ima posebno mesto

Tretji od spredaj

četrti od leve

Po kolajnah

Prihajale so zapovrstjo

kakor gosi

ZA HRABROST

ZA ZASLUGE

ZA CELOŽIVLJENJSKO DELO

Prvo je dobil

še čisto mlad

ker je vzdignil roko

Šestkrat

Tistih prvih pet kolajn

to je bil vsak deseti v vrsti

Šesti dvig

je zanj pomenil

konec

Dviganje rok

mu je prešlo v kri

Dvigal je levo

Dvigal je desno

razpiral je dlan

stiskal jo v pest

in pravi trenutek

znal dvigniti obe

Pri tem ni pozabil nikoli

in je enako o pravem času

priprl oči
in povetil ušesa
Tej navadi je ostal zvest
tudi v časih
ko se je začel vzpenjati navzgor
in si je svetil na pot
s kolajno

ZA ZASLUGE

Komaj se je trdno usedel
je začel gledati
kako kdo dviga roko
V skladi s tem je
obračal palec navzgor
Prvi na levi
ali navzdol

To mu je ostalo iz zgodovine
Ko je prišel njegov čas
so ga na iztegnjenih rokah
odnesli najbližji
in prvi na desni
sta mu prekrizala roke
Prvi v vrsti

mu je pripel kolajno

ZA CELOŽIVLJENJSKO DELO

in memoriam

Še isti dan

so tri ulice ko so jih bili določili
spremenile svoje ime

In zgoraj

v kamnitem mestu zaslužnih

so mu hvaležni najmlajši

zasadili drevesa

Čisto nič podobna

vislicam

opus, toda v večjezikovnem področju tisoč let opazovala prednosti jezika, s katerim je tekmovala. Doživetje razočaranja nad vero, ki ti je resnični kažipot, je orjaška pošast, orjaška pošast pa zna biti tudi obdobje, ko doživlja vera in na videz zanikovalna ideologija, ki iz nje izhaja, totalen razkroj. Iz etičnih vrednot se izcimijo brezobzirni pragmatizmi, raznovrstni družbeni sistemi vržejo iz tira občutljivo mladost, ki vsrkava vse, kar je novega, največkrat, kar je na videz novega. Anita pa je bila na pragu zrelih let in je sklenila, da bo tudi za ceno čudaštva živela. Začasno bo poiskala samoto v naravi.

Poiskala je skrite gorske potke in tavalala v čudoviti pokrajini, kjer so iglavci zakrivali in razkrivali modrino neba. Božala je kamne, obstala ob pritlikavem grmičju, preštevala krošnje pod seboj, se vračala navzdol, vse nižje, kjer so široke skale meglile strehe v temnem zelenju in še globlje v žitna polja. Splezala je na nizko bukev. Ostala je sama samcata do zaselkov, med katerimi je bilo mnogo zapuščenih domov, in tja, do žitnega polja. In tudi preko žitnega polja in še čez bo morala sama. Mimo žitnih klasov. Toda na Roka, na obsedenost z njim, na malikovanje iluzornega, ne bo več mislila.

Zdelo se ji je, da je prepešala vse neznane in zamotane poti prav zato, da ga obide. Tam nekje, med klasjem in še naprej, med hmeljnimi latvami, ki so jih ponekod že spravljali v stožce, v sončnem zatonu bo nehala misliti nanj. Se bo iztrgala njegovi magiji. Okopala se bo, razčesala, se dala obstriči, nakodrati in bo izginila. V domačnost neke tihe domačnosti.

Uštela se je. V dolino je prišla premočena do kože in v gostilni, kjer je zaprosila za prenočišče, so jo gledali kot deseto čudo. To pa ni bilo vse skupaj nič hudega. Nihče je ni prepoznal in vsakdanja lahkotnost njenega potepuštva ji je pomagala, da si ni

belila glave, ampak je mirno zaspala v nov, prazen dan.

Prebudila se je, plačala in kot deseto čudo odšla naprej. Nikoli ni vedela, da jo je v skriti dolini že vsakdo spoznal.

»To je tujka Anita, vagabund.«

Po njenem odhodu je bila tista gostilna polna možakarjev, med katerimi je kdo s posmehom, kdo s skritim občudovanjem, največ pa s pomilovanjem gledal na deseto čudo, ki se je samo samcato sprehajalo po dolinah in gorah. In je kljub vsem čudnim govoricam, ki so se spletale o njej, nihče ni skušal osmešiti. Ljudem se je predvsem smilila. Tuje je bilo mesto, iz katerega je prihajala, zato je bila tudi ona skrivnost.

Pred njo je šel glas o njeni izgubljenosti in nekdo si je mimogrede izmislil izgon. Njena obleka je bila natanko opisana, prav tako stari pošvedrani čevlji, čudaške nogavice in francoska torbica na naramnico. Prešteli so celo vsako zadrgo na njeni obleki in dva obtolčena gumba.

Naprej je potovala z vlakom. Po večdnevnem tavanju, ko ni takorekoč z nikomer, razen z gostilničarko izmenjala besede, so se ji misli čudovito jasile in izoblikovale v nenavadna spoznanja. Prav to jo je žejalo po izpovedi, pogovoru, ki bi bil daleč od banalnosti, ogledovanja gumbov, zadržg in nepočesanih las. Vlak je bil natrpan z delavci, študenti in tihimi ženicami, ki so skorajda molile, da bi prišle, kamor so bile namenjene. Različne valovne dolžine, smeh, dim, vse jo je sprijaznilo z novim praznim dnem, želja po odkritem odgovoru pa je ostala. Med tistim vrvežem se je nahajal duhovnik srednjih let, eden izmed tistih, ki so izvedeli za njena tavanja ter je o njih ves čas razmišljal. Čudno se mu je zdelo, da jo je tako nenadoma srečal, ko je sumljivo treznim možakom razlagal čudna pota božje politike. Mar-

sikaj se da v tem trenutku zanimivo razvozljati, je pomislil in na natrpanem hodniku močno zadonel, da ga je ona slišala. Donel je sočen moški glas: »Njegove besede pa še vedno niso prešle!«

»Čigave besede?« je rezko in polemično zaustavila tisto čudo, ki se je v črnini pretipalo do nje.

»Gospodove besede,« je bil miren, jezen odgovor.

»Gospodove besede so anahronizem, ker so tu danes tovariške besede, stare dvajset let in jih, takih, nihče ne bo izbrisal.«

»Če so prave, ne izhajajo od nikoder drugod kot iz Gospodovih.«

»Ne! Ne more biti res. Izhajati smejo samo od človeka, junaškega človeka, iz njegovega iskanja, prepričanja, spoznanja in trpljenja.«

»Kristus je vse dokazal, ker so ga mučili.«

»Tudi nedaleč od nas lahko mučijo koga, ki je za nas enako pomemben kot Kristus; mučijo se ljudje že nešteto stoletij. V vojni je bil mučen vsak drugi vojni ujetnik.«

»Kristusa so zverinsko mučili.«

»Naše neštete junake tudi. Pa niso niti malo bili podobni Nazarencu. Navadni ljudje so in so bili, zato so še bolj trpeli.«

»In vi?«

»Jaz sem trenutno brezposelna. Poznam pa predbro svet in stvari v njem. Zato vam pravim, da Nazarenc ni prava primerjava. Tudi beseda hudič ne more več biti izvor vsega zla. Biti bi morala druga beseda. Biti bi moralo malo manj zgodovinskih dejstev vmes.«

»Srednji vek?«

»Nikakor! Biti bi moralo manj grozot izpred dvajsetih let.«

»To so samo drobci.«

»Vera tudi ne more biti sistem.«

»Ampak organizem. Kot vse žive stvari.«

»Ali pa organizacija! Nonsens!«

Vedela je, da v svoji utrujenosti ne bo prodrla v njegovo prodornost, še manj v njegovo trdno ustaljeno prepričanje. Govorila je z njim zato, da začne nov dan. Zdelo se ji je, da zna biti zanesljiv, poleg zakrknjenih in nezaupljivih sopotnikov brez dvoma edini človek, s katerim more izmenjavati mnenje. Duhovnik pa se je vendarle zanimal za njeno usodo.

»Kaj boste zdaj?«

»Nič ne bom. Sem. In to zadostuje. Bom. In to tudi zadostuje.«

»Nikogar nimate.«

»Lastnina ni moja Ahilova peta. Zlasti lastnina z dušami. Meni je do tega, da preprosto živim.«

»Vsem je do tega.«

»Ni vsem do tega, da preprosto živijo. Vidi se vam, da sveta ne poznate dobro. Da celega ne poznate. In naj vam ne bo žal, če je tako. Ljudje smo in kot ljudje hudo zmotljivi. Vsi tudi ne bi razumeli neznanosti, ki prihaja z nami v življenje, nas omreži in razbiča. Ne najde vsakdo izmed nas smisla. Če pa ga najde — to ni taka stvar, da bi jo lahko razdajali in to ni tak čas, da bi mu verjeli. Občudujem vsakogar, ki se zna ob hudi uri zapreti v svoj slonokoščeni stolp obredij in čaščenj. Občudujem vas, ki v tem novem dnevu, tako brezpomembnem, ničevem, temačnem, najdete v sebi svetlo luč in razpihujete v ljudeh plamenčke njihove vere. To je tako lepo. Tudi če je vse iz domišljije... Ne, ne mislim vas žaliti... Tako daleč sem od vsega. Mislim samo na vaše čudovite besede, ki zame sicer nimajo smisla, so pa tako strahovito sveže. Še pred tednom dni bi vas grdo pogledala in šla mimo. Ne bi se ustavljala ob vaših besedah. Toda tu sem srečna, optimist, da sem našla človeka, a vendar nekoga, ki je človek v vsej tisti zagnani

sferi, ki živi svojim ciljem naproti ne meneč se za vse, kar jih s takim vedenjem prelišiči. Saj niti vedeti ne morete, kaj vse je to zame! «

»To še vedno pomeni, da je vse prešlo, a njegove besede niso prešle.«

»To pomeni, da so mi vse takšne ponavljajoče se besede odveč, ker me spominjajo na nekoga, ki je tisti, katerega si moram izbrisati iz najmanjšega spomina. Tak je njegov ukaz in krepko se bom trudila, da v svojem življenju ne podležem nobenemu veličastju več.«

»Ker ste dolžni sebi in vsem, ki od vas pričakujejo dejanj.«

»Dejanj! Dejanja! To se mi pripeti vsakokrat. Tolikokrat! Dejanja so, kar sem ljudem dolžna in česar ne mislim izpolniti. Moja skrita dejanja iz podložnosti ljudem — idealom. Kaj vse izvira iz njih! Koliko prestradanih dni, koliko izgubljenih las in prepeščenih poti! Zdaj ni treba več. Mojih dejanj! Moje edino dejanje bo še — živeti na skromnih domačih tleh. Kakorkoli se to neumno in bedasto sliši. Toda to moje dejanje je edino, kar me pomirja s svetom, da mu ne obrnem hrbta. Ljubim to zemljo, gospod; ljubim jo.«

»Ljubezen je očiščenje. Ljubezen je rešitev. Ljubezen je smisel.«

»Ne vsaka. In ne vsaka banalnost. Vera ni vedno ljubezen. Vera v rešitev je uganka, s katero se prej ali slej sprijaznimo. Sprijaznimo se z njo samo takrat, ko nam nič drugega ne preostane. Glejte to lepo polje! Vsako klasno bilko. Vsako temno pot. Veličastje je, če znamo veličastje videti, če ga znamo svobodno videti in abstrahirati vsako napačno zvezo. Znova se bom zaljubljala, čeprav samo v modrino neba. Tudi če samo v videz tistega, kar je bilo koprnenje po bitnosti. Iz te vedrine bo zrastle trdnost. Neomajnost. Tudi trpkost stvari. Toda toplina bo. Je že.«

ZGODBA O SONATI IN FUGI

Prevedla iz slovaščine Avgusta Smolej

*Tale dogodek
nima sklépa in zaklépa
ker ne gre za puško
ampak zgolj in samó za glasbo*

*Proti koncu poletja ki se še ni končalo
je med vonjem klavirja in barvo vodé
izbruhnil
Bachov absolutizem*

*Johann Sebastijan
je namreč
z vijolinskim ključem odklenil nebo
in tako je
v vsaki sonati in v vsaki fugi
zavladala
svoboda gibanja in svoboda besede
note se vzdignile glavé
klavir je zamahnil s krilom*

*dokler kajpada ni izbruhnil
Bachov absolutizem
tedaj
kakor vemo še iz šole
se je med glasbili uveljavil
samo bas
tedaj
so note padle na glavo in povrh
je vsaka sonata in vsaka fuga
med vrati
imela ušesa*

*To je skratka bila doba
absolutnega posluha
in tako
so si vsi ljudje samo po kotih
šepetali
»ššš pst ššš
ššš pst ššš«.*

»Morda.«

»Zagotovo. Znala jo bom razlikovati od vsake namišljene muhavosti, od vsake nasilne stvarnosti.«

»Kar kaže na cel recept.«

»Ni recept, pač pa organizacija. Organizacija mojega osebnega življenja. Načrt!«

»Vse je, kar ne more biti. Kar nikdar ne bo. Previhrava je vaša narava, da bi utegnili izvesti prav te načrte.«

»Dovolj sem trdovratna, da jih želim uresničiti.«

»Izvedli jih boste zato, ker je to edina možnost vašega gibanja. Edina neznanka, ki vam je po vseh izkustvih preostala. Čudež je v tem, da se sklada z vašo etično opredelitvijo.«

»In bi jih morali do kraja poznati vi, ki ste za te stvari poklicani, ne pa, da vam jih jaz na dolgo in široko razkrivam.«

»Hoteli bi me spraviti na kolena, a sem trden. Trmast. Ustaljenih navad ali razvad, kar hočete.«

Uvidela je, da je tudi duhovni prišel v nov dan prav s to mislijo. Začeti je bilo treba nov prazen dan. Oddahniti se od vsega hudega. Odložiti preteklost. Verjeti v prihodnost.

Koliko stisk je s tem prebrodila! Koliko teme odrinjene! V koliko ideologij bo treba še verjeti, da se življenje izteče kot življenje! Kljub širokosti duha tistega gospoda je vedela, da se tudi pri njegovi veri vse začne pri dobrinah bolj pozemskega nadiha.

Toda gospod jo je modro in dobrohotno gledal in skoraj žalostna je bila njegova hudomušnost, ko ji je rekel: »Draga duša, tega človeka, ki ga ti v resnici istovetiš z ljubeznijo, v resnici nikoli ne pozabiš, kakor tudi on tebe ne. Ko te bo skozi tolmane časa iskal, da te vidi, da najde žarek svoje preteklosti mladostnosti, mu boš padla k nogam, zakaj sile, ki te vežejo nanj, niso od tega sveta.«

To je Anito razjarilo.

»Ne pater! Ali karkoli ste že! Ne bom padla k njegovim nogam! Danes, jutri, vsa prihodnost je zapisana mojemu drugačnemu življenju. Ne maram imeti ciljev, ki so vam sorodni. Delala bom, in od tod bo raslo moje dostojanstvo. Delala bom en sam načrt, ki bo prerasel vse druge. Svojim prijateljem, ki mi niso več prijatelji, sem obljubila, da bo življenje lepo in da jim takrat, ko se srečamo, porečem: Tujci smo si, toda življenje je vseeno lepo. To bom povedala tu, na tem koščku slovenske zemlje in ne bom bežala ven. Zame je to ris, iz katerega ni moč ubežati. Kajti moj znanec, ki je zares moder, pravi, da je vse onkraj, v tujstvu, poljub s smrtjo. Tudi vi ste v tem risu in ne bi vam nikoli svetovala, da se neprevidno in zaneseno poigravate s tistim znanjem, ki vam ga dajo dolgoletna izkustva z izpraševanjem duš. Tu ne gre za to, da duš ne prodajamo, ampak za to, da duše ostanejo v risu.«

»To je groza.«

»Nobene groze ni. Nobenega pošastnega slepila. Vse je, kar človek potrebuje, da živi. Morda pa so me v šoli, kamor vi niste imeli sreče vstopiti, naučili, da smo vsi zgodovina. Da smo zelo majhna telesca, pičila, ničeva, toda eno breme je, ki nas obremenjuje. Nekatera vera, druge, žal, oblast, mene estetika. Estetika ne samo kot okras, ampak kot moje bistvo. To je estetika moje narodne biti. Če je zraven še zavest, sem popolna. Sem življenju izbrana lepota. Lepota duše, ki je zame, žensko, vse kaj več, kot devištvo kakšnih svetopisemskih devic. To je tipika mojega telesa, jezika, glasu in spoznanja življenja.«

»Kar je samo po sebi umevno.«

»Komu? Vam? Meni? Jaz to občutim šele tu, v pogovoru z vami. Ni vsakdo tako srečen, kakor sem bila danes jaz, ko sem se s tiste gozdnate in skalnate

goščave spustila v žitna polja, kjer me je zajel dež in sem srečala prvi dan svojega drugačnega življenjskega namena prav vas. Prejle, prav malo pred tem, ko sva se začela pogovarjati, pa mi je prišlo to na um. Da je treba nanovo zaživeti. Prav danes, ko izginevajo sorojaki v poljub s smrtjo, v tujino, drug za drugim, v obupu ali nesreči, zaradi jeze ali avanture. Kdo bo napolnil vsa njihova prazna mesta? Kje pa imate vi vse formule, da ohranite enako trden novi rod? Komu vse se lahko preprodajo ta zelena in zlata polja, kdo jih lahko zasede? Vi, z vašim črnim plaščem in brez otrok? Kdo vse lahko zvrtniči naše domačije, raztepe naš rod na kosce? Kolikokrat sem si na tujem skušala ustvariti mehak dom. Celo kopala sem njihovo zemljo. Niti enkrat mi ni uspela ukana s samo seboj. Vleklo se je, da so se mi z mojimi rokami prekopane grede priskutile, naenkrat so bile pred mano zaključena vsa iskanja, moje bitke so bile na celi črti izgubljene, pot prepešačena in ni mogla peljati drugam kot v moj ris.«

»Pravite, da vas je vleklo? To so živci.«

»Zmota! Želela sem nazaj, kjer govorijo ljudje tako kot jaz. Mislím, da se je enaka stvar primerila Indijancem, vračajočim se v rezervate in Judom, ko so se začeli vračati v svoj pašnik za pašnikom kupljeno domovino. Bila je trpka vrnitev.«

»Je bila tista vrnitev potrebna?«

»Potrebna.«

»Komu? Vam? Če ste zdaj tu, z današnjim dnem, ki je strahovito prazen in bo jutri še strahoviteje prazen. Kakšen je vaš smisel?«

Anita se je z vsem telesom obrnila proti staremu, častitljivemu patru in brez sramu razkačeno vpila:

»Če sem vam rekla, da ne maram imeti nobenega smisla, da mi gre na bruhanje to večno otepanje s

smislom. Najdite si kakšno drugo ovčico, ki jo boste ha tešče pitali s smislom! Smislom! In če preštejem vse sklepe, da sem prav danes skušala začeti nov dan in imeti z vami prijeten pomenek. Če pomislim, da sem prav danes mislila spraviti se s to sveto cerkvijo, s katero sem se sprla na vašem demokratičnem zahodu in me nobena stvar ni tako zakrknila, kakor prav tale spor z njo. Oh, vi butasti kapucin, ki sem z vami začela nov dan in ste mi dali misliti, da bom pomirjena, če bom našla v vas človeka! Le kako ste mogli biti tako zakrknjeno zakrknjeni in pošastno neprevidni, da me naenkrat pitate s smislom, do dobro veste, koliko pretetih norosti sem že preizkusila zaradi vaših izmišljenih smislov. Kako morete govoriti o smislu vi, ki menite, da je hrepenenje po domovini sad slabih živcev? Groza! Joj, pater, kako ste me razočarali! «

Nekaj ljudi je o prvem kričanju obstopilo sogovornika, toda težko razumljivi pojmi so jih odmaknili od sogovornišтва. Niso ju skušali pomiriti niti se ni nihče vpletel v njuna razglabljanja. Bila sta si dva tujca in sta se razcepljala. Duhovnik, katerega je vzdevek kapucin užalil, je samo še čakal, da se iz patra izcimi far, zato se je priklonil: »Žal mi je... zagotovo ste razburjeni, gospodična...« in se je izgubil v najbližjem kupeju.

Anita je uvidela, da bo morala na vse pozabiti ter sestavljati dneve kot dragocena zrnca. Žal ji je bilo za prenagljeno jezo. Verjetno bo minilo več desetletij, da se bo spravila v podoben razgovor. Vendar ji ne bo treba nikamor več, v nobeno povorko in v noben fotelj, na nobeno polje, da bo mirila svoj spor s svetom. Toplina je bila vklenjena v črnobo, abstraktna in daleč kot modernizem, ki je oklepal njeno mladost.

(Dalje prihodnjič)

IVAN STARI

**SLOVENSKO DELAVSTVO
IN PREDVOJNA
SOCIALISTIČNA STRANKA
1914-1918**

*Iz posebne izdaje »E-
dinosti«, ki je izšla 1926.
leta, objavljamo članek,
ki ga je napisal Ivan
Stari o narodnem de-
lavskem gibanju pri nas
pred prvo svetovno voj-
no. Zdi se nam, da s
tem omogočamo pogled
v težave, s katerimi se
je naše narodno za-
vedno delavstvo moralo
spoprijemati v preteklo-
sti, težave ki pa so
še zmerom tudi težave
naše sedanjosti.*

Vsak narod ima svoje temne in svetle dneve. Naš jugoslovanski narod v Istri je imel vedno največ temnih dni, ker živi v neprestani borbi za svoj nacionalni obstoj. Vendar pa je v preteklosti v svoji nacionalni borbi doživel tudi kak lep, svetel dan, ki ga je dviagal in opogumljal. Tak dan je bil brez dvoma 14. maj 1907. leta.

Še več: celo leto 1907 lahko štejemo med najsvetlejša leta v istrskem nacionalnem delovanju. V tem letu se je naš narod mojstrsko pripravil na politične volitve, ki so se prvič vršile na temelju enakopravne, tajne in splošne volilne pravice. Poleg tega se je usta-

novila »Narodna delavska organizacija« v Trstu in Pulju.

Priprave na državne volitve leta 1907 so bile naravnost vzorne. Celotni aparat: centralni, kotarski, občinski in krajevni volilni odbori, ki jih je bilo na stotine, so čudovito izvršili svoje naloge. Največje težave so delali našim predstavnikom v volilnih komisijah nepravilni dokumenti, pa je bilo treba reklamirati, brisati mrtve in izmišljene, vpisati izpuščene, nepravilno vpisane popraviti. To je povzročalo velike težave, ker so morali volilni komisarji prinesiti s seboj razne dokumente, domovinski list, rojstni list itd.

Ko je potekel čas za reklamacije, se je začelo sistematično delo okoli javnih skupščin in zaupniških sestankov. V tem času so bili povsod volilni sestanki: v vaseh in v manjših mestih. V samem mestu Pulju jih je bilo v vsaki mestni četrti po nekoliko, medtem ko so bila javna zborovanja v Narodnem domu prave narodne manifestacije.

Zavedajoč se svojih moči, je naše ljudstvo vedrega obraza dočakalo dan volitev — 14. maj.

Ob zori 14. maja je bila vsa Istra kakor pravo mravljjišče. Vse se je napotilo proti volilnim sedežem. Tu so se naši volivci izkazali na dostojni višini. Na nobeno izzivanje niso hoteli reagirati, temveč so složno glasovali za narodne kandidate. Po glasovanju pa so se javljali raznim odborom, ki so vodili ves volilni aparat.

Neizmerna nacionalna zavest našega ljudstva je pripeljala do zmage. Proti večeru 14. maja so začele prihajati od vseh volilnih sekcij brzozjavne in telefonske vesti, da je naša nacionalna misel doživela skoraj v vsej Istri popolno in nepričakovano zmago, pravi triumf. Navdušenje je doseglo višek, ko je prišla novica, da so naši kandidati dobili 32.000 glasov, italijanska liberalna stranka pa samo 18.000, in da so bili Spinčić, Mandič in dr. Laginja skoraj soglasno izvo-

ljeni in da pride dr. Laginja v ožje volitve z dr. Rizzijem v puljskem kotaru in z dr. Bartolijem v poreškem kotaru. Končno je prišla še novica, da pride italijanski klerikalni kandidat Spadaro v ožje volitve z italijanskim kandidatom Bennatijem v Kopru. To pomeni, da ni dobila italijanska liberalna stranka niti enega zastopnika, temveč je morala še enkrat stopiti v borbo dne 23. maja.

Med 14. in 23. majem se je pripravljala na vseh straneh borba za ožje volitve, katerih je bilo v celi Avstriji več sto.

Medtem je internacionalna socialdemokratska stranka na Dunaju na svoji seji dne 15. maja sklenila, da bo povsod glasovala proti klerikalcem. Na temelju tega sklepa je pozvala italijanska socialdemokratska stranka v Trstu (s proglasom 21. maja) celokupni proletariat, naj glasuje proti jugoslovanskima kandidatom dr. Rybaru v Trstu in dr. Laginji v Pulju odnosno v Poreču, ker da sta tudi onadva klerikalca.

Ta proglas italijanske socialistične stranke v Trstu je povzročil največje razburjenje in nezadovoljstvo med našim delavstvom. Zaradi tega so naši delavci razvili silno agitacijo, da se ne sme noben slovanski delavec pokoriti temu proglasu. Nasprotno, skupaj z drugimi našimi ljudmi mora glasovati za naše slovanske kandidate. S tem je postal razkol v primorski »internacionalni« socialistični stranki nezogiben.

S pomočjo socialističnih glasov so bili na ožjih volitvah dne 23. maja izvoljeni liberalni kandidati. Takoj po ožjih volitvah je prišlo do razkola, in to ne samo v stranki, temveč tudi v vseh njenih sindikalnih organizacijah, česar gotovo niso pričakovali niti v sanjah.

Slovansko delavstvo se je začelo proti koncu maja dogovarjati, kako bi se ločilo od tržaške odnosno

Ko se nam od časa do časa vsili potreba, da sestavimo galèrijo kulturnih delavcev, ki so v preteklosti bili predstavniki omike naših obmorskih krajev, se nepričakovano zavemo, da še zdaleč ne poznamo vseh. Zdaj nas preseneti marljivost znanstvenega iskalca, zdaj nam novo ime odkrije naključje. Vsekakor pa se znova prepričamo, da naše bogastvo ni majhno in da je naša kulturna raven visoka zato, ker so številne osebnosti v preteklosti pripravljale podlago za našo sedanost.

Seveda o dr. Andreju Budalu ne moremo reči, da ga komaj zdaj odkrivamo, saj živi med nami in deli z nami našo sedanjo usodo. A prav zavoljo tega, ker je naš someščan, naš sosed pri kulturnih sporedih, se nam prikaže množina in pisanost sadov njegove delavnosti komaj takrat, ko nas kalendarški podatki opozorijo na piščeve življenjske mejnike. Tedaj segamo po debelih priročnikih in razbiramo naslove spisov in letnice nastanka, štejemo avtorjevo pravo ime pod književnimi deli pa vrsto psevdonimov, za katerimi se je skrival pred vohljajočo črno oblastjo. In se sprašujemo, če je pravično, da tako zlahka pozabljamo na zasluge naših elitnih mož in žen. Zato je prav, da se mu danes, ko mu želimo še dolgo dobo delovanja med nami, oddolžimo tako, da se živo zavemo vrednosti naše kulturne dediščine, h kateri je on nemalo prispeval.

b. p.

dunajske »internacionale«, ter je začelo graditi temelje za bodočo sindikalno »Narodno delavsko organizacijo«; za vzor si je pa vzelo češke sindikalne organizacije. Zanimanje za to organizacijo je raslo iz dneva v dan. Socialisti so začeli besneti proti takemu gibanju in namesto da bi pripisali vso krivdo sebi, so začeli najgrše obrekovati naše najboljše delavce. Vendar jim tudi to ni prav nič pomagalo. Naši delavci so šli neustrašno po svoji začrtani poti.

Socialistični stranki pa to ni bilo prav in je — boječ se velikega uspeha novega slovanskega delavskega gibanja — ustanovila tudi jugoslovanski odsek, misleč da bo s tem novim popularnim imenom izredno vplivala na slovansko delavstvo. Val novega delavskega gibanja je začel vse bolj naraščati. Velika večina našega delavstva je prekinila vsako zvezo z »internacionalno« socialistično stranko.

Narodna delavska stranka v Trstu je bila ustanovljena v prvi polovici meseca avgusta. Navdušenje za to stranko je bilo tako veliko, da ga pravilno lahko razume samo tisti, ki je doživel tiste krasne dneve. Tržaški Slovenci so doživeli — po zaslugi te organizacije — sijajne manifestacije, ki so zelo dvigale narodno zavest.

Za puljske delavce je prišlo še drugo, večje razočaranje.

Socialistična stranka je sklenila, da bo imenovala na izpraznjeno mesto arzenalske bolniške blagajne mladega zdravnika dr. De Luca, človeka, ki še ni končal študija in ki ni poznal jezika večine delavstva v arzenalu, ter da odbije imenovanje izkušenega zdravnika dr. Letiša. Ta sklep je še bolj razvnel sovraštvo proti socialistom. Pravo sovraštvo je prikipelo do vrhunca na javnem protestnem zborovanju v Narodnem domu dne 21. septembra 1907, oziroma na izredni glavni seji delegatov bolniške blagajne,

dne 22. septembra istega leta, kjer je prišlo do popolnega razkola. Na tej drugi seji je večina kandidatov (55) glasovala za našega izkušenega zdravnika dr. Letiša, manjšina (36) pa za mladega dr. De Luca. S tem dnem se je dejansko ustanovila Narodna delavska organizacija tudi v Pulju, formalno pa sedem dni pozneje na glavnem zborovanju v prisotnosti 1500 delavcev.

Z ustanovitvijo **Narodne delavske organizacije** se je začela nova doba za puljske Jugoslovane. Po prizadevanju te organizacije je veliko število delavstva našlo zaslužek v arzenalu in drugih podjetjih, a poleg tega se je vsaj do neke mere nehalo preganjanje in šikaniranje slovenskih delavcev. Enemu delu nepismenega delavstva, ki je bil pod vplivom socialistov in njihovih lepih besed o internacionalni vzajemnosti in bratstvu, je grozila nevarnost asimilacije. Zato si je Narodna delavska organizacija v Pulju postavila za glavno nalogo, da budi kulturno zaostalo delavstvo in s tem onemogoči njegovo potujčevanje. V ta namen je odpirala v vseh četrtih mesta Pulja analfabetske tečaje, prirejala poučna predavanja, sklicevala zborovanja in sestanke, prirejala zabave in izlete — z eno besedo: uporabila je vsako sredstvo, o katerem je mislila, da lahko privede delavstvo do izobrazbe. Poleg tega se je marljivo ukvarjala tudi s socialnimi vprašanji, ki so se globoko vtisnila v življenje puljskih Jugoslovanov in delavcev. Vse to je imelo namen, da stre verige suženjstva, v katere je bilo slovensko delavstvo vkovano zaradi socialističnih prevvar.

Naloga, ki si jo je postavila Narodna delavska organizacija, je bila kar dobro izvršena. Uprava najvažnejšega zavoda puljskega proletariata, arzenalna bolniška blagajna, je že leta 1908 prešla v naše roke. In tako je ta velika blagajna naenkrat postala pravo shajališče delavstva. Omenjena organizacija je vedno

ščitila naše ljudi, imenovala naše zdravnike in druge nameščence (seveda, v kolikor so bila izpraznjena mesta). Narodna delavska organizacija je poslala slovanske zastopnike v zavod proti nezgodam. Razlog za to je bil na dlani. V tem zavodu so bili veliki interesi, ki jih je bilo treba braniti, in to tem bolj, ker je delokrog tega zavoda obsegal Istro, Trst, Dalmacijo, Goriško in Kranjsko, kjer živi ogromna večina našega življa. Delo ni bilo lahko, ker je bil ta zavod sovražno razporejen do našega ljudstva. Da je bilo res tako, nam priča dejstvo, da je zapostavljal naše ponesrečene delavce in povzročil, da se je morala vsaka malenkost obravnavati pred posebnim razsodiščem.

Končno moramo ugotoviti še to, da ni bilo ne političnega ne drugega vprašanja, za katero se ne bi zanimalo vodstvo Narodne delavske organizacije, čeprav je bila ta organizacija strogo apolitična. Delavska organizacija je morala v najtežjih trenutkih, v času medsebojne borbe med predstavniki »Sokola« in »Čitalnice«, sama nositi vso težo javnega delovanja v Pulju, ker je bilo delo v teh društvih paralizirano z osebnimi napadi, ki so vsak dan prodirali na površino in ovirali vsako delo. V zadnjih predvojnih letih je igrala veliko in važno vlogo, tako da lahko mirne duše trdim, da bi naš narodni napredek v Pulju nikdar ne dosegel take stopnje, ko ne bi bilo te organizacije!

Ljudje, ki so se zbirali okrog Narodne delavske organizacije, lahko s ponosom gledajo nazaj na svoje delo in uspehe. Pokazali so s svojo delavsko organizacijo, da se slovanski delavec zaveda svoje narodnosti in da noče biti lutka v rokah kakih »internacional«, ki streme samo za tem, da ga raznarodijo in dovedejo v temo neznanja. Danes je njihova organizacija mrtva, ali je zato živ spomin nanjo.

Iz hrvaščine prevedel S. Sk.

GORIŠKA FURLANIJA

V DELIH

ŠTEFANA KOCIANČIČA

(nadaljevanje in konec)

Po popisu naselij in ozemlja goriških Furlanov preide Kociančič na prikaz socialnih in gospodarskih razmer. Ugotavlja, da so v celi goriški Furlaniji kmetje le najemniki zemljišč, ki jih obdelujejo in nimajo lastnih posestev. Tako piše Kociančič: »Gospodar zemlje jim daja svoje zemlje obdelovati, in se z njimi pogadja, da dobivajo večidel polovico pridelkov, ali določeno kolikost vina in žita. Gospodar mora sam vse zemljiščne davke odrajtovati, kmetu v slabih letinah in družih potrebah pomagati da sebe in svojo družino preživi, in mu mora navadno tudi semensko žito odrajtovati. Kmet, pa je dolžan vestno skrbiti za dobro obdelovanje sebi izročene zemlje. Če kmet svoje dolžnosti ne spolne, ga zamore gospodar spoditi, in zemljo drugemu dati.« Gospodarji zemljišč bivajo povečini v Gorici in imajo na deželi oskrbnike, ki se imenujejo ali fattor ali gastaldo. Fattor je oskrbnik vseh posestev gospodarja in ima pod sabo več gastaldov. Furlanski kmetje so navadno prav delavni in z malim zadovoljni, da le imajo dovolj polente, ki je njih poglavitno ohranilo. Pridelujejo veliko hranilnih rastlin, predvsem pa turšičo, pšenico in ječmen, rži in ajde pa ne veliko, pridelujejo še repo, zelje, korenje, peso, grah, lečo, fižol. Veliko pridelajo vina, ki pa po večini ni rdeče, pač pa skoraj črno, ki ga imenujejo »vin neri«, med tem je zlasti refošk presladko žlahtno vino. Belega vina imajo bolj malo, v letih 1852 in 1853 niso pridelali skoraj nič črnega ne belega vina, ker je grozdje pobrala trtna bolezen. Poseben pridelek Furlanije je svila.«

Kociančič nadaljuje svoj opis s podatki o noši Furlanov. Obleka Furlanov je preprosta. Kmet nosi navadno bel jopič iz volne ali pa iz mezlana, kratke pisane hlače in hodi bos, v nogavicah ali pa v čevljih. Na glavi nosi črn klobuk, po leti pa večinoma bel slamnik. Ženske nosijo na glavi belo ruto iz muslina — tako nosijo tudi Slovenke — vendar svo-

Je glave ne zavijajo v ruto, marveč jim ruta prosto visi raz glave. Možje in žene imajo radi oblačila živih barv; rdeče, zeleno, vijolično, pisano in se sploh skoraj enako oblačijo kot njih bližnji sosede Benečani, s katerimi so v najbližnjem sorodstvu, kar se jezika in narodnosti tiče. Furlani so rimsko-katoliške vere — razen kakih 200 Judov v Gradišču ob Soči — so avstrijskemu cesarju vdani s celim srcem, razen nekaterih izjem.

Jezik Furlanov je furlanščina, posebno italijansko narečje, ki pa je po mnogih besedah in slovničnih ter sintaktičnih posebnostih bolj podobna latinščini kot katerokoli drugo italijansko narečje. Pravijo, da ima veliko sličnosti z vlaškim ali romunskim jezikom, s francoščino pa jo veže sorodnost v sklanjanju besedi. Kociančič poda ob tem nekaj primerov. Ker je število Furlanov skromno — razen goriških še oni iz videmske nadškofije — in ker brez težav razumejo Italijane, dasiravno jih ti ne razumejo lahko, je njih slovnstvo še skromno, vendar brez njega tudi Furlani niso. Ni podatkov o tem, da je kdo pred 17. stoletjem pisal v furlanščini. Kot prva pisca v furlanskem jeziku omenja iz 18. stoletja grofa Ermesa Colloreda iz Čedad, ki je napisal vrsto sonetov (njegovo delo je izdal P. Zorutti v dveh knjigah) in Goričana Busiza (Bosizia) — o njem govori v obeh prej navedenih člankih — ki je prevedel Virgilovo Eneido in Georgico. Busiz je pisal v goriškem dialektu, medtem ko Colloredo v benečanskem. Ob tem je Kociančič dodal, da ima furlanski jezik svoja podnarečja. Med drugimi furlanskimi pisci omenja Pierrri Zorutta in njegovo književno tvornost v furlanskem jeziku — izdajanje pratik in koledarjev ter pesnikovanje. Furlani še vedno nimajo gramatike svojega jezika, niti ne slovarja niti ne molitvenikov in drugih knjig cerkvenega ali prosvetnega značaja. Kociančič pozna le molitvenik »Librut di prejeris«, napisan v furlanskem goriškem podnarečju, ki ga je pripravil ločniški župnik Anton Leonardis, kasnejši tržaški škof.

Za furlansko književnost je Kociančiču velikega pomena koledar »Lunari di Gurizza« leta 1853, kjer je bilo objavljeno nekaj pesmi v furlanščini, omenja tudi književni del istega koledarja za leto 1854. (18) Da bi pa lahko bralce svojega članka podrobneje seznanil s furlansko govorico, podaja odlomek iz Busizevega prevoda Eneide (prvih 8 vrstic, lib. II.). Iz zbirke »Poesiis di Pierrri Zorutt« ponatiskuje pesem »Il galentom«, ki je nato objavljena zaradi primerjave še v italijanskem prevodu, s pojasnili posameznih besedi v nemškem jeziku. Prevod je najbrže Kociančičev, enako kot pri pesmici iz »Lunari di Gurizza« za leto 1854 (str. 17: »Non stait cro-

ZGODBA O KOPITU

Prevedla iz slovaščine Avgusta Smolej

*Šlo je namreč za to
da bi biló vse po enem
kopitu
da bi trava
da bi vrtnica
da bi rjavi jelen
da bi mokra voda
da bi vse kakor pravim
bilo po enem velikem
in krasnem
kopitu
to je lahko
treba je doseči samo to
da bi travi zrasla
noga
da bi vrtnici zrasla
noga
da bi jelenu zrasla
noga
da bi mokri vodi zrasla
noga
potem pa bo
kakor pravim
vse v redu
vse bo korakalo v eno smer
en dva
leva desna
trava po eni nogi
vrtnica po eni nogi
rjavi jelen po eni nogi
mokra voda po eni nogi
nihče ne bo izstopal iz vrste
samo nekaj ljudi
bo prišlo ob nògo
toda to ni nič
kadar podirajo gozd
vedno frčijo trske.*

di, che Gurizze...«), kjer poleg dveh kitic v originalu, podaja še njun prevod v italijanskem jeziku.

S tem je Kociančič svoj zapis o Furlaniji dokončal. Vendar se na predmet povrača v nadaljevanju svojega topografskega zapisa. Furlanski svet se znova pojavi v popisovanju Brd in Bricev. Kociančič pravi, da se noša slovenskih Bricev skoraj nič ne loči od furlanske, vendar se oboji v načinu življenja ločijo. Bric rad dobro je in pije in ne skrbi mnogo za svojo prihodnost, je mnogo bolj vesel, dočim je Furlan resnoben, varčen in zadovoljen s polento. Bric ima zato rajši veselice kot Furlan. Razločke med slovenskim Bricem ter slovenskim Goričanom nasploh in Furlanom postavlja Kociančič tudi na njun telesni videz. Prvi je visoke postave, medtem ko je Furlan srednje. Slovenec ima sivkaste in rjavkaste oči, ravno take barve ali pa zlatorumene in kostanjeve barve so njegovi lasje, primerne velikosti sta njegov nos in usta, polti je svetle. Drugače je pri Furlanu, ki nima tako lepe postave, oči in lase ima črnkaste ali pa prav črne, obraz je temnejše barve. Oba se ločita tudi duhovno. Slovenec je dobrega srca, dobrovoljen, vesel, miroljuben in potrpežljiv, Furlan je bolj gorke krvi, se kmalu in prav lahko razhudi in je nepotrpežljiv. Tako ostro sodbo Kociančič v naslednjem popravlja z ugotovitvijo, da se veselje in dobro srce nahaja tudi pri Furlanih. Slovenec je bistrega uma in se lahko uči tujih jezikov, Furlan tega ne more, zato Slovenci iz okolice Gorice dobro govore furlansko, med Furlani pa le malokateri pozna slovenski jezik. Furlan je bolj zvit, Slovenec je bolj odkritosrčen. Primerjavo končuje z ugotovitvijo: »Omeniti pa moramo, da se ne more popolnoma določiti tukaj vse, v čemer se ločita Lah in Slovenec, ker ta dva naroda tu vkup prebivata, se mnogokrat med sabo v zakonu vežeta, in torej se razloček med obem vedno bolj zgublja.«

Omembe vredni drobci se najdejo tudi v obširnejšem opisu Gorice, sicer nahajamo tu že vrsto podatkov, ki jih vsebujeta že prej citirana odgovora objavljena v »Arkiv za povestnico jugoslavensku« (II/1852 in III/1854), zlasti obsežen pa je popis goriških dobrodelnih ustanov. Kociančič pa tudi ugotavlja, da se po svojem zunanjem vidizu Gorica ne loči mnogo od italijanskih mest, le strehe hiš so bolj položene in podobne italijanskim. Toda različni jeziki, ki jih tujec tu sliši, mu dajejo spoznanje, da ni več na Nemškem, pač pa da se je močno približal meji, ki loči Nemce, Slovence in Furlane. V Gorici je slišati štiri jezike (nemški, slovenski, furlanski in italijanski); sploh je tu slišati največ furlanskega, dasi ravno bi utegnilo biti v Gorici od vseh narodnosti Slovencev največ. Ker je Gorica bližje Italiji se njeno prebivalstvo bolj

nagiba k italijanskim kot nemškim šegam. Seveda pa je pri tem zvestoba za Avstrijo neomahljiva in Goričani so bili sovražno nastrojeni proti nemirnim Furlanom in Italijanom (leta 1848; op. BM).

Po letu 1854 je Kociančič prenehal s svojo obsežno in zelo pestro dejavnostjo, takrat ga je prošt baron Codelli posvaril zaradi njegovega publicističnega dela v slovenskem cerkvenem listu »Zgodnja danica«. (19) Domoznanstvo se je v precejšnji meri umaknilo iz njegovih del, posvečal se je prevajanju, proučevanju različnih jezikov — predvsem vzhodnim — z letom 1868 pa je postal marljiv sotrudnik tržaškega škofijskega lista; sodeloval je tu predvsem s prispevki cerkvene vsebine. (20) Povsem nanovo pa se Kociančič domoznanstva loti z letom 1875 ko pričinja izhajati v Gorici »Folium periodicum archidioceseos Goritiensis«. Kociančič postane neutruden sodelavec tega lista vse do svoje smrti; nekatera dela izidejo še postumno. Obdelal je zgodovino številnih far v goriški nadškofiji in pisal o nekaterih problemih zgodovine cerkve v deželi. V prvem letniku je objavil obsežno razpravo »Brevis prospectus historiae Archidioceseos Goritiensis«. (21) Objava članka se je nadaljevala in končala v drugem letniku, v katerem je objavljen manjši članek »S. Antonius Patavinus Goritiae«. (22) Sledila je razprava »Archidiaconi Goritienses« (23), zgodovina župnije Kopriva in daljši članek »Notitia monasteriorum archidioceseos Goritiensis« (25), kjer najdemo pregled zgodovine vseh vrst samostanov v dežežli. Leta 1878 so izšle zgodovine far v Kanalu, Šempetru pri Gorici, nas pa more posebej zanimati članek »Parochia Romansii« (26), ki obravna-

(19) Soča, št. 38, 16. 9. 1887.

(20) Med prispevki, ki so izšli v tem listu velja posebej omeniti razpravo »Historia Seminarii centralis Goritiensis« (1868-9), ki je izšla tudi separatno.

(21) I/1875, str. 24-9, 44-6, 66-72, 81-4, 97-102, 113-7, 129-133, 145-8, 162-6, 177-182; II/1876, str. 1-4.

Kociančič je kot mentor sodeloval tudi pri knjigi goriškega semeniščnika F. Blažiča »Kratka povestnica goriške nadškofije« (Celovec 1853), knjigi je napisal tudi predgovor.

(22) 1876/II, str. 163-9.

(23) 1877/III, str. 182-4.

(24) Capriva. 1877/III, str. 104-7.

(25) 1877/III, str. 89-90, 99-102, 113-8, 130-4, 145-8, 163-8, 177-9.

(26) Parochia Romansii. 1878/IV, str. 58-62, 65-9.

va tudi zgodovino cerkva v Birsu, Frati in Topoljanu. Od ostalih cerkva v furlanskem delu goriške nadškofije je Kociančič napisal še kroniko Fiumicella(27), Gradišča ob Soči(28), Vileša(29) in Fare(30).

S tem končujem pregled del Štefana Kociančiča povezanih s proučevanjem goriške Furlanije. A vendar se mi zdi potrebno pred koncem bežno omeniti Kociančičeve zveze s svetom italijanskih znanstvenikov. Njegovi življenjepisi so pisali o stikih, ki jih je imel z velikim goriškim jezikoslovcem G.I. Ascolijem; Hugues ga ima za nekakega Ascolijevega učitelja. Ker nam nahajališče Kociančičeve korespondence ni poznano, lahko tako našo trditev opiramo le na podatek v Kociančičevem rokopisu »Epistolae meae hebraicae scriptae annis 1855-1859«, kjer so objavljene kopije Kociančičevih pisem Ascoliju, Samuelu Davidu Luzzattu, Aronu Luzzattu, Jac. Joan. Delaboni, Janezu Glavini, Janezu Ev. Mozetiču, Jos. Almanziju. Pri zapisu kopije pisma Ascoliju gre le za odlomek v katerem beremo: »Non sta per ora nella mia facoltà di riuscire nella lingua sanscritta; questa é di molto troppo difficile per me. Perciò ecco io ti restituisco i tuoi due libri che mi hai imprestatati«(31). Sicer je imel Kociančič prav živahne stike z mnogimi znanstveniki. Objava njegove pesmi v hebrejščini, ki jo je natisnil samostojno ob nastopu novega goriškega nadškofa Gollmayrja v tržaškem listu (skupaj z italijanskim prevo-

(27) Flumicellum. 1879/V, str. 38-42, 50-3, 73-6, 85-90, 97-104, 113-5.

(28) Gradisca. 1880/V, str. 109-120, 138-149, 174-9, 193-210, 229-238, 257-270, 298-303.

(29) Parochia Villesse. 1882/VII, str. 28-30, 58-68, 90-4, 123-6, 152-6, 179-183.

(30) Parochia Farrae. 1883/VIII, str. 28-31, 57-61, 91-3, 156-9, 221-4, 253-6, 346-350; 1884/IX, str. 29-32, 58-60, 93-4, 125-6, 189-190, 252, 312-4, 349-350.

(31) Danes se rokopis hrani v goriški semeniški knjižnici. Prvi stavek tega pisma je objavil že Cronia (str. 18). Pismo je pisano v hebrejščini in je prevod v italijanski jezik opravil leta 1933 msgr. dr. Jakob Ukmar. Glede Kociančičevega dopisovanja z Ascolijem in obratno piše Hugues sledeče: »La sua corrispondenza epistolare con l'Ascoli, di cui ancora esistono alcune lettere risalenti agli anni 1855-59, ha certamente servito ad alimentare il desiderio di sapere e di gloria di quel giovane studioso, al quale non dovette certamente sfuggire le eccezionalità dell'ingegno del pio sacer-

dom) »Diavoletto« (št. 171, 21. 6. 1855) mu je prinesla poznanstvo s profesorjem na rabinskem kolegiju v Padovi prof. Samuelom Davidom Luzzattom, hebrejskim pesnikom Josefom Almanzijem in Aronom Luzzattom(32). O stikih, ki jih je navezal z znanstveniki od drugod pa na tem mestu ne bi govorili.

Če je pričujoče poročilo uspelo prikazati uglednemu zboru tisto plat Kociančičevih proučevanj, ki so bila usmerjena v svet goriških Furlanov, njih zgodovine in vsakdanjega življenja, v domoznanstvo dežele, kjer sta dolga stoletja doživljala svojo skupno zgodovino slovanski in romanski element — to sožitje se močno odraža v Kociančičevem delu, ki ne postavlja tesnih in strogo odmerjenih narodnostnih opredelitev — ostaja prav na koncu želja, da bi Kociančič kot vsestranski proučevalec dobil resnično znanstveno oceno, brez nekrološkega povelečevanja, da bi se tako uresničila zamisel, ki je nastala že kmalu po njegovi smrti(33) in je podobna želja našla mesto tudi v kasnejših proučevalcih Kociančičevega dela(34).

dote, a lui maggiore di età e di sapere e quindi quasi maestro, il quale signoreggiava la lingua santa e gli affini idiomi parlati nei secoli dalla nazione eletta» (n. d., str. 76). O usodi Kociančičevega dopisovanja z Ascolijem piše P. Rezzi v »Gli interessi slavistici di G.I. Ascoli« (Studi Goriziani, XXXII/1962, str. 109-112).

(32) Soča, šte. 38, 16. IX. 1887. Profesorju S.D. Luzzattu je Kociančič posvetil brošurico v hebrejskem jeziku, ki je leta 1868 izšla v Gorici pod naslovom »Celeberrimi Samuelis Davidis Luzzatto paucae quaedam epistolae hebraicae quibus adjecta sunt alia quaedam hebraica scripta eddit Stephanus Kociančič.«

(33) Po Kociančičevi smrti je bilo več predlogov, da bi se napisala Kociančičeva biografija v poljudnejši obliki in naj bi se izdala obširnejša knjiga, ki bi ga predstavila kot znanstvenika (Soča, šte. 36, 7. IX. 1883). Toda predlogi niso bili uresničeni. V rokopisu Franca Goljevščka (1848-1892), Kociančičevega nečaka, ki je po smrti podedoval vso stričevo ostalino, zasledimo poskus Kociančičevega življenjepisa. Žal, da je Goljevšček napisal komaj nekaj začetnih odstavkov — rokopis se nahaja v goriški semeniški knjižnici — povdaril je, da se je dela lotil, ker se ni našel nihče drugi, ki bi bil pripravljen tako nalogo opraviti.

(34) Tako naglašata potrebo študije o Kociančičevem delu Huges (n. d., str. 75) in P. Rezzi (n. d., str. 112).

MOJ BRAT

JANKO - VOJKO

Ko sem v internaciji sanjala o svojem povratku domov, sem se vedno videla, kako hitim na vse travnike, ki so mi bili od nekdanj najbolj pri srcu, kako božam travo in cvetje, grem po naši zemlji; da, zdelo se mi je, da se bom od sreče povaljala v nji kot razposajen kuža.

Zdaj sem bila doma, a ničesar tega nisem storila. Zvedela sem, da je naše njive in polja dobila od Italijanov Beltramka, vdova in trgovke doma iz Vrhpolja pri Vipavi. Ta priliznjena, hinavska bogomolka mi je bila od nekdanj zoprna. In zdaj je ona brskala po naših njivah, najemala kosce za naše travnike, potrgala naše grozdje. Zdelo se mi je, da je vsa naša zemlja izprijena in da čaka, da jo spet negujejo dobre roke. Seveda sem najprvo preklicala njeno pogodbo z Lahi. Hinavsko se je opravičevala, češ da je bila škoda pustiti zemljo neobdelano, in da naj ne mislim, da je kdove koliko pridelala, ne, slaba da je naša zemlja. Pa sem jo vprašala, če je o gnojenju že kdaj slišala? »A,« me je oponašala, »še gnojila da bi!«

Od nekdanj je oče najemal delavce za naš vinograd med orehavškimi kmeti. Rad jih je imel in zaupal jim je in vedno so se dobro razumeli. Šla sem v Orehovico k Bizjakovim, ker sem vedela, da je Bizjakovega očeta moj oče še posebno cenil. Bili so veseli moje vrnitve in njih topla domačnost mi je tako dobro dela, da bi se, če ne bi bila takšna, kot sem, do solz raznežila. In tudi zdaj, kadarkoli srečam ali pa samo od daleč vidim lepo sivolaso Bizjakovo mater, se mi vedno za- hoče, da bi stekla k nji in jo od veselja objela. A namesto tega se znam samo šaliti, o, pa tudi iz nje kar vrejo šale in smeh.

Povedala sem jim, zaradi česa sem prišla: da bi nekdanji delavci mojega očeta prevzeli obdelavo naše zemlje, posebno

vinograda. Da, je modroval Bizjakov oče, če letos ne bo vinograd pravilno obdelan, bodo trte uničene, ker Beltramka je samo trgala. A vinograd bo obdelan, če bom preskrbela žveplo in galico. Menila sem, da zaradi tega ne bo težav, ker Francelj, naš nekdanji stalni delavec, nam je nekoč sporočil, da je spravil nekaj vreč tako enega kot drugega pri sosedih.

Vrnila sem se v Šembid in spraševala pri najbližjih sosedih. Za žveplo sem zvedela, da ga je samo še nekaj, ker so ga medtem pridno rabili, a da za letos bo zadostovalo za naš vinograd, so se v zadregi opravičevali. O galici pa ne duha ne sluha. Zdelo se mi je naravno, da je Francelj skušal spraviti nekaj takega materiala k najbližji sosedu, k Markčevki, vdovi, doma iz Vrhpolja, saj je samo zid ločil njihovo dvorišče od našega. Ampak ona ni vedela prav nič o tem. Ah, da bi vsaj našla Franceljna, ki je medtem odšel k partizanom, saj galica mora nekje biti, sem na glas premišljevala. A soseda je menila, da bogve kje je Francelj, če je sploh še živ. Pisala sem očetu v internacijo o ti nepričakovani težavi in on je pri prijateljih z Goriškega našel, kar smo potrebovali škropiva za tisto leto.

Nekaj mesecev po končani vojni je prišel Francelj srečno domov: neverjetno, a vse številne kroglice so ga zgrešile. Mene ni bilo tedaj doma in moji starši so mu povedali o mojem iskanju Galice. »Oh, kar čez zid k sosedu sem zmetal vreče,« je bil njegov odgovor. In tako so šli k naši dobri sosedu. Razkačena ta sicer ni tajila, da bi ne bila pri nji spravljena galica, tajila pa je, da bi jaz kdajkoli pri njih spraševala o tem. No, potem se je zvedelo, da so nekateri šembiški možakarji obdelovali sosedi vinograd, in da so ji ga zelo radi obdelovali, ker jih je plačevala z našo galico. Zadevo pa so zaključili z ugotovitvijo, da je bila tisto leto vinska letina zato tako slaba, ker so pač škropili z ukradeno galico.

Gospodarske zadeve sem torej uredila in mojim Orehovčanom prepustila, naj kar sami določijo svoj delež, saj sem vedela, da bodo storili tako, da bo zanje in za nas prav.

In kaj naj zdaj počnem? Bila sem prosta, oh, kar preveč prosta, saj sem si včasih zaželela, da bi mi kdo rekel: To smeš, tega pa ne smeš. Ali pa — danes ne greš zdoma, ker preveč poka. Pa sem morala o vsem odločati sama in se ubadati z dvomi in s strahom.

Obiskala sem sorodnike in znance in srečavala povsod partizane, posebno na Gočah pri Silvi. Tam jih je bilo največ, ker je bila tam kuhinja za potujočo partizansko elito. Vedno so me predstavili kot Vojkovo sestro in vselej mi je ob presenečenju ali molku, ki je nastal, neko ganotje in hkrati bolečina stisnila grlo. Ob vsakem srečanju z našimi partizani, mi je bilo toplo pri srcu. Prihajali so na Goče in odhajali, in čeprav je počalo enkrat na severu, drugič na jugu, ali pa na več krajih hkrati, kdo bi kar naprej mislil na smrt? Fantje so bili veseli, le ko so se poslavljali, je bil njih glas rahlo zasenčen ali pa pretirano prešeren. Partizanski častniki so bili ponosni na svoje čine, dekleta pa smo bila ponosna na to našo mlado vojsko, saj se je vsepovsod hitelo plesti in šivati zanje. Nekoč se je mlad partizan norčeval iz deklet, ki plešejo na mitingih ob slabi razsvetljavi. Rekel je, da ko jih prosiš za ples, najprvo pobožajo tvoje rokave in poiščejo morebitne našivke, šele potem privolijo in lahko zaplešeš z njimi. Nekoč pa nisem bila ponosna na našo mlado elito z našivki. Po naključju sem bila priča, ko se je neki prav mlad srbski poročnik ali podporočnik, usajal nad slovenskimi častniki, med katerimi jih je bilo nekaj višjega čina kot on. Nemalo sem bila presenečena in vprašala sem tovarišico, ki je bila o vsem vedno na tekočem, kako je to mogoče. Povedala mi je, da tisti lahko tako zja (kriči) ker je pač Srb in povrh še iz Titovega glavnega štaba. No, kdorkoli, in od kjerkoli že je bil, čutila sem se ponižana zaradi takšnega vedenja in bila sem jezna na tiste naše stotnike in majorje, ki so se pustili tako oštevati.

Srečala sem nekatere Jankove soborce, fante, ki so bili z njim do zadnjega, ki so videli, kako je dan za dnem počasi krvavel in umiral, brez vsake zdravniške pomoči, ob njihovi zavzeti, a nerodni negi. Pravili so mi o njegovem trpljenju v tistem tednu počasnega umiranja, o dnevu, ko je še lahko z močnim glasom deklamiral »Hajdukovo oporoko«, o njegovi žeji, žeji, žeji, in o lakoti, in kako so se ga nazadnje usmilili, ker se jim je zdelo, da mu gre, po enem tednu, že na bolje, ter so mu dali polente. Kako jo je izčrpan in lačen hlastno pojedel, da ni tisto noč nihče bedel pri njem, ali pa je morda bil kdo, a je utrujen zaspal. In kako da je četo ponoči prebudil glasen krik, Jankov poslednji krik pred smrtjo. In povedali so še, da mu je, dan ali dva (kdo bi to natančno vedel?), preden je Janko umrl, neki tovariš prinesel imenovanje za komandanta brigade, prve primorske brigade, od katere pa se je za zmeraj poslavljaj. Da, in tudi partijsko izkaznico da je dobil tedaj »in extremis«. A drugi to-

variš mi spet ni povedal čisto tako kot prvi, kajti ne samo, da jim je spomin na tiste trenutke obledel, ampak tudi, da jim ni všeč, da toliko sprašujem; zdelo se mi je, da ima vsak o Janku neko svojo resnico. Tovariš Ivan Renko-Jakec mi je celo pravil, da so poslali po zdravnika v glavni štab v Kočevje. A zakaj tako daleč na Dolenjsko, če je bil Janko ranjen v bližini Idrije? Če jim v Idriji ni uspelo dobiti zdravnika, mar ni bilo mogoče najti pomoči v Ajdovščini ali Vipavi ali malo dlje v Tolminu?

Ker sem že omenila tovariša Renka-Jakca, naj še povem, da je prepričan, da je bil Janko vraževeren. To je zame nekaj čisto novega in rekla bi tudi nemogočega. Leto ali dve, preden je Janko odšel k vojakom, je nekoč prinesel iz Gorice knjigo o radioesteziji. O tej vedi, ali kar je že, danes nič več ne slišim, a tedaj je Janko z nihalcem, ki je bilo knjigi priloženo, mnogo šaril in vadil. Tudi meni je o tem pripovedoval in me silil, naj spravim nihalce, z močjo volje in koncentracije, v krožni tek. Verjetno sta bili pri meni ti dve lastnosti na ledišču, ker nihalcu se še sanjalo ni, da bi zanikalo na napeti vrvi, še trznilo ni. Nihalce je vzel Janko s seboj k partizanom in bogve zakaj, morda iz same Johanne (po dedu Johanu, velikemu šaljivcu, se pri nas po domače pravi pri Johanovih) potegavščine in norčavosti je rekel fantom, da mu ga je podaril indijski fakir, ko je bil zaprt v Gorici na kvesturi. In nekateri so bili dovolj naivni, da so vzeli zgodnico za čisto zlato. Nikoli si nisem mogla ustvariti jasne slike o Jankovi smrti, vedno je manjkal ta ali oni delček mozaika. In če sem ga le našla, je nova pripoved izmaknila del, ki sem ga že imela. Morda so si ustvarili nekateri njegovi tovariši, tisti ki so ga imeli najbolj radi, neresnično sliko o Janku. Pravljično sliko neranljivega junaka, junaka, ki se znajde v vseh zagatah in ob katerem so se čutili varni, ker je vedno in povsod na vse mislil. Tovariši iz Jankove čete so bili kmečki fantje, ki so od malega hodili v cerkev. Tiste prve čase so v Jankovi četi tudi molili, vsaj tako mi je pripovedoval njegov tovariš; v dolgih zimskih večerih da so molili rožni venec. No, prav lahko se kdo ob tem nenavadnem razodetju nejeverno in pomilovalno nasmehne, a jaz sem prepričana, da jih je tiste prve čase partizanstva družila in krepila tudi molitev, saj je bila ta del življenja, tradicij, ki so ostale v domači vasi. Tema. Samota. Malo jih je bilo! In pogoj za vstop k partizanom prav gotovo ni bil, odreči se verskemu prepričanju in navadam. Groteska je v tem, da so se istemu Bogu priporočali tudi njihovi sovražniki, da so vojaški kaplani v božjem imenu blagoslavljali orožje, ki je naše fante pobijalo. In matere fantov, ki so si stali

nasproti kot smrtni sovražniki, so istemu Bogu priporočale svoje sinove. Janko je bil italijanski vojak in je to dobro vedel, a njegov Bog ne bi bil Bog, če ne bi bil na strani zatiranih in preganjanih.

Moliš, se boriš, in, nujno, pobijaš sovražnike svojega naroda in tudi domače izdajalce, a ko si po bitki sam s svojo vestjo in svojim Bogom, kaj čutiš Janko? Kolikokrat sem se tako spraševala; prvič je bilo aprila 1942. leta, ko smo zvedeli, da je Janko napadel dva domača izdajalca v Vrhpoljeh pri Vipavi. Eden je umrl, drugi pa je bil težje ranjen. Vem, Janko je bil prepričan, da je izdajalec svojega naroda tudi izdajalec Boga, da torej zasluži, da ga fizično uničiš. Meni, ki nisem nikoli rada molila, ker me je odbijalo tisto absolutno v molitvi in veri in sem se raje po domače pogovarjala z Bogom, ki je bil dober in prijateljski, pa čeprav se je včasih jezil, medtem ko je bil uradni Bog le strah in trepet in večno pogubljenje, no, meni se ni zdelo vprašanje življenja in smrti nekaj tako vojaško preprostega. Vem, bratec, pravili so mi, da si bil velikodušen s premaganim sovražnikom; nisi po nepotrebnem prelival krvi, in saj veš, kako te imam zaradi tega rada.

Spominjam se, kako je nekoč naš hlapec, Lojze Markov iz Dobrave, lovil mojega vsočekravnega bratca po njivah, ki se vlečejo od Šembida proti Orehovici. Zvečer so doma govorili o domačinu, uradniku na občini, kako je spet grdo ravnal z ljudmi, ki so morali po opravkih na občino. Janko je stekel od mize, vzel svoj lepi kij, ves okovan z žebli, in kričal, da bo že on obračunal z izdajalcem, v koruzi ob cesti ga bo počakal, ko se bo vračal iz urada in ga mahnil, da ne bo nikoli več psoval naših ljudi. Naš Lojze je potem, kakor sem rekla, pripeljal domov upornega mulca in mama ga je mirila in spravila spat.

In tako sem si ga prav lahko predstavljala, kako zvečer preži v zasedi, ko se vračata domov dva domača izdajalca. In vendar, kot sem vedno mrzila naše ljudi, ki so se prodali za košček kruha in še za dosti manj, vendar mi je bilo žal, tako zelo žal za brata. Neko brezupno usmiljenje in ljubezen sem čutila do njega, potrebo, da bi ga tolažila, kot da je s krvavim krstom pokopal nekaj dragocenega in da odslej ne bo nikoli več to, kar je bil. Ne vem, morda je to le moja ženska čud, nagon, ki sovraži in odklanja vse, kar pripelje do uničenja sadov naših teles. Saj razumem, da se mora obračunati z izdajalci, in vendar, kako lepo bi bilo, če bi bilo to prihranjeno človeškemu rodu.

Spomladi leta 1944 sem nekoč sedela v kuhinji nekje na Vipavskem, ko je prišel domov domači sin, mlad fant, ki je

pred nedavnim odšel k partizanom. Objel je mater, vrgel puško pod ognjišče med dračje in polena; potem pa sta se z materjo ob ognjišču hitela pogovarjati, medtem ko mu je ona na hitro nekaj cvrla, kajti samo pičlo uro se je lahko ustavil v domači vasi. Pripovedoval ji je, da je končal partijski tečaj, da so jih po tečaju preizkušali s tem, da so morali streljati na obsojene na smrt. Strašno mu je bilo pri srcu in šel je k vodji tečaja in mu povedal, da on tega ne zmore. »Veš mama, nisem in nisem mogel, pa čeprav so bili izdajalci,« ji je razburjeno šepetal. »Prav, prav si storil,« ga je mati z nežnim glasom tolažila, »in kaj so ti rekli?« »Komandant je rekel, da razume in da je prav, da sem mu povedal,« je odgovoril sin. Kar dušilo me je v kuhinji in odtihotapila sem se ven. Ti ubogi fant! Najraje bi se mu zahvalila, tako neskončno mi je bilo všeč, da je bil tak, a hkrati sem klela vojno z vsemi nečloveškimi dejanji, z duševno stisko, ki jo povzroča.

Nekoč me je poiskal mlad partizan, Jankov soborec, doma iz neke vasice pod Gočani. Od vseh Jankovih soborcev mi je on najlepše pripovedoval o njem. Imela sem vtis, da mu je Janko marsikaj zaupal. Všeč mi je bil zaradi mirne preudarnosti, resnosti in žalosti, ki je bila na dnu njegovih razmišljajočih oči. Kmalu po tem najivnem razgovoru je padel v neki bitki. Govoril mi je o Jankovem tovarištvu, o njegovem pogumu, o njegovi smrti in o tem, kar mu je Janko povedal o meni. Da me je imel rad in me cenil, da je od vseh Johanovih največ pričakoval od mene.

»Bog ve,« sem mu odgovorila, »kaj bi rekel Janko, če bi vedel, da jaz samo poučujem (tedaj sem poučevala). Pravim »samo«, ker sta me že dva ugledna mladinska aktivista bila kritizirala, češ kaj sem se lotila poučevanja, ko je pa v sedanjem času to delo najmanj pomembno in potrebno. Kaj bi mi rekel Janko? Bi tudi on z zaničevanjem govoril o poučevanju? Pa vem, da ne bi, saj smo bili vsi, ki smo se rodili in odrasli v dobi fašizma, oropani pouka v materinem jeziku. Sicer pa, veš, to sta mi očitala dva »kranjska« aktivista; oni pa tega vprašanja ne morejo razumeti ali pa mislijo, da lahko še počakamo na slovenske šale do konca vojne, če smo čakali dvajset let.

In potem sva se pogovarjala še o marsičem: o bojih, o hajkah, o Jankovem čutu za pravičnost in o razdeljevanju hrane, kjer je Janko pazil, da je vsak dobil enako porcijo, in če to ni bilo mogoče, vsaj, da je vsak dobil enako število kalorij. In tako mu je Janko tudi zaupal, da bi me bil ustrelil, če bi se bila poročila z marešalom. Temu sem se silovito uprla in mu

povedala, da v naši hiši nismo nikoli govorili o taki možnosti. Niti Janko niti starši me niso z najmanjšim namigom nikoli opozorili, če mar vem, kakšna je moja dolžnost, v primeru, da bi marešalo zaprosil za mojo roko. Ne, on je gotovo slabo razumel, ker Janko ni mogel reči česa takšnega. A resni fant me je samo razumevajoče gledal in zato sem mu na kratko povedala, kako se je zgodilo, da me je marešalo prosil za roko in mi dal čas za premislek. In kako sem mu jaz takoj odgovorila, ker nisem imela o čem premišljevat. In kako sem vnaprej vedela, da bo do tega prišlo, in tudi, da se bo potem on maščeval, čeprav nisem mogla slutiti kako, in četudi bi to slutila, ne bi mogla dati drugačnega odgovora. »A Janko je rekel prav tako,« je obzirno ponovil tovariš, »da če bi njegova sestra vzela Laha, bi jo ustrelil.« »Pa saj me je vendar dobro poznal,« sem nejeverno in užaljeno vztrajala, kajti to me je hudo prizadelo. In nisem se več mogla mirno z njim pogovarjati, zato sem ga pozdravila v upanju, da se bova spet videla.

Vso pot do Vipave so mi bratove besede kljuvale v ušesih in mi tesnile srce. Saj mi je Janko zaupal; seveda, zdaj razumem: zaupal in molčal! Suhe veje, je pravil moj brat dekletom in fantom, ki so se poročili z Lahi, in če bi bila jaz taka suha veja, potem bi si zaslužila samo strel. Ko sem pred vojno čisto sama odločala — pravzaprav, kaj sem sploh o čem odločala? Saj je bil moj odklonilni odgovor samoumeven, nagonski... o, kako sem bila tedaj samozavestna, prešerna, fzzivalna. Zdaj me je pa naenkrat obšla žalost ob zavesti, kako je v življenju človek sam.

Konec leta 1943 sem bila imenovana za učiteljico na partizanski šoli Lože-Manče v bližini Vipave. Smešno in hkrati imenitno: nekoč sem želela postati učiteljica, pa so zaradi takratnih razmer v fašistični Italiji starši odločili, naj raje napravim trgovsko šolo in delam doma. Tako sem znala voditi knjigovodstvo, napraviti letni obračun in bilanco in še kaj drugega; a neznansko me je skrbelo, kako se bom otepala z abecedo in z vso drugo učno snovjo od prvega do petega razreda osnovne šole.

Ko sem se nekoč pozimi leta 1943 vrnila k Hribovim, kjer sem stanovala, mi je rekla gospa Elčka, da je bil pri njih tovariš Furlan iz Manč in da je želel vedeti, če bi sprejela me-

sto učiteljice na njihovi šoli. »Seveda bi,« sem ji rekla, »a vprašanje je, če sem sposobna za to delo.« »Ne bodite no nemumni,« se je smejala gospa Eička, »seveda boste znali, le nikar si ne delajte toliko skrbi; saj boste morali začeti z abecedo z vsemi, le da boste z večjimi učenci hitreje napredovali. No, kaj naj torej odgovorim?« »Veste kaj,« sem ji rekla, »jutri grem v vipavsko osnovno šolo in bom prosila učiteljice, če lahko prisostvujem pouku, in v nekaj dneh bom že razumela, če bo šlo ali ne.« Poklicne učiteljice so se mi prijazno, a nekoliko vzvišeno smehljale, ko sem sedela v zadnji klopi in si delala zapiske. Tudi so bile pripravljene pomagati mi iz zadrege, če bi se mi kje zatikalo. In tako sem privolila. Določili so mi honorar in bila sem zadovoljna, saj nisem pravzaprav ničesar pričakovala in bi z veseljem poučevala za stonj. A oni so upoštevali, da sem brez doma, in da mi bo lažje, če bom imela kaj denarja v žepu. Seveda sem bila hvalježna krajevnemu odboru, ki je bil tako uvideven.

Počakala sem, da so šolo nekoliko popravili, pravzaprav so le en razred dobro uredili, drugod pa so zamašili razbite šipe in druge špranje, ki jih je povzročilo streljanje.

Ne bom pravila, kako mi je razbijalo srce, ko sem prvič stopila pred nabito poln razred. Preizkušoče, radovedne oči so mi v začetku povzročale prav mučno zadrego. Imela sem vtis, da me ne samo gledajo, ampak da »vidijo« vso mojo nepripravljenost in zbežanost. Polagoma sem le premagala svojo boječnost, in ko sem se z njimi dodobra seznanila, jih razdelila v dve skupini, od katerih je ena, sestavljena iz starejših učencev obiskovala pouk dopoldne, a druga skupina, ki naj bi spadala v prvi in drugi razred (po letih sicer, kajti znanje je bilo približno enako) in prihajala popoldne, — sem se počutila prav dobro. Tako dobro, da sem se morala premagovati, da nisem vse po vrsti božala sklonjene glavice najmanjših učencev, ko sem hodila med klopmi in nadzorovala nerodne, a najhujše muke prvih korakov.

Kakšen je pouk in razpoloženje učitelja v normalni mirni dobi, tega nisem skusila, zato sem pa toliko bolje vedela, kako ti je, ko lahko vsak trenutek doživiš napad. Poslopje šole Lože-Manče leži nekako sredi poti med eno in drugo vasico. Čisto na samem je, vidno daleč naokrog. Mnogo raje bi videla, da bi bila šola sredi ene ali druge vasice, a ko so jo gradili, niso mogli vedeti za težave partizanske šole, marveč so se modro izognili prepirom in zavisti ter jo postavili sredi njiv in travnikov.

Rekla sem, da bi mnogo raje videla, da bi bila šola v vasi in to zaradi tega, ker bi bilo prihajanje in odhajanje otrok

bolj skrito, ne tako na dlani. Samo nekaj kilometrov zračne črte od šole je bila sovražna postojanka — Vipava. Tam so bili Nemci in prav lahko bi pričeli z obstreljevanjem, če bi se jim gručo otrok zdele sumljive. Zato sem jih po malem spuščala iz šole, ker mi je bilo strašno ob misli, da bi kdo izgubil življenje zaradi šole.

V vseh teh vasicah okrog Goč in Slapa, kjer so bili partizani kot doma, je bila obveščevalna služba imenitno organizirana. Kako so ponoči pazili na premike sovražnika, ne vem, podnevi pa sem to dobro videla, ker sem bila v šoli od jutra do večera, posebno pozneje, ko sem imela po popoldanskem pouku še večerni tečaj za mladino. No, če sem po naključju pogledala skozi okno ali se zadrževala ob njem, sem mnogokrat videla, kako se po dve dekleti ali dva šolska otroka mirno sprehajata v rednih presledkih po poti nad šolo. To je bila vaška straža, ki je pazila na premike iz Vipave in nadzirala glavno cesto Gorica-Postojna. Če mislite, da je smešno, počutiti se varen spričo take straže, se kar posmehujte, vendar je res, da je bilo med vojno toliko odgovornih, težkih nalog na šibkih otroških in deklških ramah.

Pouk na šoli Lože-Manče se je pričel, še preden so okrožni prosvetni organi organizirali šole v tem delu Vipavske doline. Sami krajevni odbori so čutili potrebo po slovenski šoli in jo vzpostavili, kakor so vedeli in znali. Po enem mesecu ali dveh, ne spomnim se več dobro, pa sem že dobivala navodila od okrožnega šolskega nadzorništva in tja sem morala tudi poročati. Spomnim se, da so ta navodila določala, naj učiteljica govori otrokom o NOB in naj se začne in konča pouk s pozdravom: »Smrt fašizmu — svobodo narodu!« Pri tem naj se dvigne k čelu pest. Tak pozdrav ni bil nič posebnega, saj se je partizanski upor začel prav zaradi tega, da bi se rešili fašizma, a vprašanje je, če bi bilo dviganje pesti potrebno, da si dokazal privrženost partizanstvu in uporu. Vsekakor pa sem se morala premagovati, da sem se držala togo in resno, ko sem pred razredom dvignila v pozdrav pest. Smešna ni bila toliko serija drobnih peščic, ki se je dvignila pred mano, smešna sem se »videla« le jaz sama. Ne, ni mi šlo, a vseeno sem se skušala prilagoditi navodilom. In beseda »smrt« na mickenih ustecah najmlajših učencev, me je mnogokrat begala s svojo disonanco, kljub vojni in grozotam, ki so bile na dnevnem redu. Tako smo se pozdravljali vse dotlej, ko me je sredi trga Vipava, sovražne nemške postojanke, pozdravila z dvignjeno pestjo drobcena deklica iz prvega razreda, ki se je držala materj za krilo. Bilo je proti večeru in jaz sem se s kolesom vračala domov. Sreča, da se je to zgodilo ob uri, ko

je bilo malo ljudi in vojaštva po cestah, a kljub temu sem s strahom pomislila, če nas ni kdo videl in slišal. Saj dvignjena pest, pa čeprav še tako drobna, je bila dovolj zgovorna, in ni bilo treba, da bi kdo še slišal s kakšnim ponosom je deklica izgovorila pozdrav. Tisti večer me ni nihče poiskal; ko sem drugo jutro hitela v šolo, sem že od daleč videla, da me čaka otrokova mati. »Vem, vem, kaj mi boste rekli,« sem jo prehitela, »a čeprav nisem jaz svojevolsjno uvedla takega pozdrava, se zavedam, da nisem pomislila, da se lahko zgodi, to, kar se je včeraj v Vipavi. In še dobro, da ni bilo nič hudega.« Razume se, da je bila mati preplašena in ogorčena, in domenili sva se, da bo opozorila še druge matere na nevarnost takega pozdravljanja zunaj zanesljivega domačega in vaškega kroga, in še tam ne, če je sovražnik v vasi. Meni sami je bilo nerodno, ker nisem hotela učiti otrok hinavščine in pretvarjanja, a vendar so morali razumeti čas, v katerem smo živeli. Povedala sem jim torej, kaj se je zgodilo in kaj bi se bilo lahko zgodilo. Bilo je dopoldne in imela sem starejše učence. Oni so vso stvar hitro razumeli in dodala sem, da naj vsak pozdravlja kot hoče, a če me bo z dvignjeno pestjo pozdravil v Vipavi, ali kje drugje, kjer so Nemci, naj se zaveda, kaj tvega on, njegov in jaz. Popoldne, ko so prišli majhni učenci, sem tolažila malo deklico, kajti lokala je in se čutila krivo, ubožica. Tudi malim sem govorila o času, v katerem živimo in dodobra smo se pomenili. Niso bili zaspaneta, pa čeprav tako mičkeni, zraven tega pa v vojnem času tudi otroci hitro dozorevajo. Potem sem začela pozabljati na pozdrav s pestjo in sčasoma smo se pozdravljali z »zdravo« in z vsemi pozdravi, ki so nam bili že od rojstva domači.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Danes živimo spet v dobi verskih vojn, le s tem razločkom, da se religija danes imenuje ideologija.

(B. Russell: *Unpopular Essays*)

BORIS PAHOR

IZ

DNEVNIKA

28. decembra

Spet po malem berem Svetokriškega, ker iščem v njem primorski svet in mediteransko ozračje. Mož operira s podobami in to je nadvse privlačno. Nobenega globokega modrovanja nobenega teoretiziranja, ampak neusahno nizanje primerov, ki so okusne in žive zgodbice. Tu in tam naenkrat zadiši po morju, na primer, ko govori o ribičih in prizna, da jih ceni, ker če ne bi bilo njih, bi v postnih dneh jedel samo »bob, žgance inu kiselu zelje«. Zato se jim priporoča, naj se spomnijo njih, kapucinov, ko bodo »en vlak sturili«. To se pravi, da pozna besedo vlak v zvezi z ribištvom.

Primera o polenovki, kakor je nazorna, pa je vzeta iz teksta tujega pisca, zakaj naši ribiči ne lovijo polenok.

»Varite se pak, de ne bote kakoršnega štokfiša vun potegnili, zakaj piše Clemens Alexandrinus, de štokfiš ima svoje srce v trebuhu. Oh, kulikanj takoršnih štokfišu se najde vmej ribiči, kateri srce imajo v trebuhu! Kumaj dočaka, de iz vode pride, de se vina taku močnu napije, de kar je v vodi udobil, per vini zgubi.«

Kjer govori o kuharjih, uporabi zgodbo iz Boccacciovega Decamerona, samo da namesto o žerjavih, govori o fazanih.«

30. decembra

Iz Buharinove oporoke. (Prevod Franceta Klopčiča.)

»V stranki sem od svojega osemnajstega leta in zmerom so bili boji za interese delavskega razreda, za zmago socializma vsebina mojega življenja. Te dni je priobčil časnik s svetim imenom »Pravda« podlo laž, češ da je Nikolaj Buharin hotel uničiti pridobitve Oktobra in zopet uvesti kapitalizem. To je nezaslišana predrznost, to je laž, ki bi ji bila po nesramnosti in odgovornosti pred ljudstvom enaka le druga laž: če bi namreč trdili, da je car Nikolaj Romanov vse svoje življenje posvetil boju zoper kapitalizem in monarhijo ter za uresničenje proletarske revolucije.

.....

Obračam se na vas, prihodnjo generacijo strankinih voditeljev, ki ji je naložena zgodovinska naloga, razmotati strahotni klobčič zločinov, ki postajajo v teh strašnih dneh vedno bolj pošastni.

Obračam se na vse strankine člane! Danes, ko poteka morebiti zadnji dan mojega življenja, sem prepričan, da bodo rešeta zgodovine prej ali slej očistila mojo glavo blata.

.....

Vedite, tovariši, da je na zastavi, ki jo nosite v zmagovitem pohodu h komunizmu, tudi kaplja moje krvi.«
Poleti 1936

A žal je v istem pismu tudi zelo jasno vedel: »Popolnoma nedolžna glava, kakor je moja, bo še tisoče nedolžnih potegnila s sabo v pogubo.«

31. decembra

Epidemija gripe mi je onemogočila odhod v Zürich na zasedanje »Združenja za obrambo ogroženih jezikov«. Komaj dva dni sem pokonci in nisem znal tvegati in vseeno oditi. Precej smo zadnja leta govorili o preosnovi organizacije, zdaj pa bo do tega pomembnega srečanja prišlo brez mene.

Kakor tolažilna listina pa mi je danes prišla v roke stran iz Književnih novin, v katerih je pred leti izšel kratek esej Vlada Gotovca o »Nacionalni in univerzalni vsebini.«

Tako približno pravi: Današnja kultura stremi za tem, da ustvari mozaik iz različnih narodnih osebkov, niti najmanj ne mara združiti posameznih delov v eno samo globalno človeško podobo. Ta mozaična struktura naj bi oblikovala svet in ponovno — ali pa nanovo — uvedla kulture, ki so bile videti že odmrle ali take, ki v tem mozaiku doslej niso sodelovale . . .

In to je bistvo hotenja tudi našega Združenja, predvsem sveta naloga, da podpremo in rešimo tiste kulture, ki so »bile videti že odmrle.«

5. januarja

Vrnil sem se s srečanja našega združenja v Sancto Luccio med Provansalci, ki živijo v piemontskih dolinah. Sneg, poledenela cesta. Zvečer deset stopinj pod ničlo. A poseben čar je imela seja v delavnici domačega kiparja, ki uči mlade ljudi rezljanja folklornih predmetov. Na ti provansalski veji, ki sega iz južne Francije na tla italijanske države, se je jezik ohranil kakor v naši Beneški Sloveniji. Nekaj trdne podlage nudi cerkev, drugo raste samo iz zasebnih pobud, kakršna je na primer ta pravkar omenjenega kiparja in učitelja Sergia Arneoda, ki že osmo leto pošilja med ljudi svoj ciklostiliran list v dva tisoč izvodih.

Res, ciklostil; a za časa osvobodilnega boja je tudi v glavnem krožil samo tak tisk in je bil videti kot nekaj zelo mizernega. Poglaviten je duh.

Te dni sem dobil podoben list od Bretoncev, iz Bresta.

8. januarja

Berem Russella. Zgodovina misli in teorij 19. stoletja. Najbolj zanimiva se mi zdi ugotovitev, da je Marx zanemaril nacionalno vprašanje. Sovražil je Slovane in gledal na Čehe

in južne Slované (Slovence, Dalmatince), kot pravoveren nemški nacionalist. Russel navaja iz Marx Engelsove zbirke člankov Revolucija in protirevolucija v Nemčiji: »...te umirajoče narodnosti, kakor Čehi, Korošci, Dalmatinci in drugi, so skušale splošno zmedo l. 1848 izkoristiti za to, da bi svoj politični status quo iz leta Gospodovega 800 zopet obnovile. Zgodovina enega tisočletja bi jim lahko dokazala, da je tak korak nazaj nemogoč; da dejstvo, da so na ozemlju vzhodno od Saale in Labe nekoč prebivali med seboj sorodni slovanski rodovi, dokazuje... hkrati telesno in umsko silo nemškega naroda, da si podvrže svoje stare vzhodne sosedne, jih vsrka in asimilira; da je tendenca asimiliranja po Nemcih bila in je še vedno eno izmed najmočnejših sredstev, s katerim se je širila zahodno-evropska civilizacija na vzhodu tega kontinenta... da je bila naravna in neizogibna usoda teh umirajočih narodov pustiti, da se ta proces razkroja in absorbiranja po njihovih močnejših sosedih dokonča. Seveda to ni laskava perspektiva za nacionalne ambicije panslavističnih sanjačev, ki se jim je posrečilo razgibati del češkega naroda in del južnih Slovanov. Ali pa lahko pričakujejo, da bo šla zgodovina tisoč let nazaj na ljubo nekaterim sušičnim narodnim telesom...?« (Prepis iz slovenskega prevoda, čeprav je italijanski tu in tam bolj tekoč; Cankarjeva založba 1955. leta, str. 101.)

Poiskati moram Mein Kampf, da vidim, kako tam avtor govori o nemški »telesni in umski sili.«

9. januarja

Profesor Robert Lafont mi je poslal ploščo s provansalskimi pesmimi. V jeziku nekdanjih trubadurjev poje Martí, sodobni pevec s kitaro v naročju. Glas je skorajda enoličen, brez skokov, zato pa tem bolj pretresljiv v izpovedovanju krivic nad narodom, ki hoče živeti. **Lo país que vòl viure.** Nekoč, pravi, si bil ti, Provansalec, prijatelj darežljivega Boga, a veselje ni zate, zato moli po francosko s sklo-

njeno glavo, zakaj ti moraš trpeti. In Bog je hudoben, vsaj tako so ti vsilili to laž, da bi ti ubili dušo in telo...

13. januarja

Odlomek iz Silonejevega članka 1953. leta v **Corriere di Trieste**. »Če je v prvi dobi komunizem moral preboleti svoje otroške bolezni, kakor jih je imenoval Lenin, te, za katerimi boleha zdaj, ne moremo drugače diagnosticirati kot senilne bolezni. Prenagla in servilna senilnost. Komunizmu ni torej bila dana doba moške zrelosti. Senilno je nezaupanje v stvariteljske sposobnosti množic... senilen je prezir do pravic razuma; senilen pomen, ki ga pripisujejo policijskemu ustrahovanju...«

O italijanskih komunistih: »...v očeh revnih kmetov naj bi komunisti bili revolucionarni socialisti; za bogate kmete branilci osebne lastnine; za intelektualce branilci kulture in svobodne misli; za katoličane uresničitelji Evangelija; za protestante sovražniki Vatikana; za protifašiste Gramscijeva stranka; za fašiste stranka pomilostitev; za trpeče samotarje stranka duhovne združitve z množico... Na mesto politike razuma so izbrali zvijačo.«

16. januarja

Italijanski tržaški dnevnik je v nedeljo šestega julija 1969 izšel na štiri manj kot stotih straneh. To je posebna priloga, ki naj bi bila »Radiografija« dežele Furlanija-Julijska krajina. Članki imajo ob italijanskem izvirniku angleški prevod. Mesto, ki je namenjeno kulturi, je zelo skromno odmerjeno, vendar sodelavec ni pozabil poudariti italijanske **pristnosti** tržaške omike, omemba Joycea je samo okras, ki naj prvo ugotovitev oplemeniti s čarobnim odsevom svetovno pomembnega Irca. Razumljivo je potemtakem, da o kaki pretekli ali sedanji tržaški slovenski omiki ni ne duha ne sluha. Temu se kajpada nihče izmed nas prav nič ne čudi, prese- neča pa človeka voluntaristični optimizem nekaterih sloven-

skih krogov, ko z mehko akvarelistično tehniko prikazujejo spremembo ozračja v prid prisotnosti našega življa in njegove kulture.

Seveda pa bodo na slovenskih šolah dijaki morali, ko bo »Evropski dan šole« zastaviti pero, da povejo, kako naj bi se po njihovem mnenju narodi Evrope uspešno združevali...

18. januarja

Edgar Snow je 1937. leta napisal delo o Kitajski. Tako je postal prijatelj Mao Ce Tunga. **Espresso** ga je vprašal za mnenje o rusko-kitajskem sporu. »Tedenska tribuna« 16. oktobra je odgovore prevedla.

Vprašanje: »V bistvu gre v rusko-kitajskem sporu za geopolitične probleme in ideološka nasprotja. Kaj je po vašem mnenju važnejše?

Odgovor: »...Zdi se mi, da je z zgodovinskega vidika ta problem predvsem povezan s polomom marksistično-leninistično-stalinistične teorije in prakse, ki ni znala najti realistične rešitve v geopolitičnih nasprotjih, ki obstajajo med državami in narodi pod komunistično diktaturo. Mao je bil prvi komunistični politik, ki je sploh omenil možnost, da nastopajo spori zaradi nacionalnih interesov tudi med komunističnimi državami in celo med narodi in vladami istega komunističnega režima. Stalinističnemu sistemu je spodletelo, ko se je lotil nacionalnih, kulturnih in ozemeljskih vprašanj v Rusiji z ideološkimi principi. Uradno Moskva še danes trdi, da takih problemov ni, in Hruščov se je norčeval iz Maovih trditev.«

23. februarja

V razpravi na avgustovski seji sekretariata centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije se Edvard Kardelj ubada tudi z nacionalnim vprašanjem. (Glej ljubljansko »Delo«, 2. novembra 1969).

Neki odstavek se glasi: »Kdor torej poskuša našo kritiko nacionalizma istovetiti z negacijo nacionalne zavesti, bodisi zavestno podtika Zvezi komunistov cilje, ki jih nima, ali pa ne ve, kaj in o čem govori.«

Kajpada ne morem vedeti, koga ima Edvard Kardelj v mislih; poimensko ljudi, s katerimi polemizira, ne navaja, razen seveda, če so izredno pomembni ali to po njegovi sodbi izrecno zaslužijo, kakor na primer na isti strani dnevnika »politični šef fašističnega krila slovenskega klerikalizma in eden od voditeljev belogardizma« Ciril Žebot. A ker sem v svoji knjižici »Odisej ob jamboru« poudaril, da ne smemo enačiti pojma nacionalizem s pojmom nacionalna zavest in nacionalna samobitnost, sem z zanimanjem iskal v Kardeljevi razpravi razlago o tem, kako on ločuje omenjene pojme.

Našel sem samo trditev, da je bil nacionalističen nacizem, prav tako fašizem, nadalje bela garda. O prvih dveh ni nobenega dvoma, o nacizmu moramo celo reči, da je bil rasističen, ne bi pa rekel, da je šla bela garda v boj predvsem z nacionalističnimi gesli, ko pa je vsakomur jasno, da so bili njeni argumenti predvsem verskega značaja. Nerazumljivo pa mi je, čemu ta omemba hitlerizma in fašizma in bele garde, ko gre za konkretnjšo samobitnost slovenske republike v jugoslovanski federaciji. Zakaj če slovenska republika hoče biti zares republika, čeprav kajpada v federaciji z drugimi, ne moreš taki republiki očitati ne nacizma ne fašizma pa tudi nacionalizma bele garde ne.

In dalje, če je slovenska republika zares republika (v federaciji z drugimi seveda), potem se sprašujem, kako more sklepe, ki so jih soglasno sprejeli skupščina, vlada in centralni komité slovenske republike obsoditi član sveta federacije, ne da bi s tem kršil že tako omejeno suverenost slovenske republike.

Zato se vsiljuje zaključek, da je uporabljanje pojma nacionalizem samo pretveza. Ta vtis potrjuje tudi dejstvo, da se je slovenski avgust sprožil natanko leto dni po praškem, ki ga Kardelj izrecno omenja kot dokaz, kaj se lahko zgodi,

če si preveč odprt, če preveč zagovarjaš dialog. In če preveč težiš, bom rekel jaz, da prisluhneš težnjam naroda, katerega gmotno in duhovno imovino upravljaš.

Saj je mogoče res, da si v svojem vizionarstvu Edvard Kardelj zamišlja idealno federacijo in se boji, da bi mu kdo to vizijo natrgal; vendar pa žive in trajne federacije ali konfederacije lahko uspevajo samo na podlagi stvarnih in pravičnih dogovorov, ne na idealističnih predpostavkah. Zato ni res, da bi federacija v jugoslovanskem primeru, kakor trdi Kardelj, že prerasla buržoazno vsebino teh izrazov. Švicarska rešitev je, karkoli naj reče Edvard Kardelj, za konfederirane narode odločno boljša kakor rešitev v Sovjetski zvezi; tudi glede uporabe narodnega jezika v vojski. In jugoslovanska federacija je, popravljena sicer, kopija sovjetske. To, da je švicarska konfederacija buržuazna, sovjetska zveza pa socialistična, je postranska zadeva. Poglavitni je duh, ne črka, vsebina, ne etiketa.

Slabost je v tem, da je Edvard Kardelj kot teoretik marksizma v bistvu nadaljevalec **slovenske** krščanske tradicije in zato misli ekumensko. Hrvatski marksistični voditelji, so, kakor je dokazal tudi primer teh dni, krepko zasidrani v narodu, to se pravi, da postavljajo republiko kot podlago za federacijo, medtem ko je za Kardelja federacija nad republikami. Kar pa je, po mojem mišljenju, tudi politično zgrešeno, ker politik, ki hoče uspeti v zveznem merilu, mora biti izraz svojega naroda, svoje republike, ne pa prispevati k ponižanju lastne republike, kakor je to storil Edvard Kardelj avgusta 1969.

27. januarja

Jakob Rigler v študiji, ki govori o **Osnovah Trubarjevega jezika** se dotika tudi istrskega narečja, a ne ve, »do kod je tedaj segal istrski dialekt«. In potem: »... je verjetno, da ni iskal (Trubar) pobud za formiranje knjižnega jezika v tržaškem govoru, čeprav se je pozneje lahko spomnil, da je tudi v Trstu mogel slišati govorico brez diftonga **ei**«.

Rekel bi, da bi se splečalo stvar še temeljiteje raziskati. Šest let, ki jih je Trubar preživel v Trstu, ni malo. Pa tudi se mi dozdeva, da v njegovem besedišču odločno odmevajo naši izrazi, kot so na primer **barkaroli** in **portiči**.

Imenitno pa je, da končno nekdo ugotavlja, da »podcenjujemo njegova (Trubarjeva) filološka prizadevanja in sposobnosti.«!

1. februarja

Pred dnevi sem si zapisal o vojašnicah, zdaj pa mi je pri redčenju starih časopisnih zalog prišel v roke izrezek iz predvojnega »Slovenca«. Morali ga bomo v »Zalivu« ponatisniti, ker nam nekateri odstavki Kettejevega sošolca Ivana Zupana približujejo Ketteja iz časa, ko je napisal »Adrijo« in »Na Molu san Carlo.«

Na primer Kette v bolnišnici v ulici Fabio Severo: »Ker pa Kette ni mogel ponoči spati, me je prišel ponovno prositi, da bi mu preskrbel svečo, da bi ponoči bral in pisal. Zopet sem se obrnil do dr. Galambosa, da bi Kette smel čez 9. uro imeti luč; bil je namreč strog vojaški red, po katerem ni smela po deveti uri goreti luč v sobah. Tudi to mu je dovolil dobri gospod zdravnik. In Kette je odsedaj samo pisal in pisal, kakor so pravili njegovi tovariši-maroderji. Omenjena soba števil. 161 je bila na pročelni strani garnizijske bolnišnice in Kette je imel čedno posteljo pri oknu, razgled na mesto, luko in morje.«

In: »Do tržaških rodoljubov se ni maral obrniti, čeprav bi mu bili gotovo pomagali; tako pa je bil res usmiljenja vreden revež... Jaz sem mu nosil s trga oranže, grozdje in sadje, da je imel vsaj majhen priboljšek. Kakor že omenjeno, je vedno pisal. Ko mu je zmanjkalo papirja, kuvert in znamk, je prišel zopet k meni prositi, naj mu preskrbim te stvari. Storil sem tudi to s privoljenjem dobrega komandanta, katerega sem pokazal Kettejeve pesmi, ki sem jih kazal v kavarni »Commercial«.

19. januarja je poslal uredništvu v Ljubljano sonet »Adrija« in »Na Molu San Carlo« z dopisom: 'Tu Vam pošiljam nekaj verzov... verujte mi, da je pesnikovanje v vojašnici kaj fatalna stvar... Tu človeku fantazija kar zamrzne...!«

Res, znane stvari, a nekaj prebliskov je tudi takih, da bi nam ob njih Kette lahko postal bližji. Saj če ni tako tržaški kakor Kosovel, je Kette vendar v Trstu spočel nekaj lirik, kakršnih ni prav obilo v slovenski pesniški zakladnici.

Naslov za primerjalno študijo: Duhovna ustvarjalna moč Dragotina Ketteja v Trstu in Kosovela v Tomaju. Njuna slutnja konca in mrzlično ustvarjanje.

Zanimivost: sošolec Ivan Zupan pravi, da so Ketteja v razredu klicali: »Prešeren secundus«.

5. februarja

Kljub moškemu razdobju osvobodilnega boja se slovenska trpnost ponavlja pri prevzemanju marksističnega svetovnega nazora. Zemeljsko-materinska kultura se zdaj izživlja v vročični skrbi za blagostanje. In kakor je res, da je industrijsko načrtovanje plod stvariteljske moške narave, je nesamosvoja, povzeta, razdrobljena, sprotna skrb za jutrišnjo podobo slovenske domovine spet neizvirna, kakor je bilo neizvirno slovensko krščanstvo.

Prišel bo dan, ko bodo slovenski ljudje spoznali, da je zrela moška doba slovenskega rodu trajala nekaj medvojnih let in splahnila po koncu vojske. Tako imamo dva vira za materinsko kulturo, krščanstvo in marksizem. Na kratko bi rekli, da smo v oblasti dveh mater, ki nas vodita brez očetovega nadzorstva. Očeta nimamo; imamo samo materine tajnike.

9. februarja

V reviji **Trieste** Aleš Lokar tolmači italijanski javnosti poglavitne poteze slovenske duševnosti. In ker misli, da bo to najbolj uspešno storil, če se bo zatekel k Prešernu, ga tuje-

rodcem prikaže tako: Kmečki fant si želi, da bi se na socialni lestvici povzpел više, zato študira jus, a ko ta ne pomaga, da bi se uveljavil, skuša splezati navzgor z ženitvijo z žensko iz boljše družbe; ko pa mu tudi to spodleti, mu ne preostane drugega, kakor pisati pesmice o hudobni sreči in tu pa tam sredi svojega življenjskega neuspeha svojim rojakom prerokovati boljše službe in boljše ženske, kakor jih je imel on...

Pri tem bi pripomnil, da je pozabil na Prešernovo vdanost Bakhu in prikrajšal svoj prikaz za argument, ki bi italijanskim bralcem zelo nazorno postavil pred oči našega socialnega stremuha Prešerna.

Če uporabimo Lokarjevo interpretacijsko metodo za današnji dan, lahko rečemo, da je Aleš Lokar socialno uspel, zato si lahko privoščiti tako sijajne študije o naši pretekli revščini, in ker mu socialni položaj ne dela skrbi, pa seveda ne ponuja slovenskemu narodu pesmic o svoji nesreči (kar pravzaprav niti ni tako velika škoda).

15. februarja

Ko pridem na mejo, zdaj miličnik pogostoma vzame moj potni list in ga nese cariniku ali pa mu namigne skozi steklo svoje utice. Moram reči, da je starejšim carinikom, ki me vsi poznajo, malce nerodno, mlajši pa se kajpada radi razgibajo. Tako mi je danes eden ukazal, naj zapeljem avto v stran in je potem v njem pretipal vse koticke. Zelo se mu je zdelo čudno, ker ni mogel ničesar najti, pa me je nekolikokrat vprašal, če res ničesar nimam. Da si je pomiril vest, me je zatem še povabil v carinarnico, otipal mi je žepe, našel ređovalnico, ker sem prihajal naravnost z učiteljišča, kjer sem imel pouk do pol dvanajstih.

»Pa res ničesar nimate,« je nazadnje rekel, kakor da na glas sebe prepričuje.

»Vprašanje je, kaj iščete,« sem odgovoril.

»Kaj iščem?«, je tokrat nekoliko negotov ponovil. »Vse.«

»Kolikor si lahko mislim,« sem mu razložil, »so me predali carini zavoljo neke knjige, ki jim ni všeč.«

»Pa saj nimate nobenih knjig?« je bolj vprašal, kakor ugotavljal.

»Pravkar ste me pregledali,« sem rekel.

»Saj nimate knjig,« je udobrovoljeno potrdil.

»Katero še imam,« sem tudi jaz malce boljše volje priznal. »V glavi.«

21. februarja

Naj si prepisem odstavke iz intervjuja. »Večer«, 18. aprila 1969.

Dedijer: »Obstaja dejstvo, da so bile slovenske dežele za stopnjo bolj civilizirane, to je prirojenost slovenskega naroda, ki je ni mogoče zanikati. Gre torej za tradicijo, ki jo je treba v socializmu spraviti na še višjo raven.«

»Tu je neka žalostna stvar: v obdobju samoopredeljevanja narodov in ustvarjanja kulturnih identitet pri vseh narodih na vseh celinah sveta smo mi priče — v življenju moje generacije — da se ta kulturna, etična meja Slovencev na severu stalno pomika... Vidimo, kako se telo nekega naroda razkrajaja vpričo nas. V psihi Slovencev je prisotna velika občutljivost, kdor pa ne pozna zgodovine slovenskega naroda, ne more razumeti, odkod to.«

Vprašanje »Večera«: »Ali zgodovinar, ki se zanima za preteklost, lahko vidi tudi naprej? . . . kakšna je po vašem mnenju perspektiva ljudstva, ki živi danes zunaj meja naše države? Ali bo ta nacionalnost ohranjena ali pa bo po nekih zgodovinskih zakonih in po dolgih letih v prihodnosti propadla?«

Dedijer: »To je odvisno predvsem od razmer v posameznih državah, kjer ti narodi žive. Prihodnost našega naroda zunaj naših meja pa je odvisna tudi od tega, kaj mi tu delamo. Mislim, kaj delamo tu v smislu utrjevanja naše kulture, našega jezika, zaščitite naše kulturne dediščine? Na primer, koliko fresk propada po cerkvah v Sloveniji. Zdi se

mi, da skupnost kot taka, posebno pa veliki kulturni forumi tu v Ljubljani, ki toliko govore o kulturnih pravicah slovenskega naroda, ne bi smeli dovoljevati propadanja teh spomenikov. Narod sodimo po tem, koliko je sposoben samega ohranjevati in reproducirati. Plebiscit (koroški) smo zgubili tudi zaradi naše nepripravljenosti, da se bojujemo.«

Slovenski odgovor: Dedijer bo lahko srečen, če ga kdo ne bo proglasil za klerikalca, ko pa se zavzema za freske v slovenskih cerkvah.

25. februarja

Tržaški večerni list 19. avgusta 1953. Carlo Sschiffrer precej nespodobno napada univerzitetnega profesorja Melika z avtoriteto študije o naselitvi Slovencev na tržaškem ozemlju.

»... noben italijanski univerzitetni profesor se ne bi tako ponižal, da bi se posluževal takih potvorb, in to bolj z avtoriteto prirojenega spoštovanja do znanstvene resnice kakor pa z avtoriteto strahu, da bi ga odkrili pri goljufanju s ponarejenimi igralnimi kartami.«

(Zelo samozavestno mnenje o italijanskih »znanstvenikih«, škoda samo, da smo se četrto stoletje lahko čudili sijajnim »razlagam« vsega, kar je kolikor toliko dišalo po naše, predvsem pri toponomastiki slovenskih krajev in vasi.)

Velika **prevara** o kateri tržaški zgodovinar govori, naj bi bila trditev, da so slovenski ljudje v preteklih stoletjih prebivali v bližnji okolici Trsta, medtem ko so po njegovem tjakaj prišli samo v drugi polovici osemnajstega stoletja.

(Pri tem bi rekel, da bi bilo zelo zanimivo vedeti, komu je v začetku šestnajstega stoletja na območju, ki ga je oklepalo zidovje starega Trsta, po slovensko pridigal Primož Trubar. Pa še marsikaj bi lahko dražilo našo radovednost, na primer, odkod bogastvo slovenskih imen na tržaških listinah nekaj stoletij pred Trubarjem...)

Goljufije profesorja Melika, pravi Schiffrer, izvirajo iz slovenskega pojmovanja narodnosti, ki je »biološko-raci-

stično, zelo oddaljeno od zgodovinskega in humanega pojmovanja, ki ga imamo mi Italijani in drugi zahodni narodi, navajeni, da s svojo duhovnostjo asimiliramo tuje elemente.«

Kot primer miselne kolobocije je stavek v svoji zgoščenosti perfekten. Ker Slovenci pojmujeemo nacionalnost biološko-racistično, smo v tisoč letih zgubili polovico prvotnega ozemlja, drugi, duhovno in humano usmerjeni narodi pa...

2. marca

Spomnil sem se na Schiffrerjevo oceno knjige, posvečene tržaškemu škofu. V tisti oceni naš zgodovinar s spretno roko razvrsti tržaške duhovne pastirje v galerijo bojnikov proti posvetni oblasti. To od konca prve do konca druge svetovne vojske. Tako sta Bartolomasi in Fogàr na isti ravni z drugimi. Sveta nebesa, tako vendar ni mogoče pisati zgodovine! Monsignor Fogàr ni bil diplomat, ampak mož iz enega samega kosa, ki ni čakal, da bi se režim začel krhati, da bi se mu izmuznil. Njegov protifašizem je bil brezkompromisen, zato ni bil rehabilitiran in bo do smrti privatiziral v Rimu. In zato je prikaz profesorja Schiffrerja o tržaških prevzvišenih grotesken. Zakaj razumemo, da neki katoličan lahko napiše monografijo o svojem škofu in se pri tem lahko skrega s celo dobo zgodovine, potem se pa ustavi ob datumih, ki si jih je izbral. Rekli bomo, da je napisal enostransko hvalnico. A ko **zgodovinar** riše podobo neke osebnosti, mora imeti odprt razgled, upoštevati mora vse prvine. Če ne, kako bomo razločevali zgodovinarja od panegirika? Po temperamentu? Po slogu? Ali pa je za tržaške ljudi dobra tudi zgodovina ad usum delfini?

Da Schiffrer ne pozna virov, je nemogoče. Zato je neodpušljivo, da piše, kakor da jih ne bi poznal. Kvečjemu si lahko dovoli, da ni poučen o stvareh, ki se tičejo Slovencev... Tako ga imenuje, ko govori o dr. Ukmarju, »preprostega duhovnika iz Škednja«, ko pa bi mu lahko vsak slovenski vernik razložil, da je bil dr. Jakob Ukmar v fašističnih časih, o katerih je govor, že doktor teologije, in da je

že takrat imel časten naslov papeževega tajnika, itd., da torej ne gre za kakega zakotnega predmestnega kaplana.

Vse se nekam zdi, da je taka »znanost« usmerjena v pomirjanje duhov, morebiti tudi v uspavanje razbolelih duš, na primer naših. Vendar bi pripomnili, da se zdravja ne dà priklicati z umetno meglo, in da če hočemo dobiti ozračje, ki bo brez kužnih klic, ga moramo korenito prevetriti.

5. marca

Moja draga dutovska gospodinja in skorajda sorodnica oziroma po človeški liniji dosti več ko sorodnica je spet slaba, da jo je zdravnik poslal v Ankaran. Šel sem jo obiskat, a sem na mejnem prehodu izgubil skoraj pol ure. Ko je miličnik pogledal v posebno knjižico in našel moje ime, je odnesel, kakor po navadi od novembra sem, moj potni list cariniku. Ta pa se je lotil svojega posla tako korenito, da je pregledal vsako pomarančo pa tudi vsak piškot posebej. Potem je v potovalni torbi našel cevke tablet in je vse stresel ven in me zmeraj znova spraševal, za kaj služijo. Videti je bilo, da se še ni srečal ne z aspirini ne z odvajalnimi kroglicami. Vprašal sem ga, če išče kokain ali marijuano, a fant se je usedel v avto in začel spet od kraja. Nazadnje mu je tovariš svetoval, naj mi odvijje stekla zadnjih luči. Po vsi sili bi moral kaj tihotapskega imeti. Na srečo ni bilo z odvijanjem luči nič, ker mi je medtem neki carinik prinesel potni list.

»Lahko bi to pametneje uredili,« sem mu rekel. »Povedali naj bi vam, da jim moja knjiga ni všeč in vam tako prihranili trkanje po pločevini avta pa šestevanje odvajalnih tablet.«

»Nemojte se ljutiti, doktore, ja vas znam,« je rekel in se nasmehnil.

10. marca

Leta 1944 so prišli iz Ljubljane v Trst ljudje, ki so sodelovali z gestapom. Ujeli so me doma in po njihovi zaslu-

gi sem se spoznal z nemškimi taborišči. Letos, 1970. leta, me v Ljubljani (in z Ljubljano povezani ljudje v Trstu) proglajajo za klerikalca in za reakcionarja.

Ta metoda nekaterih današnjih partijskih ljudi je na las podobna metodam iz prvih povojnih let. Takrat so nedolžne taboriščnike, ki so se srečno vrnili domov, obsodili kot izdajalce in sodelavce gestapa. Ljudi, ki jih je drugod kulturna »buržuazna« Evropa cenila in odlikovala, so v Ljubljani vrgli na cement samic, jih prisilili, da so dajali lažne izjave, z njimi nečloveško ravnali.

In medtem ko ti nedolžni ljudje še zmeraj čakajo, da jim opere čast, kdor jim jo je umazal, se zdaj marsikdo nečiste prakse še ni odvadil.

17. marca

Tokrat me lahko kdo obsodi, da sem zakrivil plagiat. V zborniku »Krog«, ki je izšel v Ljubljani 1933. leta, Boris Orel v eseju o slovenski legendi prihaja do istih zaključkov kakor jaz v lanskem predavanju »Za novo slovensko elito«. Pravzaprav so v tem mojem nizu razmišljanj odlomki iz dela, ki ga pripravljam, kjer bom o vprašanju dlje govoril, a bistvo je že podano v odstavkih, kjer trdim, da se mi zdi v slovenskem značaju poglobiten materinski vpliv. Boris Orel to tolmači dosti bolj temeljito in utemeljeno z izsledki raziskovanja slovenske legende. Škoda, da te študije do danes nisem poznal; ko sem zbornik po vojski dobil v dar, me vprašanje legend ni zanimalo. Prebral sem esej včeraj, ker sem nameraval knjigo posoditi visokošolcu pa sem hotel biti poučen o vsi njeni vsebini za primer, ko bi me fant vprašal za mnenje o nji.

Tako pravi Boris Orel:

»... slovenski človek krščanstva in tudi drugih kulturnih dobrin ni dejansko doživljal, to je, ... ni toliko ustvarjal v njegovem svetlem krogu samobitnejših kulturnih vrednot, zlasti ne svojstvene religiozno-ljudske umetnosti, kolikor je vse

bolj tuje, trpno privzema in s tem napačno tolmačil mednarodni značaj krščanstva.«

Trpna tožba narodne pesmi poudarja »vdanostno, žensko-materinsko naturo slovenskega ljudstva.«

»Zemeljsko ljudstvo, trpno, vztrajno in predano, smo postali prav za prav po ideji krščanskega sveta. In prav gotovo smo izjemen primer v tem oziru, da nam zemlja kot snovnost ni bila nikdar velik narurni element in mogočen doživljaj, nego spokojna idila, majhen lepoten prostor...«

»...slovenski umetniki (so se) morali boriti zoper pogubnostne obrobne oblike te družinske kulture in za večnostne principe višje popolnosti... Naš umetnik je zlasti hitel, da opravi ono veliko delo, ki so ga slovanski bogovi in mitični junaki zamudili...«

»Kult in trubadurstvo okrog Marije pa se na svojih višjih pretočita le v vzorno krščansko družinsko kulturo (ki je narodu potrebna, a ne sme biti osamljena). ...Potemtakem Marija ni in nikakor ne more biti vzbuditeljica tistega aktivnega in plodonosnega toka, ki ustvarja temelje moške narodne kulture. Kajti ta potrebuje za svoja nepogrešljiva oporišča in gibala dinamičnih značajev. Upor zoper Marijo? Ne, le zoper njeno kulturno osamitev in pomik v ospredje slovenske karakteriologije, hkrati pa v dragocen odlomek tiste ljudske pobožnosti, iz katere se je resnično izvil upor zoper Marijo. In kjer se javi upor, tam začne Marija krvaveti, tam je doma gorenjsko uporništvo in tam se svetlikajo obrisi one kulture, ki jo vzgibavajo trenja in napetosti medsebojno različnih sil.«

19. maja

Alojz Rebula mi je danes posodil Listino PEN kluba, katero so mi poslali iz Ljubljane 2. julija, 1962. leta, da sem jo ob vstopu podpisal, a je med papirji nisem mogel najti. Četrta točka tega dokumenta se glasi:

»PEN-klub zastopa načelo neoviranega posredovanja misli v vsakem posameznem narodu in med vsemi narodi; čla-

ni se obvezujejo, da se bodo uprli katerikoli obliki zatiranja svobodnega izražanja v državi in skupnosti, ki ji pripadajo. PEN izjavlja, da je za svobodni tisk in nasprotuje samovoljni cenzuri v miru. PEN veruje, da se mora svet razvijati k višje organiziranemu političnemu in ekonomskemu redu, in to nujno zahteva svobodno kritiko vlad, administracij in ustanov.«

21. marca

Dr. Fran Vatovec o »Zalivu«. (Dr. Fran Vatovec, Slovenska in jugoslovanska časniška beseda, str. 94-95.)

»Oblikuje jo (revijo) publicistični krog pisatelja Borisa Pahorja... Ne zavrača (revija) matične socialistične državne skupnosti jugoslovanskih narodov. Polemično kritična pa je revija ob vprašanjih slovenstva v matični Jugoslaviji.«

Dve ugotovitvi, ki sta realistični in natančni. Čudaško je samo, da sta objavljeni na straneh knjige, ki jo je izdalo »Založništvo tržaškega tiska«, kar je isto kakor »Slovenska kulturno-gospodarska zveza«.

1. aprila

»Korunova režijska usmeritev... je poskus dokaza, da je bila slovenska dramatika (natančneje Slavko Grum) že na začetku tridesetih let tam, kjer so Becket, Ionesco in drugi šele začenjali nekaj desetletij kasneje.«

Tako L. Smasek v »Večer«, ko govori o premieri Grumove drame »Dogodek v mestu Gogi« v Ljubljani. Vsekakor spodbudna ugotovitev, ko pa bi danes nekateri mladi razumniki hoteli dokazati, da smo Slovenci samo vlekli cuzelček, ki so nam ga drugi potisnili v usta.

5. aprila

Najpoprej je slovenski človek naročil zagrebškemu **Vjesniku**, naj me prikaže kot klerikalca, kot reakcionarja,

ki želi odcepitev slovenske republike, v kateri naj bi »klerikalci spet dobili oblast v svoje roke«. Potem je v zvezi z mojim pisanjem v **Naših razgledih** govoril o klerikalizmu Ivan Potrč. V začetku marca mi je podelil spričevalo o »klerikalnem pogledu na slovensko samobitnost« **Komunist**. Te dni (2. aprila) isto terminologijo uporablja član Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije Vinko Trček. (Dialogi, št. 4. 1970)

Dva zadnja posega imata prednost pred drugimi, ker je zdaj javnosti razodeto, odkod ponarejeno prikazovanje mojih misli in zapisov. Zato ob ti na pol uradni potvorbi lahko človek posameznikom marsikaj spregleda, tako na primer Ivanu Potrču, da zna kot urednik pomembne založbe v neki knjigi brati to, česar v nji ni. (O pisateljski časti bi se kajpak pomenili kdaj drugič v bolj liričnem ozračju.)

Kot komentar takemu početju bi najpoprej navedel odstavek iz Lefebvrove knjige o misli Karla Marxa. Ideal njegove (Marxove) filozofije je za Lefebvra »osvoboditev in uresničenje človeka. Uveljavlja se brez utvar, brez prevar, brez potvorb, brez zahrbtnosti.«

Če je to res, potem filozofija zgoraj omenjenih oseb ni nič v sorodstvu z marksizmom. Zato bi bilo edino prav, da bi vrgli stran marksistično masko, ko namesto dialektičnih analiz servirajo ljudem puhle potvorbe.

Vprašanje zase je seveda, kako taki komunisti opravičujejo svoje razmerje do občinstva, katero imajo za popolnoma abuličnega tepčka.

6. aprila

V Dialogih (4. 1970) piše o nas, ki živimo v zamejstvu, tudi dr. Janko Jeri. Dve pripombi. Prva: la carta si lascia scrivere. Druga: Upati je, da bomo v bližnji prihodnosti na Inštitutu za narodnostna vprašanja Slovenci imeli kakega »višjega znanstvenega sodelavca«, ki bo še drugače **znanstveno** podkovan, kakor je omenjeni gospod.

SERGIJ VERČ

**Silone — Prigoda
ubogega kristjana**

Kritično ubadati se s Silonejevo »Prigodo ubogega Kristjana« nedvomno ni lahek ali celo hvaležen posel. Lahek ne zato, ker mimogrede lahko zaideš v razna protislovja oziroma se bistveno oddaljiš sami duhovni kalvariji Celestina V. in torej življenjski usodi samega Siloneja, ki je v danih primerih lahko tako kruta, kot je lahko krut »posel« umetnika-človeka, nehvaležen pa zato, ker se je o Siloneju in njegovih »Prigodi«, ki jo je Slovensko gledališče v Trstu pred kratkim uprizorilo v slovenski krstni izvedbi, napisalo že toliko, da pravzaprav ne veš ne kam, ne kako.

Režiser Andrej Hieng, ki je to delo pripravil za tržaško gledališče, mi je v razgovoru dejal, da spada Silonejeva »Prigoda« po svoji idejni vsebini in po svojih izhodiščnih točkah v sfero zelo diskutivnih in razgibanih tekstov. Dodal pa, da v tej drami ne vidi nobenega sorodstva z gledališčem protesta, čeprav je delo po svojem bistvu izrecno pro-

testno. Dobro. Vprašujem pa se, v čem naj bi potem bila »aktualna vznemirjenost«, ki naj bi vzdramila našega človeka predolgega dvajsetletnega spanja, in še to, kako naj bi ga vznemirila, če že upoštevamo pomembno dejstvo, da je gledališče tista tribuna človeškega duha, ki naj razodene človeka in ki naj bi ga budila k prizadevnemu sodelovanju s podano gledališko snovjo.

Okvirna zgodba »Prigode ubogega kristjana« pripoveduje o življenjskem potovanju puščavnika brata Petra morronskega od samotarske zbranosti do papeževanja pa do odklonitve in smrti. Zgleden primer resnične zgodovine in njenega junaka, ki se popolnoma vključujeta v zgodovino Siloneja pisatelja. Zgodovinska osnova je torej tu. Problem Cerkve oziroma problemi njenih stoletnih in sodobnih dilem so jasni in opredeljeni. Sam zgodovinski pojav tega »ubogega kristjana«, ki se z lesenim križem in z evangelijem in očenašem bije proti krdelu škrlat-

nih cerkvenih voditeljev, proti instituciji sami in sploh proti cerkvenemu »divide et impera«, nam priključijo v spomin neko historično resnico, ki se še danes ponavlja in ki se bo verjetno nadaljevala do konca sveta, kar pa je tudi naravno in razumljivo, saj je vsaka družba pogojena od najbolj raznoterih silnic, ki jo hočejo voditi na en ali na drugi način, vsaka po svoje pravilno in nezmotno. Celestin V. jo je hotel voditi tako — primitivno... in tega mu seveda ne moremo in niti ne smemo oporeči. Vendar pa, kot že rečeno, nas ta pojav, oziroma ta historični izsek, le delno zanima. Mnogo bolj pa nas zanima in nas istočasno sili k premišljevanju tista aktualnost nekega gledališkega dela, v kateri bi se gledavec lahko razbral in spoznal ter se v celoti, z dušo in telesom, kot se temu pravi, vključil vanj. Mnenja sem, da je tudi Silone, ko je pisal svojo »Prigodo«, imel v mislih jasno opredeljene namene in podoben, kot se dogaja pri nekaterih sodobnih svetovnih gledaliških piscih (Osborne, Anouilh, Giraudoux in delno tudi pri nekaterih slovenskih), ki črpajo snov za svoje drame, da lahko prikažejo neko »aktualno vznemirjenost« sodobne družbe in njenih problemov, iz korenin same zgodovine — tudi on črpal iz teh obvezujočih zgodovinskih korenin, da je lahko preko svojih spiritualcev, Celestina V. in kardinala Caetanija in vseh drugih prikazal boleče strani naše so-

dobnosti. In to kar po vrsti, od samega papeževanja Janeza XXIII. in njegovih neo-krščanskih pridig, ki so seveda pritegnile za seboj krdela vernikov in nevernikov, med zakulisjem pa kvarile in razbijale idejo in visokopotezne načrte nekaterih, pa do samih holandskih gibanj in Cerква tako imenovanega tretjega sveta; pa še od samih mirovniških gibanj do ubežnih vojakov; in končno (kar se mi zdi najbolj pomembno) do sodobne mladine, ki z jasnim »ne« odgovarja vsem lažnim svetovljanskim načelom, vsemu plevelu in ljulki, ki sta zrasli okrog njih, ne more pa biti aktivno (oziroma vladujoče) soudeležena pri vseh vprašanjih, ki danes tarejo svet.

Tu naj bi torej klila velika Silonejeva misel, tu naj bi tudi tičala nasprotja in razkoli, ki se pojavljajo v levičarskem svetu (komaj minuli agresivni primeri so nam še zelo sveži v spominu), in končno naj bi delo od tu izhajalo in tako pridobilo svojo pravo podobo, svojo univerzalno govorico in smisel.

Ne bi se rad preveč podrobno spuščal v vzroke, ki so narokovali, da sta bili tako italijanska izvedba »Prigode« v Zurlinijevi režiji kot slovenska v Hiengovi, podrejeni slepim načelom historične nedotakljivosti oziroma verodostojnosti, čeprav je recimo Zurlini uporabil za svojega Celestina mladega, komaj petindvajsetletnega igravca in s prisotnostjo tega nekako poudaril

notranjo Silonejevo željo, da bi besede, »svete« misli in sama dejanja, ki jih izreče in pridiga Celestin V., izhajale iz mladega moža, ki še v nekaj verjame in tudi v zadnjih trenutkih ne izgubi upanja na boljši in pravičnejši svet, medtem ko je recimo Hieng podelil Celestinovo vlogo starejšemu igravcu. Seveda pa vse to nima nobenega bistvenega pomena, saj je starostna doba Celestina zelo relativna v samem idejnem okviru dela.

Iz vseh teh obrobni in precej fragmentarnih razmišljanj o večji ali manjši sodobnosti dela bi kajpada morala izhajati tudi ustrezna gledališka postavitev.

Nedvomno je, da je režiser *Andrej Hieng* v svojem režijskem konceptu v bistvu ostal pri zgodovinski osnovi, čeprav jo je seveda spričo same idejne problematike dela prikazal bolj reliefno kot globinsko. A tega mu nikakor ne moremo šteti v zlo, saj se je njegov režijski koncept moral podrediti kulturno-umetniški politiki in obenem poslanstvu našega gledališča, in ko bi Silonejevo dramo režiral na nekem eksperimentalnemu odru, bi bil nedvomno mnogo drznejši. Izhajal je torej iz okvirne ideje dekadence neke religije, neke človeške ideologije, ko le-ta prevzema neko organizacijsko formo in v skladu s tem osnovnim konceptom poustvaril tudi

lik Celestina V. kot živo in nasprotujočo si osebnost, razdvojeno med velikostjo in naivnim oportunistom, med strogoostjo lastnih načel in dobrotljivostjo.

Ko bi se Hieng strogo držal tega zgodovinskega okvira z nekaterimi psevdo-aluzijami na sodobnost, bi do pičice vestno izpolnil svojo nalogo. Žal pa se mu to ni povsem posrečilo, zlasti v skupinskih prizorih, in tu se ponovno sklicujem na svoj razgovor s Hiengom, ko pravi, da »vendar ne morem delati iz menihov anarhiste«.

Bratje spiritualci pa so bili v tej izvedbi, vsaj nekateri, pravi anarhisti, ali pa nekoliko omiljeno goreči partizani za neko idejo, včasih celo mnogo bolj goreči kot sam Celestin.

Celestina V. je ustvaril ljubljanski gost *Lojze Zupan*. Neumestno bi bilo dalj časa zadrževati se pri tej interpretaciji, saj je Zupan svojega duševno razkrojenega moškega in gorečega kristjana, vneta za prvotni očenaš in evangelij, podal v samih kretnjah in še posebno v dikciji tako zelo izdelano, da so drugi soigralci žal daleč zaostajali za njim in tako, nehote, razbil ansambelsko homogenost; saj je bil ves pogled gledalcev uprt le v Zupanovega Celestina.

Enakovreden, ponekod celo pristnejši in bolj dovršen, mu je bil *Rado Nakrst* kot ošaben

in brezbrizen do vseh moralnih vrednosti kardinal Caetani. Bil je izredno temperamenten in s pravim čutom za metro domiseln zlasti v napetih dialogih s Celestinom. Skratka dve zelo pomembni umetniški stvaritvi, ki se vključujeta v bogato galerijo nekaterih velikih stvaritev našega gledališča.

Iz skupine menihov je bil mogoče najbolj gotov nastop *Jožka Lukeša*, ki je bil kot brat Bartolomej iz Trasacca tih in spokoren, nikoli prehrupen. Skoraj istovredna sta mu bila *Silvij Kobal* in *Stane Raztresen*, kot spiritualca, čeprav bi za oba pripomnil, da se ni sta povsem znašla v meniških oblačilih. *Drago Gašperlin* je brata Klementina zaigral požrtvovalno in vestno, čeprav včasih nekoliko odsotno. Iz te skupine spiritualcev je očitno izstopal *Stane Starešinič* kot brat Tomaž. O njegovem pristopu k vlogi bi se lahko marsikaj napisalo. Vsekakor pa menim, da bi Starešinič v drugačnem režijskem konceptu bil odličen menih, v tej izvedbi pa je bil osamljen in včasih že kar preveč razvpit in prehrupen.

Anatol Štern in *Livij Bogatec* sta podala svoji vlogi neapeljskih klerikov dovolj vestno in prijetno v skladu s celo izvedbo.

Za *Dušana Jazbeca* je težko reči do kakšne mere je dognano izpeljal svojo precej nehvaležno vlogo sulmonskega župnika don Konstantina. Mogoče

bi kazalo, da bi se ob tem igralcu včasih dalj časa zaustavili oziroma bi bilo umestno, da bi se Jazbec, če ima namen nadaljevati v tem poklicu, zelo resno in vestno lotil sistematičnega študija igralske tehnike, zlasti pa omilil razvlečenost svojih stavkov in ostrino v izgovarjavi samoglasnikov, ki izpadeta včasih že kar mučno.

Zelo pomembno vlogo navihanega ubožca Cerbicche je ustvaril *Adrijan Rustja*. Tako skrbno naštudirane vloge, še zlasti pa v začetnem monologu zadnjega dejanja, pri Rustji že dalj časa nismo videli.

Ugajala sta tudi *Alojž Milič* kot tkalec Matej in *Mira Sardočeva*, ki je nastopala v edini ženski vlogi Concette.

V manjših vlogah so nastopili *Boris Cavazza* (še vedno pričakujemo, da bo temu nadarjenemu igralcu umetniško vodstvo SG podelilo kako večjo in pomembnejšo vlogo), *Daniilo Turk*, *Srečko Tič* in *Andrej Jelačin*.

Scenograf *Sveta Jovanovič* je s svojim pločevinastim monumentalnim stebričjem ustvaril mogoče preveč detajlno izdelano prizorišče, saj bi lahko ves scenski prostor rešil na mnogo preprostejši, a zato učinkovit način. Vsekakor njegova scena je bila funkcionalna in v skladu s celoto. Smiselni so bili kostumi *Alenke Bartlove*, medtem ko je za glasbeno opremo poskrbel *Pavle Merku*. Živ in tekoč prevod je delo *Mirka Mahniča*.

V prepričanju, da za sodobnega Slovenca ne sme biti indeksa prepovedanih knjig, se bo kakor doslej tudi odslej »Zaliv« zanimal za pomembna slovenska dela ne glede na politični pečat avtorjev in založb.

Na rob preučevanj o slovenskem izvoru

Problem, ki ga je s polemično silovitostjo in osebno ostrino nakazal Franc Jeza v svoji knjigi *Skandinavski izvor Slovencev* (Trst 1967, 324 str.), ni nov. Ob njem so se kresale ideje, odkar se je človek začel zanimati za svojo preteklost, zanimivo pa je, da je bil najbolj živ v tistih dobah naše preteklosti, ki so težile k velikim sintezam o človeku. Zato ni naključje, da je omenjeni problem navzoč v analistični historiografiji (J. L. Schönleben), v zavesti popisovalca »časti« vojvodine Kranjske (J. V. Valvasor), posebej pa še v delu človeka, ki stoji na prehodu med humanističnim polihistrstvom in razsvetljsko ideologijo (Ž. A. Popovič, *Untersuchungen vom Meere*, 1750). Kasneje je to vprašanje bledele in izginjalo iz ospredja. Zgodovina se je zadovoljila s pavšalno ugotovitvijo o Slovencih kot legitimnem nasledniku tistega slovanskega plemena, ki je ob preseljevanju zasedel alpsko področje.

Razlogi za umik omenjenega vprašanja so predvsem v pomanjkanju gradiva, na podlagi katerega bi bilo mogoče trditi kaj gotovega. Ta razlog sam po sobi pa ni zadosten za opravičilo neke znanstvene nezadostnosti. Arheološka in druga preučevanja slovanskega ozemlja namreč niso opravila svoje naloge, zato zgodovina ne more soditi. Zgodovinopisje pa je skoraj do danes imelo predstavnike, ki so bili šolani v nemškem jezikovnem območju, zato njihovi interesi niso v dovoljšnji meri posegali niti k Slovanom niti k Romanom, kjer bi lahko našli pobude za raziskovanje še drugačnih razsežnosti od onih, ki so jih raziskovali. Z izjemo Karantanije so prav zgodnje dobe slovanske zgodovine za današnjo stopnjo osveščenosti zgodovinskih ved premalo raziskane. V tem pogledu nas je prehitela večina slovanskih narodov, ki danes

že razpolagajo z novo vizijo svojih prvih korakov v svet evropske civilizacije in kulture.

Ta deficit zgodovinske stroke na Slovenskem je bil ob osebнем nagnjenju povod za obravnavo »etnografsko, jezikoslovno in zgodovinsko študijo«. Franc Jeza pa — na žalost — razen dobre volje in prizadevnosti ni imel nič drugega. Téma, ki si jo je zastavil, nedvomno presega moči in življenjsko dobo enega samega človeka. Njeno rešitev je mogoče videti v dolgotrajni kumulaciji spoznanj posameznih znanstvenih panog, ne pa v kabinetnem, četudi v nekajletnem delu še tako zagnanega posameznika. Jeza je pravilno začutil, da je obravnavano téma rešljiva z združitvijo naporov etnografa, jezikoslovca in zgodovinarja. Vse tri stroke pa so danes tako razvejane, da ima sleherna od njih vrsto specializacij. Jeza je imel pred sabo cilj, ali mu je bila pot nejasna. Večina strani njegove knjige namreč razkriva, da avtor ne pozna metode zgodovinskega, etnografskega in zlasti še jezikoslovnega dela. Etimologiziranje ni igra naključnih soodnosnic, marveč trdo delo, ki zahteva veliko znanje (ne le svoje stroke). Avtorjevo delo predpostavlja poznanje kontinuitete v dosedanjih znanstvenih prizadevanjih, posebej pa še, ker zlasti v to teži, podrobno izvédenost v vseh filologijah, ki so v Evropi aktualne. Takega znanja avtor te knjige, sodeč po njeni vsebini, niti kdo drug, gotovo nima.

Bolj ali manj realne hipoteze, ki prihajajo v poštev v zvezi z Jezovo knjigo, so združene v treh predpostavkah, ki jih povzema po Francetu Bezlaju, ki mu je avtor sicer posvetil na koncu knjige poseben polemični dodatek:

a) mogočnost, da se je del slovenskih prednikov pomešal z ostanki kakšnega vzhodnogermanskega plemena;

b) lokacija pradomovine na skrajnem severu praslovanškega prostora (v sosedstvu Baltov) in

c) slovenska jezikovna podlaga je jezik severnoslovanškega tipa.

Te tri domneve pa seveda ne izločajo Slovencev iz slovanške skupnosti in slovanškega izvora. Jezovi »dokazi« za slovanški izvor pa odkrivajo nekatere etnografske ali jezikovne vzporednosti, ki pa so večidel naključne. Takšne vzporednosti je namreč mogoče najti s katerokoli indoevropsko jezikovno skupino, vsaka od teh skupin pa bi se, sledeč Jezovi metodi, lahko prav tako »ponašala« s skandinavskim izvorom. Knjiga v tem pogledu, razen nekaterih bistrih domislic, ki bi utegnile pravilno zaživeti v rokah strokovnjaka, ne prinaša ničesar, kar bi podprlo postavljeno tezo.

Jezovo knjigo je treba sprejeti kot opozorilo na manj obdelane in v sodobnosti skoraj nenavzoče probleme slovenske zgodovine, ki pa jih sama v tej obliki ne rešuje in jih po svojem znanstvenem habitusu ne more reševati. Škoda, da sta se nesporno velika zagnanost in silna delovna volja usmerili na krivo pot, ki ne vodi k cilju.

MARKO PROSEN

Spominsko objavljanje preteklosti

Ruda Jurčec, ki je objavil že tretji del memoarskega velikega teksta (*Skozi luči in sence* III, Buenos Aires, 1969, 418 str.), svoj pripovedni položaj označuje kot hkratno dejavnost igralca, zbora in gledalca. To pomeni, da ima obravnavano delo trojno optiko, ki določa strukturne prvine tega dela. Prva žvira iz spominskega obnavljanja življenjepisnih dogodkov med leti 1935 in 1945, druga spremlja potek burne zgodovine tistega časa, tretja pa združuje osebno z zgodovinskimi in tolmači njun potek v smeri, ki jo narekujejo doživljajska prodornost in intelektualna zavest. Iz tako naravne trojne optike izhajajo tri vsebinske plasti Jurčeve knjige.

Prva vsebinska plast pripoveduje o avtorjevi vrnitvi iz Pariza in namestitvi v uredništvu *Slovenca*. Politični svet tim. Slovenske ljudske stranke, ki je imel zagovornika v Antonu Korošču, med slovenskim narodom pa večino, ga je tako spravil v središče takratnega javnega življenja. Na podlagi tega je Jurčec postal ravnatelj jugoslovanske časnikarske agencije *Avala* za Ljubljano, hkrati pa dopisnik podobne francoske ustanove *Havas*; s tem je bil v toku poglavitnih dogajanj, ki so v omenjenem času razburjala svet. V zvezi z življenjepisno osnovo je druga plast v knjigi, v kateri je avtor pazljiv gledalec. Sem gre zlasti ves problem Korošca, opis katastrofe ob napadu Nemčije na Jugoslavijo in pisana galerija ljubljanskih kulturnih delavcev, s katerimi se je avtor v omenjenih letih srečeval. Vsi trije kompleksi so dragoceno pričevanje človeka, ki je kot politični, kulturni in znanstveni delavec imel bistro oko za podrobnosti, iz katerih je zgrajen nek pripetljaj ali

karakter. Treba je omeniti, da v tej knjigi — bolj kot v prvih dveh — prevladuje težnja podatek interpretirati, ne pa ga prepustiti, da govori sam. Tu pa že vstopa tretja in za tretjo knjigo najbolj značilna plast, ki jo sam avtor označuje kot »skrb osvetljevanja«. V nekaterih primerih (na pr. Korošec) je ta skrb povezana z iskanjem dodatnega gradiva in njegovega kritičnega razbora, zato so nekatere strani vprav znanstveno razčlenjene.

Jurčec ne piše svojih spominov zaradi golega obnavljanja preteklosti, kot jo je sam doživel. V tem smislu ima v knjigi značilen odlomek, ki slove: »Kaj bi mogel biti spomin, v čem je sreča v srečevanju s trenutki, vrednimi cele večnosti? Ko sem stopil na prag besede, sem z njeno milostjo stopil v bazi-liko, prazno in votlo, zakladnico podob in melodij; le malo sem sklonil glavo in mimo so šli vsi, vsak s svojo kroniko, življenje za življenjem, leta in leta, kipela so pod strop svetišča, dvigala, vse se je vlegalo pred klaviaturo besede, nikjer dovolj izpete, izpisane« (str. 383). Navedek razločno kaže, da v knjigi ni poglobljena strast spominskega obnavljanja, ampak slast oblikovanja. V tem potrjuje tudi tale odstavek: »Kako sladko grenki so taki in podobni trenutki. Začenja se lov za plavim zvokom, nekje globoko v srcu utriplje oko za prvimi obrisi, prvimi obronki inspiracije, in čim bolj se misel zvija pred spoznanjem, tem bolj se prve podobe režejo v srce« (str. 14). Ključni besedi obeh navedkov sta *klaviatura besede* in *plavi zvok*, kar določno razkriva, da avtor ni prvenstveno soočen z osebno doživljeno zgodovino, marveč z umetnostjo. Njegova notranja naravnost je usmerjena ustvarjalno, da pa se težko udejstvi v pravi leposlovni oblikovalnosti izhaja iz premoči razuma in iz premajhne domišljajske inventivnosti, ki bi ustrezno opredmetila neko snov ali idejo. Zato se je avtor prisiljen vezati na življenjsko dano snov in na neposredno doživetost vsebine.

Z opisanimi lastnostmi se je Jurčecu posrečilo v zvrsti slovenskega memoarskega slovstva vnesti važne novosti. Večina naše memoarske literature je bila strogo objektivna glede na obliko, čeprav so mogle biti pobude za njen nastanek tudi čisto subjektivne narave. Jurčec je intelektualno preveč živ in usmerjen duh, da bi mogel sprejeti tak način ustvarjanja. Njegova pripoved je hkrati z vsebinsko večplastnostjo tudi intelektualno gosta, kar ji vtiskuje pečat izredno angažirane in sodobne knjige. Ker ta gostota obstaja v znamenju »plavega zvoka«, to je v umetnostnem ozračju, ima knjiga tudi estetsko draž. Tako intelektualni napor kakor estetska vrednost sta realizirali vendarle na podlagi doživljanja zgodovinskega časa in prostora, zato ima knjiga tudi pričevalno vrednost. Jurčec se s svojimi spomini *Skozi luči in sence* naslanja na tisto pleme-

nito tradicijo memoarske zvrsti, ki sta jo odprla Janez Trdina in Janez Mencinger. Z Jurčecem je dosegla velike doživljajske razsežnosti in evropsko raven.

MARKO PROSEN

Peta knjiga zbornika vrednote

Peta knjiga *Vrednot*, ki jo je uredil Ruda Jurčec, prinaša petero prispevkov. Med njimi sta dva teoretična, eden je kulturnozgodovinsko zanimiv, eden je posvečen politični in eden slovstveni zgodovini. Dvesto strani večjega formata je torej izpolnjenih z vsebino, ki je tematično raznolika in problem-sko zanimiva.

Jože Velikonja daje v prispevku *Sodobna politična geografija in slovenska politična stvarnost* (str. 5-16) oceno politično-geografskih silnic, ki vplivajo na življenje narodov in drugih človeških skupnosti. Geografski prostor določa s prirodnimi in geometrijskimi svojstvi, s človekom in družbenimi stvaritvami ter s časom in njegovo menjavo. Na podlagi omejenih treh sestavin modernega geografskega pojmovanja prostora prihaja do sklepa, da »slovenska identiteta torej ni tako neovržno dejstvo, kot bi si želeli in kot bi radi prikazali drugim«. Slovenski svet ima mozaično strukturo, zato je njegovo povezovanje težje, kot v drugačnih strukturah. Proces povezovanja mozaičnih regionalnih enot slovenskega teritorija je še vedno v teku in ni bil končan z ustanovitvijo po-vojne Slovenije kot administrativne enote.

Vinko Brumen se v sestavku *Naše občestvo* (str. 137-75) loteva teorije človeške skupnosti (občestva). Načelni del je strnitev znanih misli, zanimive pa so prilagoditve, ki se nanašajo na slovenske izseljence. Pisec izhaja iz stališča, da vsem zdomskim občestvom, ki nimajo rednega dotoka naseljencev, preti smrt. Zato kritično premišlja o slovenski politični emigraciji, kateri zamerja osamitev, samozadostnost in integralno pravovernost. Avtor v njej pogreša duha službe resnici in pravici ter vidi v tem razlog, da je njihovo občestveno življenje vedno revnejše in slabo privlačno zlasti za mladino, ki odhaja v novem svetu po novih in drugačnih poteh.

Vekoslav Bučar je napisal kulturnozgodovinski oris vasic Zagoriče in Sovče, v katerih živi zadnji ostanek slovenskih protestantov (str. 27-36). Najobširnejša razprava pa je Srečka Barage *Odnos Slovencev do Jugoslavije* (str. 37-136). Pisec uvaja v problem z razpravo o dveh premisah. Najprej kritično razčlenjuje posebna biološka znamenja in različne psihološke lastnosti južnoslovanskih narodov, nato pa ugotavlja, da je vsebina jugoslovanske politične zgodovine med obema vojskama nenehno odstopanje od demokratičnih in parlamentarnih načel, ki so se jih naivno držali hrvaški in slovenski politiki. Na tej podlagi je napravljen pretres zgodovinskih dogodkov, ki so privedli do zedinjenja, opisan je boj za državno mejo in utrjevanje državne avtoritete, zadnji del pa se dotika razkroja jugoslovanskega domoljubja in državotvornosti. Razlogi za konec stare Jugoslavije so po njegovem v narodno-kolektivnem karakterju Slovencev, v unitarizmu, v notranjepolitični zvezi kralja z vojaštvom, v korupciji in v dvojni meri. V zvezi z značajem slovenskega človeka je vredno omeniti, da ga po Baragi sestavljajo odsotnost smisla za relativnost, nagnjenje k dogmatizmu, večni skepticizem, ki je bliže razumu kot čustvu, statičnost, ki ji je vsaka družbena oblika sveta in sleherna narodna tvorba nedotakljiva, čeprav ga uokviri proti njegovi volji. Jugoslovanska skupnost je odvisna od zdrave pameti, dobre volje in politične zrelosti vseh njenih narodov. Ta avtorjev optimistični sklep ima svojo kritično primes, ki je posvečena emigraciji: »Naša emigracija se ne zaveda, da ji vsa sodobnost že več kot dvajset let preha ja v zgodovino, zato se ne premakne z mrtve točke, ampak miselno čepi tam, kjer je bila leta 1941 ali pa leta 1945«.

Tako kot bo Baragova razprava ena od pglavitnih za ustrezno dobo politične, tako bo osrednja za slovstveno zgodovino študija Tineta Debeljaka z naslovom *Doneski k Levstikovemu Martinu Krpanu* (str. 177-201). Avtor se je podrobno zadržal na analizi narodopisnih inačic ter je temeljito obdelal motiv tihotapstva, soli in mejačev. Sklep izzveni v spoznanje, da je *Martin Krpan* besedilo, ki je nastalo na podlagi slovenske ljudske folklorne dediščine. V osnovi je prevzelo gorenjsko snov (iz bojev za celjsko dediščino), tej pa je pridružilo tudi notranjsko (motiv soli in mejačev). *Martin Krpan* je torej sestavljen iz folklornega in zgodovinskega dela, v slogovnem smislu pa je »poromantična prosvetljenska, realistična obdelava folklornih motivov«.

Vrednote V so knjiga, ki jo je mogoče slehernemu razumniku in tudi specialistu samo priporočiti. V njej bo mogoče kaj, s čimer se popolnoma ne bo strinjal, nihče pa ne bo mo-

gel oporekati resne zastavljenosti vprašanj, odgovornega in izvirnega reševanja ter spoznavne globine. Prispevki so v celoti obogatili slovensko raziskovalno in umovalno vednost. Baragova in Debeljakova razprava pa spadata med fundamentalne v svoji stroki. Avtorjem in uredništvu gre nedeljno priznanje in želje, da bi svoje delo v tem smilu nadaljevali.

MARKO PROSEN

Morda Bog noče, da bi človek razumel mehanizem, s katerim upravlja vesoljstvo. Mogoče so atomski učenjaki že tako blizu zadnjim skrivnostim, da se Mu zdi potrebno prekiniti njihovo dejavnost. In kateri preprostejši način bi mogel uporabiti, kakor da jim dovoli razviti genialnost do take mere, da bodo lahko pokončali človeški rod? Če bi bilo možno, da bi katastrofo preživele srne in veverice, slavčki in lastavice, potem bi jaz ta dogodek objektivno sprejel, ker se človek ni pokazal vrednega biti kralj stvarstva. Je pa utemeljen strah, da bo atomska bomba uničila vse oblike življenja in da bo naš planet za vedno ostal mrtva gmota, vrteča se okoli nepotrebne sonca. Ne morem vedeti za konkreten razlog, ki bo privedel do tega zanimivega dogodka. Lahko bo spor zaradi perzijskega petroleja, morda zaradi kitajske zunanje trgovine ali pa konflikt med Judi in Arabci za posest Palestine. Vsak s patriotizmom prežet človek razume važnost teh problemov in da je uničenje človeštva vsekakor sprejemljivejše od kompromisa zaradi strahopetstva.

(B. Russell: *Unpopular Essays*)

Ujeti sindikata

Lani je ob uradni otvoritvi seminarja za slovenske učitelje in profesorje na Tržaškem 24. 2. 1969 tajnik Sindikata slovenske šole prof. Škerl izjavil:

»Sindikata slov. šole v Trstu toplo pozdravlja predavatelje rojake, ki nam bodo posredovali v tem kratkem času čimveč znanja in umetniških lepote iz bogate zakladnice našega materinega jezika. Slovenski šolniki se zavedamo, da je seminar za nas dragocena pridobitev, čeprav po razporeditvi, sporedu in vsebini danes ni še tak kot si ga želimo. Zlasti pogrešamo tudi predavanja za otroške vrtnarice, vendar se zahvaljujemo pedagoškemu svetovalcu prof. Miheliču za njegov trud. Prav tako se je naš sindikata odrekel prvotnemu sklepu, da bi zapustili uradni del otvoritve današnjega seminarja v znak protesta proti državnim in krajevnim šolskim oblastem zaradi nerešenih življenjskih vprašanj večine slovenskih šolnikov in nekaterih temeljnih vprašanj slovenske šole. Po mnogih letih zavlačevanja niso bile še uveljavljene niti najvažnejše določbe (kot je recimo člen 4/c) posebnega statuta londonske spomenice, po katerem bi bili morali postati stalni vsi šolniki v službi 4. oktobra 1954 na slovenskih šolah na Tržaškem. Nekateri naši šolniki so bili zato ob službo, drugi so umrli v revščini, da smo celo morali zbirati prostovoljne prispevke za njihov pogreb, mnoge pa še čaka ista žalostna usoda. Iz teh razlogov nismo in ne moremo biti zadovoljni niti z dosedanjim delom italijansko-jugoslovanske mešane komisije. Upamo, da bodo, cenjeni gostje, zlasti predavatelji, oprostili, da smo tudi ob tej priliki obsodili brez-

brižnost šolskih oblasti za rešitev zakonitih pravic slovenskih šolnikov.« (P. d. 25. 2. 1969)

Letos pa je po uradni otvoritvi Sindikat slovenske šole dal sledečo izjavo:

Glej Primorski dnevnik 27. 2. 1970.

Prejeli smo s prošnjo za objavo:

«Ker že toliko let šolske oblasti neupravičeno zavlačujejo ureditev službenega položaja slovenskih profesorjev in rešitev še mnogih bistvenih vprašanj slovenske šole ter tako kršijo ustavne določbe, določbe londonske spomenice in človeške pravice, je odbor sindikata povabil člane, naj izrazijo svoj protest ob otvoritvi seminarja.

Člani sindikata zbrani na članskem sestanku dne 25. tega meseca poudarjamo, da kot italijanski državljani in pripadniki slovenske narodne skupnosti imamo pravico, da za uresničitev svojih upravičenih zahtev uporabljamo vsa zakonita sredstva. Pripravljeni smo sprejeti pomoč vsakogar, odločno pa odklanjamo vsakršne oviralne posege.»

*Sindikat slovenske šole
v Trstu*

Da ni prišlo do protesta, o katerem govori gornja izjava, se je korenito zavzel predstavnik matične države. Seveda se slovenska javnost v Trstu in z njo »Zaliv« strinjata s profesorji in učitelji slovenskih šol; razburjena pa je slovenska javnost, ker imajo tudi v takih primerih, ko gre za doseg naših pravic, prednost diplomatske poteze. Slovenski živelj se sprašuje, če odnosi dobrega sosedstva res zahtevajo takò nojevsko ravnanje.

V slogu avtokritike

Vjesnik (Zagreb) je 6.I.1970 objavil o knjigi Borisa Pahorja »Odisej ob jamboru« poročilo, v katerem Branimir Žganjer med drugim pravi: »Pahor ima prav. Morda matična država vendar ni bila zmerom najpravičnejša do naših ljudi onstran državnih meja. Zato se nam ni treba čuditi ob zadnjih akcijah, ki se jih lotevajo Slovenci onstran jugoslovanskih meja v edini želji. Ta pa je, ohraniti se kot narod in kot ljudje, zvesti načelom socializma, svobode in v vdanosti bratski skupnosti južno-slovanskih narodov — Jugoslaviji.

Nova knjiga *Borisa Pahorja*, hkrati urednika revije *Zaliv*, (ki že četrto leto kljub velikim težavam izhaja v Trstu), vse-kakor zasluži vse priznanje.«

Na takšen zaključek umirjenega razmotrivanja je *Vjesnik* dvajset dni kasneje (26.1.1970) objavil žugajoč preklic, iz katerega kriče odstavki, da so »na žalost na ta način napačno informirali bralce glede na Pahorjevo knjigo, njegovo osebo, a zlasti še, kar se tiče politične delavnosti Borisa Pahorja, vezane na revijo *Zaliv* in njegovo stranko Slovensko levico, katerih program in načela je treba označiti kot reakcionarno klerikalne (!). To najbolj dokazuje dejstvo, da so revijo zapustili vsi kolikor toliko dobronamerni ljudje (!), a Pahorjeva stranka šteje komaj nekaj sto članov.«

Dalje je *Vjesnik* ugotovil, »da je Pahorjeva knjiga *Odisej ob jamboru* pravzaprav groba provokacija in izpad proti socialistični Jugoslaviji, posebej še proti socialistični Sloveniji.

Pahor s svojimi tezami o odcepitvi Slovenije (!) in o spremembi političnega sistema v pluralizem, vse to pod prozorno tenčico 'socialističnih načel', napada principe jugoslovanske socialistične državnosti s prikrito željo, da bi klerikalci dobili oblast v roke (sic).

Po vsem tem ne drži Žganjerova ocena, da ima 'Pahor prav', a niti ne ostale ocene, s katerimi je pospremil Pahorjevo knjigo.«

Torej Pahor nima prav, pač pa ima prav Senca, ki je zdiktila popravek; podpisana Redakcija ne more priti v poštev. To je prav tako zanesljivo, kakor je gotovo, da avtor popravka ni odgnal na tržaških tleh. Sicer bi trdo preizkušenim tržaškim Slovencem (in nekoliko sto je mnogo, če gre za Slovence, pa naj bodo kjerkoli) ne podtikal s tako lahkoto žaljivih prilastkov, ki si jih prizadeti že ne vedo drugače razlagati, kakor s podvomom v donošenost intelekta, ki jih spočenja. Po že toliko obrabljenih vzdevkih se zdi, da je torej v modi geslo kler in vse njegove izpeljanke. Toda s ponavljanjem vseh mogočih oblik te besede zapelje tožnik bralčevo misel v asociacijo z davno nasprotnim dosežkom: Z interdiktom namreč, pribitim na portal zagrebske stolnice, v katerem slovenski gorečnej ukazuje puntarski glavi, kaj se sme in česa se ne sme misliti.

Toda dialog z Evropejci je danes nekoliko težavnejši, kakor v Draškovičevih časih. In Hrvati in Slovenci spadamo menda mednje!

Uredništvo Zaliva

Uredništvu »Večera«

Maribor

Spoštovano uredništvo!

Vaš list je 23. decembra preteklega leta objavil poročilo o predavanju B. Samsa, tajnika Slovenske kulturno-gospodarske zveze v Trstu. V tem poročilu je tudi ta odstavek:

— In še je dodal B. Samsa (polemizirajoč s številčno sicer neznatno, toda v Sloveniji močno 'razglašeno' Pahorjevo skupinico): »Mi smo za močno Jugoslavijo, ki nam je v naših težnjah lahko največja opora, ne za nekakšno 'svobodno Slovenijo'.«

Ker ne smem dvomiti v vestnost Vašega poročevalca, posebno še zato ne, ker daje besede B. Samse med navednice, moram izjavo vzeti tako, kakršna je. V tem primeru se mi ponujajo tri razlage. Prva je ta, da človek, ki o meni govori, ni bral ne mojih spisov v reviji »Zaliv« ne drugod, na primer v »Dialogih« in potem v knjigi »Odisej ob jamboru«. Vendar bi to hipotezo odvrigel, zakaj nemogoče se mi zdi, da je danes taka neodgovornost mogoča. Druga možnost je, da mojih misli ni razumel; kar pa je spet neverjetno, ko vendar v mojem pisanju ni nobene filozofije in nobenega hermetizma, ampak je vse povedano na najbolj preprost način. Zato ostaja samo še tretja razlaga, da je namreč B. Samsa moje misli hoté zmaličil, mi nalašč podtaknil nekakšno 'svobodno Slovenijo', da bi me prikazal štajerskemu človeku v nelepi luči.

O etiki takega načina boja naj sodijo vaši bralci sami; jaz pa bi rad poudaril, da ne bo ne v mojih spisih ne v mojih predavanjih nihče, tudi če bo iskal z drobnogledom, našel drugega kot ugotovitev da je samo zveza resničnih republik zares močna, zveza samo formalnih republik pa skrajno ranljivo telo.

Številni štajerski ljudje prav dobro vejo, kaj mislim in kaj sem napisal, saj sem večkrat imel priložnost, da sem se z njimi srečal in pogovoril. Zato je morebiti odveč, da se danes oglašam. Vendar ne bi rad, da bi kak bralec »Večera« sodil po poročilu v listu; zavoľjo tega Vas prosim, da to pismo objavite.

V naprej se Vam zahvaljujem in Vas iskreno pozdravljam.

Boris Pahor

Trst, 20. 1. 1970

Prejeli smo s prošnjo za objavo :

P. n.

Vjesnik

Zagreb

Ulica Ljubice Gerovac 1

Spoštovano uredništvo!

Dne 26. 1. 1970 ste objavili spontano oceno državljana Branimira Žganjera o polemični knjižici tržaškega pisatelja Borisa Pahorja. Pokazalo pa se je, da je sodba zelo vznemirila tako imenovano uradno stališče, ki je odločno naročilo, če že ne ukazalo, naj se bralcem takoj naravna izkrivljena informacija. In to v standardnem slogu in s stereotipnostjo besedišča, ki je v rabi, ko je treba z nezmotljivim tolmačenjem poseči v sporne ideje. Ker pa je skriti plačanec pri tej zadevi (čeprav brez povoda) potegnil v igro »Slovensko levico« in pa ker mi nismo voljni priznavati neprizivnosti takih tolmačenj, bi nam bilo zelo ustrezno, ko bi uredništvo natisnilo kratek odstavek tudi iz našega vira. To bi bilo razumno in pravično in bi vse prej kakor škodovalo ugledu časnikarskega ceha.

V tem odstavku bi radi na kratko, zelo na kratko navedli nekaj dejstev (zakaj teh je toliko, da bo treba prej ali slej z njimi napolniti knjigo), samo nekoliko dejstev torej, ki pa jih je že dovolj, da osramotijo neodgovornega lažnika in njegova umazana podtikanja.

»Slovenska levica« je nastala iz pripadnikov nekdanje Osvobodilne fronte slovenskega naroda na Tržaškem, prav tako kakor je Osvobodilna fronta slovenskega naroda na Tržaškem nekoč zrasla in slonela na pripadnikih »Slovenske

levice«. O »Slovenski levici« torej lahko govorimo kot o ostanku nekdanje OF na Tržaškem. Pravzaprav o enem izmed ostankov, kajti vodstvo, ki je bilo semkaj poslano, da bi vodilo to široko ljudsko organizacijo, jo je izničilo do take mere, da bi je tudi po naročilu ne moglo popolneje. Levji delež zbegane črede je nehote pahnilo v naročje KPI, ki se mora še danes samo temu deležu zahvaliti, da ima v Trstu svojega poslanca. Manjši del, ki je že prej obsojal jalovo politično gugalnico, je pristal v »Slovenski skupnosti«, in samo najbolj trmasti tržaški Slovenci se niso mogli sprijazniti z bankrotom tako bogate politične dediščine in s propadom ideje, ki se je prebila skozi 20-letno fašistično strahovanje in petletno vojno; tisti tržaški Slovenci, ki se tudi leta 1948 niso pomišljali, kam naj krenejo in katero resolucijo naj podpišejo; tisti tržaški Slovenci, ki jih je blagovolil Boris Race, tedanji predsednik Slovensko kulturne gospodarske zveze (glej Informacije št. 6, Ljubljana 1968) spraviti pod skupni imenovalec 60-letnikov, ki politično nič ne pomenijo. B. Race ni utegnil pomisliti, da bi bilo treba semkaj verjetno prišteti tudi tiste štiri, ki so padli v Bazovici in istrskega Gortana, kajti pred 40 leti smo bili s temi enakih let in istih misli.

Toliko o »reakcionarnosti« Slovenske levice.

O njenem odnosu do klerikalstva naj samo poudarimo, da tržaški Slovenci niti med svojimi duhovniki niso imeli klerikalcev. Bili so pravi dušni pastirji, ki so prej kakor kuriji služili narodu in Bogu.

Po teh ugotovitvah, ki bodo prej ali slej obširno obdelane in podprte z dokumenti, datumi in izjavami živih prič, pa bi vendarle radi naglasili, in sicer

da ni nujno, da bi tržaški Slovenci v nedogled molče in strpno prenašali ponižujoče in žaljive neresnice kogarsibodi,

ki jih na pol uradno širijo po Jugoslaviji, potem ko bi si v Trstu tega nikdar ne drznili storiti,

prav tako ni nujno vztrajati pri zmotah zgolj zato, da se ne pretrga veriga, kajti odgovornost se veča iz dneva v dan, hkrati z odgovornostjo pa tudi občutljivost ljudstva.

Priloga: Izjava Slovenske levice.

Izvršni odbor

Slovenske levice

V. Španger — S. Pertot

Priporočeno.

Odposlano 4. 4. 1970

Ljubljanska pošta

Iz pisma vidnega slovenskega kulturnika tržaškemu znancu objavljamo odlomek, ki po svoji tehtnosti daleč presega okvir zasebne korespondence. Dotika se namreč pojava, ki bi ga lahko označili kar kot »pojav Kermavner«: pojav bivšega »revolucionarja«, družbenega minerja v času Perspektiv, ki se je danes radoživo ugreznil v pernice »establishmenta«, iz katerih hoče, podcenjujoč inteligenco Slovencev, izfilozofirati utemeljitev za svojo moralno kapitulacijo.

... »Ali ste brali, kakšen eksempl Vam je dal v zadnji številki revije Problemov (števil. 85, 10-12) direktor ene najvišjih slovenskih kulturnih ustanov, veliki slovenski Kameleon, nekoč apostol Niča in izničinja, zdaj apologet utilitarizma, pravkar izvoljeni direktor slovenske Drame Taras Kermavner? Ste prebrali uvodno fabulo o njegovem sorodniku, ki je prodal slovenstvo zato, ker mu je pač ljubljanska univerza ponudila samo docenturo in ne profesuro? In vso

dolgo moralo, ki sledi tej fabuli? Kako smešni so bili vendar naši očetje kako smešni navsezadnje tudi partizani, ki so za slovenstvo tvegali ali celo žrtvovali življenje! Oglej si samo Kermavnerjevo ceno na tej licitaciji slovenstva: če ti Ljubljana ne ponudi profesure na univerzi, imaš že moralno kritje za svoje renegatstvo. Saj vendar ne moreš znanstvene kariere žrtvovati za »mišjo luknjo tradicionalne varnosti«, ki se ji pravi slovenstvo! In za nameček pridejo k tej karieri, kar takole mimogrede, še »štirikrat višji dohodki in neprimerno večje možnosti za delo«. Kdor zna brati, naj razume: osrednja tarča tega zapisa ste navsezadnje vi, vam rojakom v zamejstvu velja dragoceni namig! Ali se ne bi že enkrat odselili iz tega »svetličnjaka smrti« (sinonim za slovenstvo?) in bi na pr. Pahor napisal svojo Nekropolo, Rebula pa svoj Sibilin veter v italijanščini? Prejela bi najmanj »štirikrat večje honorarje« in njune možnosti za delo in uspeh bi bile »neprimerno večje«: tiskale bi ju svetovno znane založbe od Einaudija do Laterze, ne pa takale zakotna Obzorja in Slovenske matice! Seveda, vse to samo v primeru, če si zares velik in če na svojem področju dosegaš format Dežmana ali sorodnika Kermavnerjeve žene. Drugače sodiš zgolj v vrsto »nemočnih, povprečnih, manj nadarjenih, a pohlepnih, borečih se za Moč, a to prikrivajočih pod plaščem Svetih idej,« kot npr. kak Levstik, Cigler ali Luka Jeran . . .

Oprosti temu izbruhu, ampak ob takšni javni razprodaji slovenstva in tudi slovenščine (mislim, da ni naključje, da je Kermavnerjev zapis objavljen ravno v številki revije, ki je vsa načeečkana v neki nerazumljivi latovščini, šifrah in rebusih; očitno naša draga slovenščina, ki smo jo mi starokopitneži občudovali kot začarano kraljično, ni več zmožna ustrezno izraziti miselnega bogastva in čustvenega sveta teh nadlokalnih veličin) me popade sveta jeza. *To zaničevanje vsega domačega in klečeplazenje pred tujim, ki se zdaj ne pojavlja prvič, se mi naravnost gabi, gre mi na bruhanje.*

Kakšen dolg pa naj vendar čutimo do Evrope in sveta, »ki sta nam dala ideje, sredstva za delo in skoraj vse ostalo«. Kaj hudiča mi nismo ničesar dali tej Evropi in temu svetu, od Vegovih logaritmov do Kocenovih atlasov, od Gallusovih melodij do ducata največjih slavistov in vsega drugega! In dali smo ji več kot dve tretjini našega nacionalnega ozemlja, vse med Karavankami in Donavo, in zdaj naj po Kermavnerjevih receptih še z naše gore listjem napajamo in oplajamo tujo kri!

Človeku je pri duši, da bi tulil, ko vidiš, da se zdaj ne samo v Trstu, ampak tudi že v naši prestolnici razprodaja slovenstvo po najnižji možni ceni. In ljudje, ki to počno, lezejo čedalje višje, jutri nam bodo morda že rezali kruh in krojili usodo. Včasih si mislim: blagor vam v Trstu, tam so meje med Italijani in Slovenci vsaj jasno začrtane, že na zunaj vidiš, kdo pošilja otroke v slovenske šole, kdo naroča slovenske časopise in kupuje slovenske knjige. Pri nas pa je vse tako čudno zamegleno, zabrisano in zverženo: pišejo slovenske knjige in slovenske časopise, mislijo pa v bogvedikaterem jeziku, in nikoli ne veš, s kakšnim trojanskim konjem imaš opravka . . .«

POPRAVKI

V št. 20-21 je nekaj neprijetnih napak. Bralce prosimo, da nam oprostijo in jih popravijo.

Na str. 140 beri: De vulgari eloquentia.

Na str. 147. deveta vrsta od spo-

daj navzgor, drugi stolpec, beri **podpalubja** namesto podlubja.

Na str. 180. osma vrsta od spodaj navzgor beri taktike, ne taksièe. Istotam peta vrsta od spodaj navzgor črtaj: morem kaj.

Pod črto

86. številka ljubljanskih Problemov je izšla obogatena z ilustracijami, ki so spravile marsikaterega čitatelja v duševno stisko. Ko pa se je prepričal, da je še vedno priseben in da je moč v tej omotični dobi doživeti pikantno prigodo tudi v okviru časopisa za mišljenje in pesništvo, ga je najbolj zamikalo vprašanje, kaj je pravzaprav napotilo zakupnike mišljenja in pesništva v tako tvegano kooperacijo.

Da bi prišlo do tega iz pridobitnih namenov, se bralcu ni zdelo verjetno, čeprav v skomercializirani družbi tudi to ni nemogoče. Toda to možnost je le treba izključiti, potem ko si človek ogleda tiste fizikalne meditacije, ali kako naj bi se temu reklo, kajti tako tehnično kakor estetsko je izdelek pod najslabšo psevdoporno revijo, s katerimi nam bolehavi čas polni kioske.

Torej ne! Ostane potemtakem le še domneva, da so si avtorji zaželeli priti v zgodovino, če že ne kot pionirji pa vsaj kot avantgarda pobudnikov za povratek v naravni primitivizem. Če je tako, bo namen vsekakor dosežen. Kajti dognano je bilo, da se koitogojstvo potencira z nižanjem živalske vrste in da za impresionistične vežbe takšne narave niso potrebna posebna umska naprezanja.

Zaliv začenja letos svoj peti letnik v novi obliki. Tako bo zadoščeno vsem, ki so želeli priročno praktično revijo; obenem pa se bo ta *Zaliv* približal obliki publikacij *Kosovelove knjižnice*.

Istočasno z zunanjo spremembo oblike je prišlo tudi do preureditve uredništva.

BIFE' JOŽKO

TRST - Ul. Ghega 3
 Točimo
 domači tokajec
 in postrežemo
 z domačo kuhinjo

POHIŠTVO

R E N A R
 Proseška ulica, 6
OPČINE (TRST)
 Telefon 211-831

**NAJVEČJA ZALOGA
 TAPETNEGA PAPIRJA**
PANJEK TATJANA
 TRST - Ul. Mazzini 7, tel. 37-636

**GOSTILNA
 OSTROUŠKA**
 TRST Ulica S. Nicolò 1
 Telefon 37-918

URARNA - ZLATARNA
A. MALALAN
 34016 OPČINE
 Proseška ulica 18 - Tel. 211-465

VISTA precizna šestila
 naočniki, fotografski
 in filmski aparati
 TRST
 Ul. Carducci 15
 Telefon 29-656

BUFFET

Tomažič

TRST
 Via Cassa di Risparmio 3
 Telefon 35-301

Kranjske klobase in kraški teran
 dobiš pri TOMAŽIČU vsak dan

**Obiskujte predstave
 Slovenskega gledališča
 v Trstu**

K E R Ž E'

ELEKTRIČNI PREDMETI - HIŠNI
PREDMETI PRALNI STROJI
VSE ZA DOM HLADILNIKI

TRST

Piazza S. Giovanni 1 Tel. 35-019

IMPEXPORT

UVOZ - IZVOZ - ZASTOPSTVA

TRST - Via Cicerone 8

Tel. 38-136 - 37-725

POSREDUJE PO TRŽAŠKEM
IN GORIŠKEM SPORAZUMU

adriaimpex

D. D.

Export - Import - Zastopstva

TRST

ul. Geppa 9 - Tel. 38-770, 29-135
Telex 46131 ADRIAIMPEX

Poblaščenca tvrdka za prodajo
v Jugoslaviji originalnih rezerv-
nih delov in vozil OM, Fiat, RIV

TRGOVIN S TEKSTILOM
IN OBLAČILI

UDOVIČ STOJAN

TRST

Piazza Ponterosso, 5

Tel. 29-686

Piazza Vecchia, 2

BANKRED

BANCA DI CREDITO DI TRIESTE

B. P. A.

TRŽAŠKA KREDITNA BANKA

GLAVNICA LIR 800.000.000 - VPLAČANIH LIR 300.000.000

TRST - ULICA FABIO FILZI ŠT. 10

TEL. ŠT. 38-101, 38-045

BRZOJAVNI NASLOV: **BANKRED**